

ВЕРХОВНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 00011, Україна, тел. (044) 591 10 00

e-mail: inbox@supreme.court.gov.ua

Код ЄДРПОУ 41721784

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір»

До Верховного Суду в порядку частини четвертої статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України надійшли звернення суддів Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді Стародуба О. П. від 03 грудня 2024 року у зв'язку з постановленням ухвали Верховного Суду від 02 грудня 2024 року у справі № 140/8660/20 та Рибачука А. І. від 09 квітня 2025 року у зв'язку з прийняттям постанови Верховного Суду від 08 квітня 2025 року у справі № 260/9470/23 про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» (далі – Закон № 3674-VI).

Обставини, які зумовили ініціювання звернення до Верховного Суду для вирішення питання про внесення до Конституційного Суду України подання

На розгляді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду перебували справи:

за позовом особи до Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області про визнання протиправною бездіяльності відповідача, яка призвела до ненарахування та невиконання із 17 липня 2018 року щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України від 28 лютого 1991 року № 796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», та зобов'язання вчинити певні дії. Оскаржувана в цій справі ухвала стосувалася питання про апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції щодо судового контролю за виконанням судового рішення в порядку статті 383 КАС України;

за позовом особи до Головного управління Пенсійного фонду України

ВЕРХОВНИЙ СУД

вих № 3766/0/2-25 від 25.09.2025

10:14

Конституційний Суд України
04/374 від 30.09.2025

в Закарпатській області про визнання протиправними дій щодо обмеження максимальним розміром перерахованої пенсії у зв'язку з нарахуванням і виплатою щомісячної доплати в розмірі 2000 грн відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року № 713 «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» та зобов'язання здійснити перерахунок і виплату пенсії без такого обмеження з урахуванням раніше виплачених сум. Оскаржувана в цій справі ухвала стосувалася питання про апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції щодо судового контролю за виконанням судового рішення в порядку статті 382 КАС України.

За результатами розгляду вказаних адміністративних справ № 140/8660/20 і № 260/9470/23 суд прийняв постанови від 15 листопада 2024 року й від 08 квітня 2025 року відповідно та дійшов висновку про те, що частина друга статті 3 і підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статей 382 і 383 КАС України, не підлягають застосуванню під час розгляду цієї справи як такі, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій і другій статті 55, статті 129-1 Конституції України. Тому суд вважав за необхідне застосувати до спірних правовідносин норми Конституції України як норми прямої дії, а також звернувся до Верховного Суду для вирішення питання про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI.

Як ключовий мотив у вказаних судових рішеннях зазначається, що можливість апеляційного оскарження ухвали суду, постановленої в порядку статей 382 і 383 КАС України, як і в Рішенні Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024, поставлено в залежність від сплати судового збору, що також створює необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду і є порушенням конституційних засад та принципів адміністративного судочинства. Натомість, застосовуючи положення частини першої статті 8, частин першої і другої статті 55, статті 129-1 Конституції України як норми прямої дії, з урахуванням юридичної позиції Конституційного Суду України в Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024, Верховний Суд дійшов висновку, що судовий збір не підлягає сплаті за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду поданої в порядку статей 382 і 383 КАС України заяви.

Постановою від 12 вересня 2025 року № 14 Пленум Верховного Суду, керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 7, 50–52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 36, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», постановив звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI.

Щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI.

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (стаття 8 Конституції України).

Виключно законами України визначаються, зокрема, права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункти 1, 14 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Згідно із частинами першою та другою статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Серед основних засад судочинства Конституція України закріпила, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення (пункт 8 частини другої статті 129); обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129).

Такі конституційні положення кореспондують із нормами статей 13 і 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статей 13 і 14 КАС України.

Стаття 129-1 Конституції України передбачає, що суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Зі змісту зазначених конституційних норм прослідковується надважливе значення судового захисту прав людини та його сутність.

Згадані вище норми Основного Закону України неодноразово були предметом тлумачення Конституційним Судом України (далі – КС України), який у своїх численних рішеннях сформулював правові позиції щодо юридичного механізму захисту й поновлення прав і свобод людини, у тому числі щодо права особи на судовий захист та його складових. Окремі із цих позицій:

— реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження <...> є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина (абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020);

— складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020);

— приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист; право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон; зміст права на судовий захист, установленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року <...> та витлумаченого Європейським судом із прав людини (речення перше, друге абзацу шостого пункту 2, абзац перший підпункту 2.2 пункту 2, абзац другий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення КС України від 06 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022);

— правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості й забезпечує ефективне поновлення в правах (речення перше абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення КС України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003);

— з принципу «верховенства права» (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України <...> впливає обов'язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист <...>. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це

порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб (абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 01 березня 2023 року № 2-р(II)/2023);

– КС України наголошує на значущості приписів частин першої, другої статті 55 Конституції України щодо права кожного захищати в судовому порядку свої права і свободи, що зазнають порушення або утиску внаслідок рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також вказує, що приписи третього речення частини другої статті 3, статті 8, частин першої, другої статті 55 Основного Закону України зобов'язують державу запровадити на законодавчому рівні такий юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, який забезпечуватиме процесуальні можливості для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод (абзац сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024);

– право на судовий захист, установлене частиною першою статті 55 Конституції України, слід розглядати у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними частиною другою статті 129 Конституції України, та з урахуванням права на справедливий суд (складником якого є обов'язок держави виконати судові рішення), гарантованого статтею 6 Конвенції (абзац п'ятий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024).

Аналіз наведених правових позицій КС України показує, що розуміння змісту права на судовий захист пов'язане зі здійсненням певного виду процесуальної діяльності та судочинства, а також ухваленням відповідних судових рішень. Відтак, право на судовий захист та правова природа судових рішень є невід'ємними від встановлених Конституцією України основних засад судочинства, які водночас виступають гарантіями забезпечення ефективної реалізації цього права.

Серед елементів правової природи судових рішень визначальним є обов'язковість судового рішення. Вбачається, що без такої риси судового рішення як його обов'язковий характер, втрачається сенс судового захисту і його мета.

У контексті обов'язковості судового рішення як однієї з основних засад судочинства КС України в Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 зауважив, що суд неодноразово наголошував на потребі визначити на законодавчому рівні належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства, що їх встановлено в Конституції України, та які уможливають забезпечення судового захисту, поновлення порушених прав і свобод особи (абзац перший підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини).

Зокрема, у Рішенні від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 КС України зазначив, що набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, з настанням якої виникають, змінюються чи припиняються певні правовідносини, а таке рішення набуває нових властивостей. Основною із цих властивостей є

обов'язковість — сутнісна ознака судового рішення як акта правосуддя (абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини).

В іншому рішенні КС України виснував, що захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129-1 Конституції України (речення друге абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023).

Обов'язковість судового рішення невід'ємно пов'язана з його виконанням, на значимості та необхідності якого КС України неодноразово акцентував у своїх рішеннях.

Так, у Рішенні від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012 КС України зауважив, що виконання судового рішення охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини).

У Рішенні від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019 КС України підкреслив, що обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання (абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

У Рішенні від 01 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 КС України указав, що судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення; держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судові рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси (абзаци третій і четвертий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини).

Крім того, у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 КС України зазначив, що невиконання державою такого обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129-1 Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його

встановлено частиною першою статті 8 Конституції України (абзац четвертий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини).

Таким чином, наведені позиції КС України на основі аналізу норм Основного Закону України щодо обов'язковості виконання судових рішень свідчать про важливість та необхідність визначення на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів здійснення судочинства та виконання судових рішень, які ґрунтуються на основних засадах судочинства, що їх встановлено в Конституції України, та які уможливають забезпечення судового захисту, поновлення порушених прав і свобод особи.

Імперативні приписи щодо обов'язковості виконання судових рішень, які набрали законної сили, містяться в усіх процесуальних кодексах України, в тому числі КАС України.

Відповідно до статті 14 КАС України судові рішення, яким закінчується розгляд справи в адміністративному суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Стаття 370 КАС України встановлює, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, — за її межами. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Також КАС України передбачає форми судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, зокрема стаття 381-1 визначає, що судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції. Суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому статтями 287, 382 - 382-3 і 383 цього кодексу.

Отже, формами судового контролю за виконанням судових рішень згідно з КАС України є, зокрема, зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення, ухваленого не на його користь (статті 382–382-3), та визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду (стаття 383).

Відповідно до частини першої статті 382 КАС України суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції та ухвалив судові рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судові рішення і яка не є

суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

В адміністративних справах щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг за письмовою заявою заявника суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати звіт про виконання судового рішення.

Згідно із частиною другою статті 382-1 КАС України за наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу про її задоволення або відмову у задоволенні та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати в установлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

Ухвалу суду про відмову в задоволенні заяви може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали є остаточною і оскарженню не підлягає (частина п'ята статті 382-1 КАС України).

Ухвала суду про задоволення заяви та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення є остаточною і оскарженню не підлягає. Заперечення на таку ухвалу включаються до апеляційної скарги на судове рішення, передбачене частиною першою статті 382-3 цього Кодексу (частина шоста статті 382-1 КАС України).

Відповідно до частини першої статті 383 КАС України особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

Згідно з пунктом 9 частини другої статті 383 КАС України в такій заяві зазначається документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви.

Щодо права на апеляційне оскарження, то відповідно до частин першої та другої статті 293 КАС України учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Також ці особи мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 294 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 294 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається.

Серед ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду, є ухвали про накладення штрафу та інших питань судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах,

постановлених судом відповідно до статті 382 КАС України (пункт 25 частини першої статті 294 КАС України).

Вимоги щодо форми та змісту апеляційної скарги встановлено статтею 296 КАС України, за змістом пункту 1 частини п'ятої якої до апеляційної скарги додається документ про сплату судового збору. Водночас відповідно до частини другої статті 298 КАС України до апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, установлених статтею 296 цього Кодексу, застосовуються положення статті 169 цього Кодексу.

Відповідно до приписів пункту 1 частини четвертої статті 169 КАС України позовна заява повертається позивачеві, якщо позивач не усунув недоліків позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк.

З огляду на зазначені норми слідує, що ненадання скаргником документа про сплату судового збору є підставою для залишення апеляційної скарги без руху, а в разі неусунення такого недоліку – підставою для повернення апеляційної скарги.

Щодо сплати судового збору, то правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначено Законом № 3674-VI.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону № 3674-VI судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Згідно зі статтею 3 Закону № 3674-VI, яка визначає об'єкти справляння судового збору, судовий збір справляється, серед іншого, за подання до суду іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством (абзац другий частини першої). Словосполучення «іншої заяви», вжите в цьому положенні, не конкретизується в жодних інших нормах Закону № 3674-VI у частині уточнення переліку заяв, за подання яких необхідно сплачувати судовий збір.

Тому можна виснувати, що правова конструкція «іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством» поширюється на всі заяви, визначені процесуальним законом, за подання яких справляється судовий збір.

Також частина друга статті 3 Закону № 3674-VI визначає процесуальні документи, за подання яких судовий збір не справляється, і в цьому переліку немає заяви про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

У контексті змісту положень процесуального закону та їх взаємозв'язку зі статтею 3 Закону № 3674-VI видно, що за подання заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення (статті 382–382-1 КАС України) та за подання заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання ухваленого на її користь рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду (частина перша статті 383 КАС України), належить сплачувати судовий збір.

Іншим аспектом питання про сплату судового збору є розміри ставок судового збору, які визначені статтею 4 Закону № 3674-VI, аналіз змісту якої показує, що вона не передбачає ставок судового збору ні за звернення із заявою про встановлення контролю за виконанням судового рішення, зокрема за подання заяви в порядку статті 382 КАС України, ні за подання заяви в порядку статті 383 КАС України.

Отже, з одного боку, заява, передбачена статтею 382 КАС України, ймовірно віднесена до переліку об'єктів справляння судового збору, а з другого — у Законі № 3674-VI немає відповідної ставки судового збору за подання такої заяви. Тому за подання заяви в порядку статті 382 КАС України судовий збір не стягується, що своєю чергою виключає можливість вимагати його сплати від позивача.

Аналогічний висновок можна зробити і щодо подання заяви в порядку статті 383 КАС України. З одного боку, заява, що передбачена статтею 383 КАС України, віднесена до переліку об'єктів справляння судового збору, а з другого — у Законі № 3674-VI немає відповідної ставки судового збору за подання такої заяви. Тому за подання заяви в порядку статті 383 КАС України судовий збір не стягується, що, як наслідок, виключає можливість вимагати його сплати від позивача.

Водночас Закон № 3674-VI містить положення підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4, відповідно до якого за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду передбачено сплату судового збору в розмірі 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Знову-таки словосполучення «на ухвалу суду», яке вжите в зазначеній нормі, має узагальнювальний характер і не розрізняє ухвал (не містить виключень чи застережень), за оскарження яких підлягає сплаті судовий збір.

Як зазначено вище, згідно із частиною другою статті 382-1 КАС України за наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу про її задоволення або відмову в задоволенні та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати в установленний судом строк звіт про виконання судового рішення. Тобто результатом розгляду заяви, поданої в порядку статті 382 КАС України, є ухвала суду. У взаємозв'язку статей 382–382-1 КАС України та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI така заява є однією з тих, за оскарження яких справляється судовий збір.

Отже, апеляційне чи касаційне оскарження ухвали суду, прийнятої в порядку статті 382 КАС України, у контексті положення підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI передбачає сплату судового збору.

Також відповідно до частини шостої статті 383 КАС України за відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень — відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача суд постановляє ухвалу про залишення заяви без задоволення, яка може бути оскаржена в порядку, встановленому статтею 294 цього Кодексу.

За наявності підстав для задоволення заяви суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу.

Тобто результатом розгляду заяви, поданої в порядку частини першої статті 383 КАС України, є ухвала суду. У взаємозв'язку статті 383 КАС України та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI така заява є однією із тих, за оскарження яких справляється судовий збір.

Таким чином, апеляційне чи касаційне оскарження ухвали суду, прийнятої в порядку статті 383 КАС України, у контексті положення підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI передбачає сплату судового збору.

З огляду на викладене можна констатувати, що за подання заяви в порядку статті 382 або 383 КАС України судовий збір не стягується, однак за подання апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, прийняту за результатами розгляду такої заяви, справляється судовий збір відповідно до Закону № 3674-VI.

Зазначене дає підстави виснувати, що приписами підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI встановлено ставку судового збору за подання до суду апеляційних та касаційних скарг на всі без винятку ухвали суду першої інстанції, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом № 3674-VI справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами яких виносяться відповідні ухвали.

Такий висновок зумовлює вирішення питань про необхідність сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатом розгляду заяви про встановлення судового контролю, та про наявність ознак невідповідності Конституції України частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI.

У досліджуваному контексті заслуговує на увагу правова позиція КС України, викладена в Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 (справа про обов'язковість судового рішення). Передісторією цієї справи було те, що Верховний Суд ухвалою від 31 серпня 2023 року відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою особи на підставі частини четвертої статті 394 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) через несплату судового збору. Предметом конституційного контролю була частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI у частині обов'язку позивача (стягувача у виконавчому провадженні) сплачувати судовий збір за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

КС України у згаданій справі дійшов таких висновків:

«Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, КС України зазначає, що обов'язок сплати судового

збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону № 3674-VI, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду» (абзац п'ятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024);

«Ураховуючи, що згідно з приписами Закону № 3674-VI, що їх оспорує Лопушанський В.М., розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, КС України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права» (абзац четвертий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024);

«З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, КСУ зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя – захисту прав і свобод» (абзац п'ятий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024).

Окрім цього, КС України в Рішенні від 01 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі № 3-27/2022(54/22) щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 КАС України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення), досліджуючи природу запровадженої статтею 383 КАС України процедури, дійшов таких висновків:

«Статтею 383 КАС України, приписи якої оспорує Заявник, встановлено один із механізмів судового контролю в адміністративному судочинстві за виконанням судового рішення, ухваленого на користь особи, а саме: порядок визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду.

...Приписи розділу IV „Процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах” Кодексу не визначають інших дієвих механізмів для особи-позивача домогтися реального виконання суб’єктом владних повноважень - відповідачем судового рішення, ухваленого на користь такої особи».

Ураховуючи висновки КС України, викладені в рішеннях від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 і від 01 березня 2023 року № 2-р(II)/2023, нормативне урегулювання процедури зобов’язання суб’єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про його виконання, а також визнання протиправними вчинених на виконання рішення суду рішень, дій чи бездіяльності суб’єкта владних повноважень – відповідача як форм судового контролю в адміністративному судочинстві, норми Закону № 3674-VI, які є спірними в частині питання про необхідність сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатом розгляду заяви, поданої в порядку статті 382 або 383 КАС України, зазначаємо нижченаведене.

Згідно із частиною першою статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб’єктів владних повноважень.

Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є, зокрема: верховенство права; обов’язковість судового рішення; розумність строків розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; неприпустимість зловживання процесуальними правами (частина третя статті 2 КАС України).

З метою належного та своєчасного виконання судових рішень в адміністративних справах суд здійснює контроль за їх виконанням, що урегульовано в розділі IV «Процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах» КАС України, який зокрема визначає повноваження суду щодо такого контролю. Статті 382–382-3 та 383 КАС України структурно містяться в цьому розділі та передбачають механізми судового контролю на стадії виконання рішення суду.

Статті 382–382-3 КАС України передбачають один із механізмів судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві на стадії виконання рішення суду – шляхом зобов’язання суб’єкта владних повноважень (відповідача), не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання цього судового рішення. Ці статті структурно містяться в згаданому розділі, виходячи з назви якого вони пов’язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах.

Так само стаття 383 КАС України передбачає один з інструментів судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві –

шляхом визнання протиправними вчинених на виконання рішення суду рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень – відповідача.

Щодо цивільного судочинства, зокрема, в аспекті Рішення від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024, то стаття 447 ЦПК України закріплює право на звернення із скаргою до суду, зокрема сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього кодексу, порушено їхні права чи свободи. Ця стаття структурно міститься в розділі VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень».

Отже, зазначені вище процедури (в порядку статті 447 ЦПК України, статей 382 і 383 КАС України) за своєю природою є формами судового контролю та відповідними механізмами в забезпеченні виконання судових рішень у різних видах судочинства.

При цьому можливість апеляційного й касаційного оскарження постановленої в порядку статті 382 або 383 КАС України ухвали суду, як і в згаданому Рішенні КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 (подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України), поставлено в залежність від сплати судового збору.

Оскільки КС України визнав неконституційними частину другу статті 3 та підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI у тому, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, то можна зробити аналогічний висновок про те, що положення частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI створюють правові підстави для необґрунтованого втручання в право стягувача на доступ до суду і є порушенням конституційних засад та принципів адміністративного судочинства.

У контексті такого висновку варто звернути увагу на думку КС України, викладену в Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024. Судовий контроль, метою якого є забезпечення своєчасного захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, на стадії виконавчого провадження, окрім розв'язання судом низки процесуальних питань, охоплює також і контроль, під час якого оцінюють законність дій виконавця та ухвалених ним рішень, тобто він спрямований на недопущення зловживань з боку державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця. Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи, може призвести до

невиконання державою позитивного обов'язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України (речення друге абзацу четвертого підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Також, на думку КС України, оскільки в державі є позитивний обов'язок виконати судові рішення, подання особою, на користь якої ухвалено таке рішення, скарги відповідно до статті 447 ЦПК України спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої скарги – на уможливлення запобігти негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце. Відповідно під час урегулювання законодавцем питань, пов'язаних зі сплатою судового збору в указаній категорії справ, пріоритетним для держави має бути забезпечення конституційної гарантії права кожного на доступ до суду, виконання судового рішення як невіддільного складника цього права. Законодавець, визначаючи справляння судового збору, має чинити за принципом справедливості, не допускаючи, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судові рішення залишалося невиконаним (абзаци другий і третій підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024).

Окрім того, КС України наголосив, що законодавчий орган наділений дискрецією діяти на власний розсуд щодо встановлення в законі випадків справляння судового збору, також має прагнути чіткості та зрозумілості у викладенні норм права, тобто якості приписів права (абзац четвертий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024).

У досліджуваному контексті доречно зазначити, що КС України в Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 покликався на практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та викладені ним окремі правові позиції.

Наприклад, як зазначено в § 44 рішення ЄСПЛ у справі P.G. and J.H. v. The United Kingdom від 25.09.2001 (заява № 44787/98), якість приписів права вимагає, щоб вони були доступними для особи, якої вони стосуються, щоб надати цій особі можливість передбачити їх наслідки для себе та щоб вони були сумісними з верховенством права (правовладдям).

У рішенні у справі Luciano Rossi v. Italy від 15.11.2002 (заява № 30530/96) ЄСПЛ указав: право на суд, у тому вигляді, як воно гарантоване статтею 6 Конвенції, охоплює також виконання остаточних, зобов'язальних судових рішень, які в державах, що визнають верховенство права (правовладдя) („states that accept the rule of law”), не можуть залишатись невиконаними на шкоду будь-якій зі сторін. Отже, виконання судового рішення не може здійснюватися з непомірним зволіканням (§ 33).

У рішенні в справі *Apostol v. Georgia* від 28.11.2006 (заява № 40765/02) ЄСПЛ наголосив, що наявність остаточного та такого, що підлягає примусовому виконанню, судового рішення на користь заявника, яке набрало законної сили, навпаки, свідчить про те, що його судовий спір був обґрунтованим. Отже, покладення обов'язку сплатити витрати для того, щоб це рішення було виконано, є обмеженням суто фінансового характеру і тому вимагає особливо ретельної перевірки з погляду інтересів правосуддя (§ 60); виконання обов'язку щодо забезпечення дійових прав за пунктом 1 статті 6 Конвенції не означає лише брак утручання, але може вимагати від держави вжиття різних форм позитивних дій. Суд вважає, що, перекладаючи на заявника відповідальність за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження, держава намагалася уникнути свого позитивного обов'язку організувати систему виконання судових рішень, яка була б дійовою як відповідно до приписів права, так і на практиці (§ 64).

Узагальнення проведеного аналізу дає підстави підсумувати, що кінцевою метою реалізації конституційного права кожного на судовий захист є виконання судового рішення. Водночас механізми судового контролю, передбачені статтями 382 та 383 КАС України, на стадії виконання судового рішення спрямовані на забезпечення обов'язкового виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення, без гарантування яких неможливо забезпечити право кожного на судовий захист. Тобто подання особою, на користь якої ухвалено судове рішення, заяви в порядку статті 382 КАС України про встановлення судового контролю за виконанням такого рішення спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої заяви - на запобігання негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце під час розгляду зазначеної заяви.

Отже, можливість реалізації особою, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, права на подання до суду першої інстанції заяви про зобов'язання подати звіт про виконання цього судового рішення, а також заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду, та можливість апеляційного й касаційного оскарження ухвали суду за результатами розгляду такої заяви без будь-яких несправедливих обмежень та надмірних перешкод є запорукою реального і своєчасного виконання судового рішення та сприяє підвищенню довіри до судової влади, а отже ефективного захисту порушених прав особи.

Тому з огляду на зміст конституційних принципів верховенства права гарантування судового захисту та права на оскарження, обов'язковості судового рішення, закріплених у частині першій статті 8, частинах першій і другій статті 55, пункті 9 частини першої статті 129-1 Основного Закону України, особа, на користь якої ухвалено судове рішення, не повинна сплачувати судовий збір за звернення

до суду з вимогою забезпечити виконання судового рішення (встановлення судового контролю), яке набрало законної сили, якщо законом прямо не встановлено обов'язку сплати такого збору.

З урахуванням викладеного та в значній мірі юридичної позиції КС України в Рішенні № 6-р(II)/2024 від 13 травня 2024 року можна виснувати, що справляння судового збору за подання апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду поданої в порядку статей 382 і 383 КАС України заяви, є таким, що суперечить Конституції України.

Таким чином, зміст наведених норм Конституції України та правові позиції КС України дають змогу підсумувати про наявність ознак невідповідності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги та касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статей 382 і 383 КАС України, частині першій статті 8, частинам першій і другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

Ураховуючи зазначене, констатуємо наявність обґрунтованих підстав для звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI.

На підставі викладеного та керуючись статтями 150, 152 Конституції України, статтями 7, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 36, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

ПРОСИМО:

1. Відкрити провадження за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір».

2. Перевірити на відповідність частині першій статті 8, частинам першій і другій статті 55, статті 129-1 Конституції України частину другу статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір».

Відомості про представників суб'єкта права на конституційне подання:

1) суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді Єзеров Альберт Анатолійович (вул. Князів Острозьких, 8, корп. 5, м. Київ, 01029; тел. (044) 501 95 30);

2) перший заступник керівника Апарату Верховного Суду Бабанли Расім Шагінович (вул. Пилипа Орлика, 8, м. Київ, 00011; тел. (044) 591 09 41);

3) начальник управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду Пивовар Юрій Ігорович (вул. Князів Острозьких, 8, корп. 5, м. Київ, 01029; тел. (044) 501 95 30).

Додатки:

1. Копія постанови Пленуму Верховного Суду від 12 вересня 2025 року № 14 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08.07.2011 № 3674-VI "Про судовий збір"» на 1 с. в 1 прим.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30) (витяг) на 5 с. в 1 прим.

3. Кодекс адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446) (витяг) на 16 с. в 1 прим.

4. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) (витяг) на 1 с. в 1 прим.

5. Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 14, ст.87) (витяг) на 10 с. в 1 прим.

6. Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (Голос України, 16.07.2016, № 132-133) (витяг) на 4 с. в 1 прим.

7. Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (Голос України, 02.08.2017, № 141) (витяг) на 2 с. в 1 прим.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Офіційний вісник від 16.04.1998 № 13) (витяг) на 1 с. в 1 прим.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» (справа про обов'язковість судового рішення) від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 (Офіційний вісник України від 14.06.2024 — 2024 р., № 53, стаття 3156, код акта 125084/2024) на 14 с. в 1 прим.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020 (Офіційний вісник України від 17.07.2020 — 2020 р., № 55, том 2,

с. 1026, стаття 1728, код акта 99773/2020) на 6 с. в 1 прим.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Еко-вугілля України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020 (Офіційний вісник України від 24.07.2020 – 2020 р., № 57, с. 113, стаття 1801, код акта 99985/2020) на 7 с. в 1 прим.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України від 06 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 (Офіційний вісник України від 03.05.2022 – 2022 р., № 34, с. 76, стаття 1881, код акта 111079/2022) на 14 с. в 1 прим.

13. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 (Офіційний вісник України від 21.02.2003 – 2003 р., № 6, с. 103, стаття 245, код акта 24415/2003) на 10 с. в 1 прим.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення) від 01 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 (Офіційний вісник України від 04.04.2023 – 2023 р., № 33, стор. 399, стаття 1769, код акта 117307/2023) на 17 с. в 1 прим.

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 (Офіційний вісник України від 04.01.2019 – 2019 р., № 2, стор. 129, стаття 60, код акта 92759/2018) на 9 с. в 1 прим.

16. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні) від 19 квітня 2023 № 4-р(II)/2023 (Офіційний вісник України від 23.05.2023 – 2023 р., № 49, стор. 121, стаття 2737, код акта

118228/2023) на 15 с. в 1 прим.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012 (Офіційний вісник України від 29.12.2012 – 2012 р., № 98, стор. 13, стаття 3973, код акта 65069/2012) на 6 с. в 1 прим.

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019 (Офіційний вісник України від 21.06.2019 – 2019 р., № 47, стор. 162, стаття 1627, код акта 94747/2019) на 7 с. в 1 прим.

19. Копія звернення судді Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді Стародуба О. П. від 03 грудня 2024 року № 4267/0/22-24 на 6 с. в 1 прим.

20. Копія звернення судді Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді Рибачука А. І. від 09 квітня 2025 року № 2503/0/22-25 на 8 с. в 1 прим.

21. Копія постанови Верховного Суду від 15 листопада 2024 року у справі № 140/8660/20 на 4 с. в 1 прим.

Голова Верховного Суду

Станіслав КРАВЧЕНКО

ПОСТАНОВА № 14

ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ

від 12 вересня 2025 року

Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір»

Верховний Суд у складі колегій суддів Касаційного адміністративного суду в постановах від 15 листопада 2024 року у справі № 140/8660/20 і від 08 квітня 2025 року у справі № 260/9470/23 дійшов висновку, що частина друга статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір», які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статей 382 і 383 Кодексу адміністративного судочинства України, не підлягають застосуванню під час розгляду цієї справи як такі, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій і другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

Розглянувши звернення суддів Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду Стародуба О. П. (вх. № 4267/0/22-24 від 03 грудня 2024 року) і Рибачука А. І. (вх. № 2503/0/22-25 від 09 квітня 2025 року) у зв'язку з постановленням ухвали Верховного Суду від 02 грудня 2024 року у справі № 140/8660/20 і прийняттям постанови Верховного Суду від 08 квітня 2025 року в справі № 260/9470/23, заслухавши та обговоривши доповідь судді Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді Єзерова А. А., керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 7, 50–52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 36, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду

п о с т а н о в л я є:

Звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір».

Голова Верховного Суду

Станіслав КРАВЧЕНКО

Секретар Пленуму,
суддя Верховного Суду

Дмитро ЛУСПЕНИК

14/0/12-25 від 12.09.2025
сн

Конституційний Суд України
04/374 від 30.09.2025

Конституція України (витяг)

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 55 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97}

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

{Офіційне тлумачення частини другої статті 55 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-зп від 25.11.97, № 19-рп/2011 від 14.12.2011}

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

{Статтю 55 доповнено новою частиною згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

{Частина п'ята статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
 - 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
 - 3) права корінних народів і національних меншин;
 - 4) порядок застосування мов;
 - 5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;
 - 6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
 - 7) правовий режим власності;
 - 8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;
 - 9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
 - 10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;
 - 11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;
 - 12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;
 - 13) територіальний устрій України;
- {Офіційне тлумачення пункту 13 частини першої статті 92 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001}
- 14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури;
- {Пункт 14 частини першої статті 92 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}
- 15) засади місцевого самоврядування;
 - 16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;

17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

18) правовий режим державного кордону;

19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;

21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

{Офіційне тлумачення положення пункту 22 частини першої статті 92 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2001 від 30.05.2001}

Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;

2) забезпечення доведеності вини;

3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;

5) забезпечення обвинуваченому права на захист;

6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

7) розумні строки розгляду справи судом;

8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;

9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

{Стаття 129 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 129-1. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

{Конституцію доповнено статтею 129-1 згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів Верховної Ради України;

{Офіційне тлумачення положення абзацу другого пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002}

актів Президента України;

{Офіційне тлумачення положення абзацу третього пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002}

актів Кабінету Міністрів України;

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

{Абзац шостий частини першої статті 150 виключено на підставі Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

2) офіційне тлумачення Конституції України;

{Пункт 2 частини першої статті 150 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України.

{Частину першу статті 150 доповнено пунктом 3 згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

{Частина друга статті 150 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 152. Закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

{Частина перша статті 152 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}

Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

{Частина друга статті 152 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

**Кодекс адміністративного судочинства України
(витяг)**

Стаття 2. Завдання та основні засади адміністративного судочинства

1. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

2. У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

3. Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) обов'язковість судового рішення;

- 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- 8) розумність строків розгляду справи судом;
- 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

Стаття 7. Джерела права, які застосовуються судом

- 1. Суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
- 2. Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України.
- 3. У разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України.
- 4. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

Стаття 13. Право на перегляд справи та оскарження судового рішення

- 1. Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення.
- 2. Не допускається касаційне оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.

Стаття 14. Обов'язковість судових рішень

- 1. Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в адміністративному суді, ухвалюється іменем України.

2. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

3. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

4. Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Стаття 169. Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви

1. Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, встановлених статтями 160, 161 цього Кодексу, протягом п'яти днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

Суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху також у разі, якщо позовну заяву подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

{Частину першу статті 169 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 3200-IX від 29.06.2023}

У разі надходження до суду справи, що підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства, після закриття провадження Верховним Судом чи судом апеляційної інстанції в порядку господарського чи цивільного судочинства, суд перевіряє наявність підстав для залишення позовної заяви без руху відповідно до вимог адміністративного процесуального закону, чинного на дату подання позовної заяви.

{Частину першу статті 169 доповнено абзацом згідно із Законом № 460-IX від 15.01.2020}

2. В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави, визначеної абзацом другим частини першої цієї статті, суд у такій ухвалі зазначає про обов'язок такої особи зареєструвати електронний кабінет відповідно до статті 18 цього Кодексу.

{Частину другу статті 169 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 3200-IX від 29.06.2023}

3. Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до адміністративного суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу в порядку, встановленому статтею 171 цього Кодексу.

4. Позовна заява повертається позивачеві, якщо:

1) позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк;

2) позивач до відкриття провадження в адміністративній справі подав заяву про її відкликання;

3) позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

4) позивач не надав доказів звернення до відповідача для досудового врегулювання спору у випадках, в яких законом визначено обов'язковість досудового врегулювання, або на момент звернення позивача із позовом не сплив визначений законом строк для досудового врегулювання спору;

{Пункт 4 частини четвертої статті 169 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2234-VIII від 07.12.2017}

5) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

6) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 172 цього Кодексу);

7) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

8) якщо позовну заяву із вимогою стягнення грошових коштів, яка ґрунтується на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, подано суб'єктом владних повноважень до закінчення строку, визначеного частиною другою статті 122 цього Кодексу;

{Пункт 8 частини четвертої статті 169 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2234-VIII від 07.12.2017}

9) у випадках, передбачених частиною другою статті 123 цього Кодексу.

5. Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи без розгляду не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

6. Про повернення позовної заяви суд постановляє ухвалу. Копія ухвали про залишення позовної заяви без руху або про повернення позовної заяви надсилається особі, яка подала позовну заяву, не пізніше наступного дня після її постановлення. Копія позовної заяви залишається в суді.

7. Ухвалу про повернення позовної заяви може бути оскаржено. У разі скасування ухвали про повернення позовної заяви за результатами її перегляду та направлення справи для продовження розгляду суд не має права повторно повертати позовну заяву.

8. Повернення позовної заяви не позбавляє права повторного звернення до адміністративного суду в порядку, встановленому законом.

9. У разі повернення позовної заяви з підстави, визначеної пунктом 5 частини четвертої цієї статті, судовий збір, сплачений за подання позову, не повертається.

10. Заяви, скарги, клопотання, визначені цим Кодексом, за подання яких передбачено сплату судового збору, залишаються судом без руху також у випадку, якщо на момент відкриття провадження за відповідною заявою, скаргою, клопотанням суд виявить, що відповідна сума судового збору не зарахована до спеціального фонду Державного бюджету України. Правила цієї частини не застосовуються до заяв про забезпечення доказів або позову.

Стаття 249. Окремі ухвали суду

1. Суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону.

2. У разі необхідності суд може постановити окрему ухвалу про наявність підстав для розгляду питання щодо притягнення до відповідальності осіб, рішення, дії чи бездіяльність яких визнаються протиправними.

3. Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

4. В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.

5. З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.

6. Окрему ухвалу може бути винесено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанцій.

7. Окрема ухвала може бути оскаржена особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду є остаточною і оскарженню не підлягає.

8. Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати.

9. Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено.

Стаття 293. Право на апеляційне оскарження

1. Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції.

{Частина перша статті 293 в редакції Закону № 460-IX від 15.01.2020}

2. Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 294 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 294 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається.

{Частина друга статті 293 в редакції Закону № 460-IX від 15.01.2020}

3. Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду. У разі подання апеляційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, суд апеляційної інстанції повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

4. Після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи.

Стаття 294. Ухвали, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду

1. Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:

1) забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів;

2) забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, скасування забезпечення позову, відмови у забезпеченні позову, відмови у заміні заходу забезпечення позову або скасуванні забезпечення позову;

3) повернення заяви позивачеві (заявникові);

4) відмови у відкритті провадження у справі;

{Пункт 5 частини першої статті 294 виключено на підставі Закону № 460-IX від 15.01.2020}

- 6) передачі справи на розгляд іншого суду;
 - 7) відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
 - 8) затвердження умов примирення сторін;
 - 9) призначення експертизи;
 - 10) визначення розміру судових витрат;
 - 11) зупинення провадження у справі;
 - 12) залишення позову (заяви) без розгляду;
 - 13) закриття провадження у справі;
 - 14) внесення або відмови у внесенні виправлень у рішення;
 - 15) відмови ухвалити додаткове рішення;
 - 16) роз'яснення або відмови у роз'ясненні судового рішення;
 - 17) відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
- {Пункт 17 частини першої статті 294 із змінами, внесеними згідно із Законом № 460-IX від 15.01.2020}
- 18) відмови у поновленні пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
 - 19) відстрочення і розстрочення, зміни або встановлення способу і порядку виконання судового рішення;
 - 20) заміни сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;
 - 21) повороту виконання рішення суду або відмови у повороті виконання рішення;
 - 22) внесення чи відмови у внесенні виправлень до виконавчого документа, визнання чи відмови у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
 - 23) окрема ухвала;
 - 24) стягнення штрафу в порядку процесуального примусу;
 - 25) накладення штрафу та інших питань судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, постановлених судом відповідно до статті 382 цього Кодексу;

26) відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження;

27) відновлення або відмови у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження;

28) залишення без задоволення заяви, поданої в порядку, визначеному статтею 383 цього Кодексу;

{Частина першу статті 294 доповнено пунктом 28 згідно із Законом № 3747-IX від 23.05.2024}

29) відмови у задоволенні заяви про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення;

{Частина першу статті 294 доповнено пунктом 29 згідно із Законом № 4094-IX від 21.11.2024}

30) прийняття або відмови у прийнятті звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення.

{Частина першу статті 294 доповнено пунктом 30 згідно із Законом № 4094-IX від 21.11.2024}

Стаття 296. Форма та зміст апеляційної скарги

1. Апеляційна скарга подається у письмовій формі.

2. В апеляційній скарзі зазначаються:

1) найменування суду апеляційної інстанції, до якого подається скарга;

2) найменування суду першої інстанції, який ухвалив рішення, номер справи та дата ухвалення рішення;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта (для фізичних осіб - громадян України), номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

{Пункт 3 частини другої статті 296 в редакції Закону № 3200-IX від 29.06.2023}

4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

5) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, до суду апеляційної інстанції;

6) обґрунтування вимог особи, яка подала апеляційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права;

7) у разі необхідності - клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про витребування нових доказів, про виклик свідків тощо;

8) дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, що оскаржується;

9) перелік матеріалів, що додаються.

3. Апеляційна скарга може містити клопотання особи про розгляд справи за її участі. За відсутності такого клопотання вважається, що особа не бажає брати участі у судовому засіданні суду апеляційної інстанції.

4. Якщо в апеляційній скарзі наводяться нові докази, які не були надані суду першої інстанції, то у ній зазначається причина, з якої ці докази не були надані.

5. До апеляційної скарги додаються:

1) документ про сплату судового збору;

2) копії апеляційної скарги та доданих до неї письмових матеріалів відповідно до кількості учасників справи, крім випадків, якщо така скарга та додані матеріали подаються до суду в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання скарги та доданих матеріалів в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази надсилання її копії та копій доданих матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 44 цього Кодексу;

{Пункт 2 частини п'ятої статті 296 в редакції Закону № 3200-IX від 29.06.2023}

{Пункт 3 частини п'ятої статті 296 виключено на підставі Закону № 3200-IX від 29.06.2023}

4) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції, за наявності.

6. Якщо апеляційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору.

Стаття 298. Залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги судом апеляційної інстанції

1. Апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку, встановленому статтею 31 цього Кодексу.

2. До апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених статтею 296 цього Кодексу, а також подана особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу

зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються положення статті 169 цього Кодексу.

{Частина друга статті 298 в редакції Закону № 3200-IX від 29.06.2023}

3. Апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 295 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду апеляційної інстанції з заявою про поновлення строку або вказати інші підстави для поновлення строку.

4. Апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції також, якщо:

1) апеляційна скарга подана особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

3) скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції.

5. Питання про залишення апеляційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги. Питання про повернення апеляційної скарги суд апеляційної інстанції вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

6. Про повернення апеляційної скарги постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

7. Копія ухвали про повернення апеляційної скарги надсилається учасникам справи у порядку, визначеному статтею 251 цього Кодексу. Скаржнику надсилається копія ухвали про повернення апеляційної скарги разом з апеляційною скаргою та доданими до скарги матеріалами. Копія апеляційної скарги залишається в суді апеляційної інстанції.

Стаття 370. Обов'язковість судових рішень

1. Судове рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, - за її межами.

2. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 381-1. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах

1. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції.
2. Суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому статтями 287, 382-382-3 і 383 цього Кодексу.

{Кодекс доповнено статтею 381-1 згідно із Законом № 4094-IX від 21.11.2024}

Стаття 382. Заява про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення

1. Суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції і ухвалив судове рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

В адміністративних справах з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг за письмовою заявою заявника суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати звіт про виконання судового рішення.

2. У заяві зазначається ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження (за наявності).

3. Якщо судове рішення набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження.

4. Відсутність виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення не перешкоджає розгляду заяви.

5. За письмовою заявою заявника суд під час ухвалення рішення суду може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене таке рішення, подати звіт про його виконання.

Перебіг строку для подання звіту починається з дня набрання законної сили рішенням суду.

Заява, передбачена абзацом першим цієї частини, може бути подана не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження - не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

6. Суд під час ухвалення рішення суду за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене таке рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання рішення суду, якщо суд допускає його негайне виконання.

{Стаття 382 в редакції Закону № 4094-IX від 21.11.2024}

Стаття 382-1. Розгляд заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення

1. Суд розглядає заяву про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення (крім заяви, передбаченої частиною п'ятою статті 382 цього Кодексу) протягом десяти днів з дня її надходження в порядку письмового провадження, а за ініціативою суду чи клопотанням заявника - у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду, не перешкоджає судовому розгляду.

2. За наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу про її задоволення або відмову у задоволенні та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

3. Встановлений судом строк для подання звіту про виконання судового рішення має бути достатнім для його підготовки. Достатнім є строк, який становить не менше десяти календарних днів з дня отримання суб'єктом владних повноважень відповідної ухвали та не перевищує трьох місяців.

4. Суд може зобов'язати подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення особисто керівника суб'єкта владних повноважень.

Якщо суб'єктом владних повноважень є колегіальний орган і судовим рішенням такого суб'єкта владних повноважень зобов'язано вчинити певні дії, суд може зобов'язати подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення кожного з членів такого колегіального органу, до чиїх повноважень, завдань чи функцій належить забезпечення виконання такого судового рішення.

5. Ухвалу суду про відмову у задоволенні заяви може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали є остаточною і оскарженню не підлягає.

6. Ухвала суду про задоволення заяви та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення є остаточною і оскарженню не підлягає. Заперечення на таку ухвалу включаються до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою статті 382-3 цього Кодексу.

{Кодекс доповнено статтею 382-1 згідно із Законом № 4094-IX від 21.11.2024}

Стаття 382-2. Розгляд звіту про виконання судового рішення

1. Суд розглядає звіт суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення протягом десяти днів з дня його надходження в порядку письмового провадження, а за ініціативою суду чи клопотанням сторін - у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду питання, не перешкоджає судовому розгляду.

2. Звіт суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення має містити:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається звіт;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) особи, яка подає звіт, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);
- 4) номер справи, в межах якої ухвалено відповідне судове рішення;
- 5) відомості про виконання суб'єктом владних повноважень судового рішення, строк, порядок та спосіб його виконання;
- 6) у разі невиконання судового рішення: орієнтовні строки виконання такого рішення та їх обґрунтування; відомості про обставини, які ускладнюють виконання судового рішення суб'єктом владних повноважень, які заходи вжито та вживаються ним для їх усунення;
- 7) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до звіту та підтверджують обставини, зазначені у ньому.

3. До звіту додаються:

- 1) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо звіт поданий представником і такі документи раніше не подавалися;
- 2) докази направлення копій звіту та доданих до нього матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 44 цього Кодексу.

{Кодекс доповнено статтею 382-2 згідно із Законом № 4094-ІХ від 21.11.2024}

Стаття 382-3. Рішення за наслідками розгляду звіту про виконання судового рішення

1. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень суд постановляє ухвалу про прийняття або відмову у прийнятті звіту, яку може бути оскаржено в апеляційному порядку за правилами частини п'ятої статті 382-1 цього Кодексу.

Оскарження ухвали не зупиняє її виконання.

2. Суд відмовляє у прийнятті звіту, якщо суб'єктом владних повноважень не наведено обґрунтовані обставини, які ускладнюють виконання судового рішення, або заходи, які

вживаються ним для виконання судового рішення, на переконання суду, є недостатніми для своєчасного та повного виконання судового рішення.

Суд також відмовляє у прийнятті звіту, якщо звіт подано без додержання вимог частин другої та/або третьої статті 382-2 цього Кодексу.

3. У разі постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту суд накладає на керівника суб'єкта владних повноважень штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також додатково може встановити новий строк подання звіту відповідно до частини третьої статті 382-1 цього Кодексу або за власною ініціативою розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення.

4. Половина суми штрафу стягується на користь заявника, інша половина - до Державного бюджету України.

5. Суд за клопотанням суб'єкта владних повноважень може зменшити розмір штрафу або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення керівником такого суб'єкта владних повноважень дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.

Якщо судове рішення стосується здійснення виплат (пенсійних, соціальних тощо), суд може зменшити розмір штрафу або звільнити від його сплати на підставі доказів, які підтверджують відсутність бюджетних асигнувань у суб'єкта владних повноважень та вжиття його керівником всіх необхідних заходів для встановлення таких бюджетних асигнувань, які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.

6. Суд на підставі відповідних доказів зменшує розмір штрафу, накладеного на керівника суб'єкта владних повноважень, на суму штрафу, який було накладено за такі самі дії державним виконавцем відповідно до законодавства про виконавче провадження.

7. Ухвалу суду про накладення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції за правилами статті 149 цього Кодексу.

З наступного дня після набрання ухвалою законної сили на суму штрафу без додаткового судового рішення нараховується пеня у розмірі три відсотки річних з урахуванням індексу інфляції.

8. Якщо суб'єктом владних повноважень є колегіальний орган і суд зобов'язав подати звіт про виконання судового рішення його членів, за наслідками розгляду звіту про виконання судового рішення суд, враховуючи індивідуальні дії або бездіяльність кожного з членів такого колегіального органу, своєю ухвалою може накласти штраф на членів, які в межах своїх повноважень, завдань чи функцій не забезпечили виконання судового рішення.

У разі неподання звіту у строк, встановлений судом, суд своєю ухвалою встановлює новий строк для подання звіту відповідно до частини третьої статті 382-1 цього Кодексу, а також накладає штраф на кожного з членів колегіального органу, які не подали зазначений звіт.

9. Суд розглядає питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення за правилами статті 378 цього Кодексу.

10. У разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, суд встановлює новий строк для подання звіту відповідно до частини третьої статті 382-1 цього Кодексу, а також накладає штраф на керівника такого суб'єкта владних повноважень.

11. Якщо суд прийняв звіт про виконання судового рішення, але суб'єктом владних повноважень відповідне судове рішення виконано не в повному обсязі, суд одночасно встановлює новий строк для подання звіту відповідно до частини третьої статті 382-1 цього Кодексу.

{Кодекс доповнено статтею 382-3 згідно із Законом № 4094-IX від 21.11.2024}

Стаття 383. Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду

1. Особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

2. У такій заяві зазначаються:

1) найменування адміністративного суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

{Пункт 2 частини другої статті 383 в редакції Закону № 3200-IX від 29.06.2023}

3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;

4) ім'я (найменування) третіх осіб, які брали участь у розгляді справи, поштова адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;

5) номер адміністративної справи;

6) відомості про набрання рішенням законної сили та про наявність відкритого касаційного провадження;

7) інформація про день пред'явлення виконавчого листа до виконання;

8) інформація про хід виконавчого провадження;

9) документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви;

10) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

3. На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються вимоги, позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом.

До заяви додаються докази її надсилання іншим учасникам справи.

4. Заяву, зазначену у частині першій цієї статті, може бути подано протягом десяти днів з дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, але не пізніше дня завершення строку пред'явлення до виконання виконавчого листа, виданого за відповідним рішенням суду.

5. У разі відповідності заяви вимогам, зазначеним у цій статті, вона підлягає розгляду та вирішенню в порядку письмового провадження або в судовому засіданні на розсуд суду протягом десяти днів з дня її отримання. Неприбуття в судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду такої заяви.

У разі невідповідності заяви вказаним вище вимогам, а також у разі подання заяви особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, така заява ухвалою суду, прийнятою в порядку письмового провадження, повертається заявнику. Така ухвала суду може бути оскаржена.

{Абзац другий частини п'ятої статті 383 в редакції Закону № 3200-ІХ від 29.06.2023}

6. За відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача суд постановляє ухвалу про залишення заяви без задоволення, яка може бути оскаржена в порядку, встановленому статтею 294 цього Кодексу. За наявності підстав для задоволення заяви суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу.

{Частина шоста статті 383 в редакції Закону № 3747-ІХ від 23.05.2024}

Цивільний процесуальний кодекс України
(витяг)

Розділ VII

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Стаття 447. Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах

1. Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції.

2. Суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому цим розділом.

{Стаття 447 в редакції Закону № 4094-ІХ від 21.11.2024}

**Закон України «Про судовий збір»
(витяг)**

Стаття 1. Поняття судового збору

1. Судовий збір - збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

2. Зміни до цього Закону можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Закону України "Про судовий збір" та/або до адміністративного процесуального законодавства України, та/або до господарського процесуального законодавства України, та/або до цивільного процесуального законодавства України.

{Статтю 1 доповнено частиною другою згідно із Законом № 3200-IX від 29.06.2023}

{Текст статті 1 в редакції Закону № 590-VII від 19.09.2013}

Стаття 3. Об'єкти справляння судового збору

1. Судовий збір справляється:

за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством та Кодексом України з процедур банкрутства;

{Абзац другий частини першої статті 3 в редакції Закону № 4508-IX від 18.06.2025}

за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом;

{Абзац третій частини першої статті 3 в редакції Закону № 4508-IX від 18.06.2025}

за видачу судами документів;

у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим Законом.

{Частину першу статті 3 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 590-VII від 19.09.2013}

2. Судовий збір не справляється за подання:

1) заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

2) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

- 3) заяви про поворот виконання судового рішення;
- 4) заяви про винесення додаткового судового рішення;
- 5) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою;
- 6) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
- 7) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- 8) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 9) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 10) заяви про видачу обмежувального припису;
- 11) позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду;
- 12) заяви, апеляційної та касаційної скарг про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб;
- 13) клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плати під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарг у таких справах;
- 14) заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;
- 15) позовної заяви у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;
- 16) позовної заяви, апеляційної скарги у справах про тимчасове обмеження права громадян України на виїзд за межі території України;
- 17) позовної заяви, апеляційної скарги у справах про заборону політичної партії, анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії;
- 18) позовних заяв та заяв Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях;

19) апеляційної та касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

{Частина друга статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законами № 245-VII від 16.05.2013, № 484-VIII від 22.05.2015, № 670-VIII від 03.09.2015, № 2229-VIII від 07.12.2017, № 2443-VIII від 22.05.2018, Кодексом № 2597-VIII від 18.10.2018, Законами № 263-IX від 31.10.2019, № 1914-IX від 30.11.2021, № 2243-IX від 03.05.2022, № 2849-IX від 13.12.2022; в редакції Закону № 4056-IX від 31.10.2024}

Стаття 4. Розміри ставок судового збору

1. Судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

{Частина перша статті 4 в редакції Закону № 1774-VIII від 06.12.2016}

2. Ставки судового збору встановлюються у таких розмірах:

Найменування документа і дії, за яку справляється судовий збір, та платника судового збору

Ставка судового збору

1. За подання до суду:

1) позовної заяви майнового характеру, яка подана:

юридичною особою

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) позовної заяви немайнового характеру, яка подана:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) позовної заяви:

про розірвання шлюбу

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

про поділ майна при розірванні шлюбу

1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4) заяви у справах окремого провадження; заяви про забезпечення доказів або позову; заяви про перегляд заочного рішення; заяви про скасування рішення третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу); заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу); заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; заяви про роз'яснення судового рішення, які подано; заяви про сприяння третейському суду (міжнародному комерційному арбітражу) в отриманні доказів:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем

0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-1) заяви про видачу судового наказу

0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-2) заяви про скасування судового наказу

0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-3) заяви про скасування тимчасового обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

5) позовної заяви про захист честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи, а саме:

позовної заяви немайнового характеру

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

позовної заяви про відшкодування моральної шкоди

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

б) апеляційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду; апеляційної скарги на судовий наказ, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, яка подана:

юридичною особою

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

фізичною особою або фізичною особою - підприємцем

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми, але не більше 8 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за позовними заявами майнового характеру, а у справах, в яких предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав (крім права власності на майно), відшкодування шкоди здоров'ю (крім моральної шкоди), - не більше 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

{Підпункт 6 пункту 1 частини другої статті 4 в редакції Закону № 4508-IX від 18.06.2025}

7) касаційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду, яка подана:

юридичною особою

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

фізичною особою або фізичною особою - підприємцем

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми, але не більше 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за позовними заявами майнового характеру, а у справах, в яких предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав (крім права власності на майно), відшкодування шкоди здоров'ю (крім моральної шкоди), - не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

{Підпункт 7 пункту 1 частини другої статті 4 в редакції Закону № 4508-IX від 18.06.2025}

{Підпункт 8 пункту 1 частини другої статті 4 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

9) апеляційної і касаційної скарг на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

{Підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 в редакції Закону № 4056-IX від 31.10.2024}

2. За подання до господарського суду:

1) позовної заяви майнового характеру

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) позовної заяви немайнового характеру

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) заяви про видачу судового наказу

0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4) заяви про скасування судового наказу

0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

5) заяви про забезпечення доказів або позову; заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; заяви про скасування рішення третейського суду; заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду; заяви про роз'яснення судового рішення

0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

6) апеляційної скарги на рішення суду; заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

7) касаційної скарги на рішення суду

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

8) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

9) заяви про відкриття процедури превентивної реструктуризації

2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб

10) апеляційної скарги на ухвалу суду в процедурі превентивної реструктуризації

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні заяви

11) касаційної скарги на ухвалу суду про затвердження / про відмову у затвердженні плану превентивної реструктуризації; про закриття процедури превентивної реструктуризації

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні заяви

{Пункт 2 частини другої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2147-VIII від 03.10.2017, № 3985-IX від 19.09.2024; в редакції Закону № 4508-IX від 18.06.2025}

2-1. За подання до господарського суду у справі про банкрутство (неплатоспроможність):

1) заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство

10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) заяви кредиторів, які звертаються з грошовими вимогами до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), а також після офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом

2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) позовної заяви майнового характеру в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність)

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4) позовної заяви немайнового характеру в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність)

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

5) заяви про покладення солідарної відповідальності на органи управління боржника; заяви ліквідатора, кредитора про субсидіарну відповідальність за доведення до банкрутства

2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб

6) апеляційної скарги на ухвалу суду про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність); про результати розгляду грошових вимог кредиторів; рішення суду в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність)

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

7) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду у справі про банкрутство (неплатоспроможність)

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

8) апеляційної і касаційної скарги на постанову суду про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури (погашення боргів боржника)

2 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб

9) касаційної скарги на ухвали суду про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність);
про результати розгляду грошових вимог кредиторів; рішення суду в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність)

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги від розміру оспорюваної суми

{Частину другу статті 4 доповнено пунктом 2-1 згідно із Законом № 4508-IX від 18.06.2025}

3. За подання до адміністративного суду:

1) адміністративного позову:

майнового характеру, який подано:

суб'єктом владних повноважень, юридичною особою

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

немайнового характеру, який подано:

суб'єктом владних повноважень, юридичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) апеляційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги, але не більше 15 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, але не більше 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

{Підпункт 4 пункту 3 частини другої статті 4 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

5) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

б) заяви про забезпечення доказів або позову, заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду, заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення

0,3 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4. За видачу судами документів:

1) за повторну видачу копії судового рішення

0,003 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний аркуш паперу

{Підпункт 2 пункту 4 частини другої статті 4 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

{Підпункт 3 пункту 4 частини другої статті 4 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

4) за видачу в електронному вигляді копії технічного запису судового засідання

0,03 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

5) за виготовлення копії судового рішення у разі, якщо особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо судові рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, звертається до апарату відповідного суду з письмовою заявою про виготовлення такої копії згідно із Законом України "Про доступ до судових рішень"

0,003 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний аркуш копії

б) за виготовлення копій документів, долучених до справи

0,003 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний аркуш копії

5. У разі ухвалення судом постанови про накладення адміністративного стягнення

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

{Частина друга статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4212-VI від 22.12.2011, № 590-VII від 19.09.2013; в редакції Закону № 484-VIII від 22.05.2015; із змінами, внесеними згідно із Законами № 1774-VIII від 06.12.2016, № 2147-VIII від 03.10.2017, № 2475-VIII від 03.07.2018, № 2628-VIII від 23.11.2018, Кодексом № 2597-VIII від 18.10.2018, Законом № 465-IX від 16.01.2020}

{Частину третю статті 4 виключено на підставі Закону № 484-VIII від 22.05.2015}

3. При поданні до суду процесуальних документів, передбачених частиною другою цієї статті, в електронній формі - застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору.

{До статті 4 включено частину третю згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (витяг)

Стаття 13. Обов'язковість судових рішень

1. Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України.
2. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом.
3. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.
4. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом.
5. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.
6. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

{Частина шоста статті 13 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

7. Судові рішення не можуть бути переглянуті іншими органами чи особами поза межами судочинства, за винятком рішень про амністію та помилування.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи не можуть приймати рішення, які скасовують судові рішення або зупиняють їх виконання.

8. Судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 14. Право на перегляд справи та оскарження судового рішення

1. Учасники справи, яка є предметом судового розгляду, та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення.

{Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 36. Верховний Суд - найвищий суд у системі судустрою України

1. Верховний Суд є найвищим судом у системі судустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

2. Верховний Суд:

1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судустрою;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування;

{Частина другу статті 36 доповнено новим пунктом згідно із Законом № 2509-VIII від 12.07.2018}

7-1) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління;

{Частина другу статті 36 доповнено пунктом 7-1 згідно із Законом № 3481-IX від 21.11.2023}

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Стаття 46. Пленум Верховного Суду

1. Пленум Верховного Суду є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду.

2. Пленум Верховного Суду:

1) обирає на посади та звільняє з посад Голову Верховного Суду та заступника Голови Верховного Суду у порядку, встановленому цим Законом;

2) обирає з числа суддів Верховного Суду за поданням Голови Верховного Суду та увільняє від виконання обов'язків секретаря Пленуму Верховного Суду;

3) заслуховує інформацію Голови Верховного Суду про його діяльність, Секретаря Великої Палати Верховного Суду про діяльність Палати;

4) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України;

4-1) надає у випадку, передбаченому цим Законом, Вищій раді правосуддя консультативний висновок, який є офіційним документом, що містить рекомендації та пропозиції щодо кількості суддів у складі Верховного Суду;

{Частина другу статті 46 доповнено пунктом 4-1 згідно із Законом № 1629-IX від 13.07.2021}

5) приймає рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

7) затверджує Регламент Пленуму Верховного Суду;

8) затверджує Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді та її склад;

9) затверджує склад редакційної колегії офіційного друкованого органу Верховного Суду;

10) затверджує бюджетний запит Верховного Суду;

10-1) з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані;

{Частина другу статті 46 доповнено пунктом 10-1 згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

10-2) за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ;

{Частина другу статті 46 доповнено пунктом 10-2 згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

11) розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень.

3. Засідання Пленуму Верховного Суду є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму, крім випадків, встановлених цим Законом.

4. На засідання Пленуму можуть бути запрошені представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

5. Пленум Верховного Суду скликається Головою Верховного Суду в разі потреби або на вимогу не менш як четвертої частини від складу суддів Верховного Суду, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови Верховного Суду Пленум скликається заступником Голови Верховного Суду.

6. Про день і час скликання Пленуму Верховного Суду та питання, що виносяться на його розгляд, учасники засідання Пленуму повідомляються не пізніш як за п'ять робочих днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд Пленуму.

7. Засідання Пленуму веде Голова Верховного Суду. У разі відсутності Голови Верховного Суду засідання Пленуму веде заступник Голови Верховного Суду.

8. Порядок роботи Пленуму Верховного Суду встановлюється цим Законом та прийнятим відповідно до нього Регламентом Пленуму Верховного Суду.

9. Пленум Верховного Суду приймає з розглянутих питань постанови. Постанови Пленуму Верховного Суду підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі та розміщуються на веб-сайті Верховного Суду.

10. Секретар Пленуму Верховного Суду організовує роботу секретаріату Пленуму, підготовку засідань Пленуму, забезпечує ведення протоколу та контролює виконання постанов, прийнятих Пленумом Верховного Суду.

11. Особливості проведення Пленуму Верховного Суду з розгляду окремих питань, у тому числі щодо процедури скликання, повноважності засідання, порядку роботи, процедури голосування, порядку прийняття рішень та підписання постанов, прийнятих Пленумом Верховного Суду, встановлюються законом.

**Закон України «Про Конституційний Суд України»
(витяг)**

Стаття 7. Повноваження Суду

1. До повноважень Суду належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України;

3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Стаття 50. Форми звернення до Суду

1. Формами звернення до Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Стаття 51. Конституційне подання

1. Конституційним поданням є подане до Суду письмове клопотання щодо:

- 1) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- 2) офіційного тлумачення Конституції України.

2. У конституційному поданні зазначаються:

- 1) суб'єкт права на конституційне подання;
- 2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання;
- 3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;
- 4) перелік документів і матеріалів, що додаються.

3. У конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) зазначаються акт (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити акт (його окремі положення), а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта (його окремих положень).

4. У конституційному поданні щодо офіційного тлумачення Конституції України зазначаються конкретні положення Конституції України, які потребують офіційного тлумачення, та обґрунтування підстав, які спричинили потребу в тлумаченні.

Стаття 52. Суб'єкт права на конституційне подання

1. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне подання є: Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

2. Заява народного депутата України про відкликання свого підпису під конституційним поданням не має юридичних наслідків.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

(витяг)

СТАТТЯ 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Лопушанського
Володимира Михайловича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) частини другої
статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4
Закону України „Про судовий збір“
(справа про обов’язковість судового рішення)**

Київ

13 травня 2024 року

№ 6-р(П)/2024

Справа № 3-187/2023(351/23)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання),
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович,
Первомайський Олег Олексійович,
Юровська Галина Валентинівна (доповідач),

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674-VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Юровську Г.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., Міністр юстиції України Малюська Д.Л., науковці: Державного вищого навчального закладу „Ужгородський національний університет“ - доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту порівняльного

публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету Савчин М.В.; Національного університету „Одеська юридична академія“ - член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Голубева Н.Ю., доктор юридичних наук, професор Андронов І.В.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого - завідувач кафедри цивільної юстиції та адвокатури, доктор юридичних наук, професор Гусаров К.В.; Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича - завідувач кафедри процесуального права, доктор юридичних наук, професор Щербанюк О.В., доцент кафедри процесуального права, кандидат юридичних наук Остафійчук Л.А.,

Конституційний Суд України

установив:

1. Лопушанський В.М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину другу статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674-VI зі змінами (далі - Закон).

Частиною другою статті 3 Закону визначено перелік заяв, за подання яких судовий збір не справляють.

Підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону встановлено ставки судового збору за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду:

- юридичною особою або фізичною особою-підприємцем - 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- фізичною особою - 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

1.1. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів впливає таке.

Святошинський районний суд міста Києва рішенням від 11 квітня 2013 року стягнув на користь Лопушанського В.М. грошові кошти в розмірі 332836,28 грн та видав виконавчий лист від 30 травня 2013 року, на підставі якого Лопушанський В.М. звернувся до Святошинського районного відділу державної виконавчої служби у місті Києві Головного територіального управління юстиції у місті Києві (далі - Виконавча служба) із заявою про відкриття виконавчого провадження.

З огляду на те, що рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року не було виконано, суб'єкт права на конституційну скаргу неодноразово звертався до суду зі скаргами на дії Виконавчої служби. Святошинський районний суд міста Києва ухвалою від 23 жовтня 2018 року задовольнив скаргу Лопушанського В.М. про відновлення виконавчого провадження в його справі, визнав неправомірною бездіяльність Виконавчої служби щодо виконання рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року. Київський апеляційний суд ухвалою від 28 листопада 2019 року у відкритті апеляційного провадження у справі за апеляційною скаргою Виконавчої служби на ухвалу суду першої інстанції відмовив.

Рішення Святошинського районного суду міста Києва від 11 квітня 2013 року залишалося невиконаним, тому Лопушанський В.М. звернувся до суду зі скаргою про визнання протиправною бездіяльності Виконавчої служби через невиконання ухвали Святошинського районного суду міста Києва від 23 жовтня 2018 року стосовно поновлення виконавчого провадження з примусового виконання цього рішення суду та визнання неправомірною бездіяльності Виконавчої служби у зв'язку з невиконанням рішення суду на підставі виконавчого листа.

Ухвалою від 25 квітня 2023 року Святошинський районний суд міста Києва залишив без розгляду скаргу Лопушанського В.М. на бездіяльність Виконавчої служби у виконавчому провадженні у зв'язку з пропуском строку звернення до суду.

Київський апеляційний суд ухвалою від 6 червня 2023 року апеляційну скаргу Лопушанського В.М. на ухвалу Святошинського районного суду міста Києва від 25 квітня 2023 року залишив без руху через несплату судового збору та визначив строк для усунення вказаного в ній недоліку. У зв'язку з невиконанням зазначеної ухвали Київський апеляційний суд ухвалою від 19 липня 2023 року визнав апеляційну скаргу неподаною та повернув її Лопушанському В.М.

Верховний Суд ухвалою від 31 серпня 2023 року відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою Лопушанського В.М. на підставі частини четвертої статті 394 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України) через несплату судового збору.

1.2. Автор клопотання наголошує, що застосування в остаточному судовому рішенні в його справі приписів Закону, що їх він оспорує, порушує його право на судовий захист та на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Конституції України) та не забезпечує виконання державою судового рішення й контролю за його виконанням (стаття 129¹ Основного Закону України).

Обґрунтовуючи твердження про неконституційність оспорюваних приписів Закону, Лопушанський В.М. посилається на приписи Конституції України, рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, а також на судові рішення у своїй справі.

1.3. Голова Верховної Ради України в письмовому поясненні, зокрема, наголосив, що:

- „встановлення розміру судового збору, вимог щодо сплати судового збору або звільнення від його сплати, як це передбачено прямо або опосередковано статтями 3-5 Закону № 3674-VI, здійснюється державою самостійно, але з урахуванням необхідності забезпечення належного балансу між фінансуванням здійснення правосуддя, стримувального фактору від подання необґрунтованих позовів та спроможності заявників сплатити необхідний судовий збір“;

- „відсутність у Законі № 3674-VI приписів щодо необхідності сплати судового збору за подання скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не може бути підставою для звільнення від справляння судового збору за подання апеляційної і

касаційної скарги на ухвалу суду у зазначеній категорії справ, що передбачено підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI“;

- „таке правове регулювання справляння судового збору належним чином забезпечує реалізацію права на оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця в першій інстанції та одночасно виступає певним обмежувальним заходом для регулювання доступу до суду, захищаючи суд від перевантаження у зв'язку з поданням необґрунтованих або безпідставних апеляційних і касаційних скарг“.

1.4. Міністерство юстиції України в письмовому поясненні зазначило, зокрема, таке:

- „Перелік заяв і скарг, за подання яких не справляється судовий збір, наведений у частині другій статті 3 Закону і в цьому переліку відсутні скарги щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби. Водночас у частині другій статті 4 Закону не встановлено ставки судового збору за подання скарг на дії чи бездіяльність органів державної виконавчої служби.

Проте підпунктом 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону встановлено ставку судового збору за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на всі ухвали суду без винятку <...> які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами яких виносяться відповідні ухвали“.

2. Дослідивши зміст конституційної скарги, Конституційний Суд України визначив, що вона містить доводи щодо невідповідності Конституції України частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону лише в тім, що вони встановлюють сплату судового збору за звернення з апеляційною і касаційною скаргою на ухвалу суду.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що предметом конституційного контролю в цій справі є частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в частині обов'язку позивача (стягувача у виконавчому провадженні) сплачувати судовий збір за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. За Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3).

В Основному Законі України встановлено, що „в Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8); Конституція України має найвищу юридичну силу; „закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй“ (частина друга статті 8); норми Конституції України є нормами прямої дії; „звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується“ (частина третя статті 8); лише закони України визначають, зокрема, права і свободи людини і громадянина,

гарантії цих прав і свобод (пункт 1 частини першої статті 92), судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункт 14 частини першої статті 92).

Відповідно до Конституції України „права і свободи людини і громадянина захищаються судом“ (частина перша статті 55); „кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб“ (частина друга статті 55); однією з основних засад судочинства є обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов'язковим до виконання (частина перша статті 129¹); держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129¹).

3.2. Конституційний Суд України сформулював низку юридичних позицій, що є значущими й для цієї справи:

- „Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“ (перше речення абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003);

- „реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження <...> є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина“ [абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020];

- „складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб“ [абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020];

- „приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист“; „право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон“; „зміст права на судовий захист, установленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року <...> та витлумаченого Європейським судом із прав людини“ [перше, друге речення абзацу шостого пункту 2, абзац перший підпункту 2.2

пункту 2, абзац другий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022];

- «з принципу „верховенства права“ (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України <...> впливає обов'язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист <...>. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб» [абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023].

Отже, Конституційний Суд України наголошує на значущості приписів частин першої, другої статті 55 Конституції України щодо права кожного захищати в судовому порядку свої права і свободи, що зазнають порушення або утиску внаслідок рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також вказує, що приписи третього речення частини другої статті 3, статті 8, частин першої, другої статті 55 Основного Закону України зобов'язують державу запровадити на законодавчому рівні такий юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, який забезпечуватиме процесуальні можливості для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод.

3.3. Приписами частини другої статті 129 Конституції України встановлено основні засади судочинства, що їх Конституційний Суд України розглядає як конституційні гарантії права на судовий захист (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011). Сутнісний зміст права на судовий захист слід визначати, ураховуючи конституційно встановлені засади судочинства, як гарантії, що забезпечують його ефективну реалізацію.

Згідно з Конституцією України до основних засад судочинства віднесено, зокрема, обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); судові рішення є обов'язковим до виконання (частина перша статті 129¹). За змістом пункту 9 частини другої статті 129, частини першої статті 129¹ Конституції України набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, з настанням якої виникають, змінюються чи припиняються певні правовідносини, а таке рішення набуває нових властивостей; основною із цих властивостей є обов'язковість - сутнісна ознака судового рішення як акта правосуддя (абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018). Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України [друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023].

3.4. Конституційний Суд України у справі Лопушанського В.М. зважає на приписи чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада

України, та на практику тлумачення й застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом із прав людини.

У статті 8 Усесвітньої декларації прав людини 1948 року вказано, що кожна людина має право на дійовий засіб юридичного захисту компетентними національними судами в разі порушення її засадничих прав, гарантованих конституцією або приписами права. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року покладає обов'язок на державу, що бере участь у цьому пакті, забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, засіб юридичного захисту, навіть коли це порушення було вчинено особами, що здійснювали офіційні повноваження, а також підсилювати можливості судового захисту (підпункти „а“, „b“ пункту 3 статті 2).

Наведене узгоджується з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція), практикою застосування Конвенції Європейським судом із прав людини, який, зокрема, зазначав, що право на доступ до суду має бути „реальним та дійовим“, а не „теоретичним або ілюзорним“, та наголошував, що „це міркування набуває особливої актуальності у контексті гарантій, визначених статтею 6, з огляду на почесне місце, яке в демократичному суспільстві посідає право на справедливий суд“ [рішення у справі *Zubac v. Croatia* від 5 квітня 2018 року (заява № 40160/12), § 77]. Європейський суд із прав людини послідовно акцентував на тому, що право на доступ до суду не є абсолютним, проте його обсяг треба розуміти в контексті позитивного обов'язку держави надавати засоби юридичного захисту прав людини дійово й практично в розумінні статті 13 Конвенції, яка встановлює: „Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на дійовий засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які здійснювали свої офіційні повноваження“. У рішенні у справі *Aksoy v. Turkey* від 18 грудня 1996 року (заява № 21987/93) Європейський суд із прав людини наголосив, що стаття 13 Конвенції «гарантує наявність на національному рівні засобів для забезпечення по суті прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у якій би формі вони не були визначені в національному праві. Наслідком статті 13, отже, є вимога забезпечити національні засоби юридичного захисту задля розв'язання „спірної скарги“ по суті згідно з Конвенцією та відповідне відшкодування, хоча Договірним державам надано простір обдумування щодо способу виконання своїх обов'язків згідно з Конвенцією відповідно до цього припису <...>. Обсяг обов'язків відповідно до статті 13 є різним залежно від характеру скарги заявника згідно з Конвенцією <...>. А втім засіб захисту, що його вимагає стаття 13, має бути „дійовим“ на практиці, а також у нормативних актах; зокрема, у тому сенсі, що його застосування не має бути безпідставно ускладненим діями або бездіяльністю органів держави-відповідача» (§ 95).

Європейський суд із прав людини також зазначав, що «не можна припустити, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції ґрунтовно описував процесуальні гарантії, що їх надано учасникам судового процесу, а саме справедливий, прилюдний і швидкий розгляд справи, не охоплюючи виконання судових рішень; якщо тлумачити статтю 6 як таку, що стосується лише доступу до суду та здійснення судочинства, це означало б привести до стану, несумісного з принципом правовладдя, що його Договірні держави зобов'язалися додержувати, ратифікувавши Конвенцію. Таким чином, виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розглядатися як невіддільна частина „судового розгляду“ для цілей статті 6» [рішення у справі *Шмалько проти України / Shmalko v. Ukraine* від 20 липня 2004

року (заява № 60750/00), § 43]; „право на суд, захищене статтею 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби національна юридична система Високої Договірної Сторони уможливлювала, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін. Дійовий доступ до суду включає право на виконання судового рішення без безпідставних зволікань“ [рішення у справі *Юрій Миколайович Іванов проти України* від 15 жовтня 2009 року (заява № 40450/04), § 51].

Отже, Конституційний Суд України вважає, що право на судовий захист, установлене частиною першою статті 55 Конституції України, слід розглядати у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними частиною другою статті 129 Конституції України, та з урахуванням права на справедливий суд (складником якого є обов'язок держави виконати судові рішення), гарантованого статтею 6 Конвенції.

3.5. Конституційний Суд України, аналізуючи приписи Основного Закону України щодо обов'язковості виконання судових рішень, неодноразово наголошував на потребі визначити на законодавчому рівні належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства, що їх установлено в Конституції України, та які уможливають забезпечення судового захисту, поновлення порушених прав і свобод особи.

Конституційний Суд України вказував, що виконання судового рішення охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012); „обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання“ [абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019].

Судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення; держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судові рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси [абзаци третій, четвертий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(П)/2023].

Невиконання державою такого обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

4. Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що особа, на користь якої ухвалено судові рішення та яка є стягувачем у виконавчому провадженні й звертається до суду з апеляційною і касаційною скаргою на ухвалу суду за наслідками розгляду її скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, не має сплачувати судовий збір. Автор клопотання наголошує, що „держава, створюючи належні національні організаційно-правові механізми реалізації права на виконання судового рішення, повинна не лише впроваджувати ефективні системи виконання судових рішень, а й забезпечувати функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове судові рішення, у разі, якщо це рішення не виконується, у тому числі державним органом“.

4.1. На Конституції України ґрунтовано галузеве законодавство, яке розвиває, конкретизує й деталізує конституційні приписи. ЦПК України визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених ЦПК України справ, установлює порядок здійснення цивільного судочинства (стаття 1).

Згідно із ЦПК України „завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ задля ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави“ (частина перша статті 2); основними засадами (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права, пропорційність, обов'язковість судового рішення, розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами (пункти 1, 6, 7, 10, 11 частини третьої статті 2); судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, установлених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, - і за її межами (частина перша статті 18).

Для належного та своєчасного виконання судових рішень у цивільних справах суд повинен здійснювати контроль за їх виконанням, про що детально зазначено в розділі VI „Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)“ ЦПК України, у якому визначено повноваження суду з контролю за виконанням судових рішень, а також у розділі VII „Судовий контроль за виконанням судових рішень“ ЦПК України, що регулює питання оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця.

Судовий контроль, метою якого є забезпечення своєчасного захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, на стадії виконавчого провадження, окрім розв'язання судом низки процесуальних питань, охоплює також і контроль, під час якого оцінюють законність дій виконавця та ухвалених ним рішень, тобто він спрямований на недопущення зловживань з боку державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця. Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод

кожної особи, може призвести до невиконання державою позитивного обов'язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

4.2. За статтею 447 ЦПК України „сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення“, ухваленого відповідно до ЦПК України, порушено їхні права чи свободи.

Ухвали суду першої інстанції щодо розгляду скарг на дію (бездіяльність) державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку (пункт 27 частини першої статті 353, пункт 2 частини першої статті 389 ЦПК України).

Згідно з пунктом 3 частини четвертої статті 356, пунктом 3 частини четвертої статті 392 ЦПК України до апеляційної і касаційної скарги додають „документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону“.

Справляння судового збору, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначено Законом.

Конституційний Суд України наголосив, що справляння судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видання судами документів є складником „доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України“ (абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013).

4.3. Частиною першою статті 3, статтею 4 Закону встановлено випадки справляння судового збору та розміри його ставок.

Унормувавши в Законі питання справляння судового збору, розміри його ставок, законодавець не відніс до об'єктів справляння судового збору (частина перша статті 3) скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України. Зазначені скарги не віднесено також до переліку заяв та клопотань, за подання яких „судовий збір не справляється“ (частина друга статті 3 Закону).

Отже, із приписів Закону, які оспорує суб'єкт права на конституційну скаргу, випливає, що за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, судовий збір справляють, тоді як за подання скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця судовий збір не сплачують.

Конституційний Суд України наголошує, що законодавець, діючи на власний розсуд щодо встановлення в законі випадків справляння судового збору, зокрема пов'язаних із оскарженням рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, має прагнути чіткості та зрозумілості у викладенні норм права, тобто якості приписів права. Якість приписів права вимагає, щоб вони були доступними для особи, якої вони стосуються, щоб надати цій особі можливість передбачити їх наслідки для себе та щоб вони були сумісними з верховенством права (правовладдя) [рішення Європейського суду з прав людини у справі *P.G. and J.H. v. The United Kingdom* від 25 вересня 2001 року (заява № 44787/98), § 44].

Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

4.4. Європейський суд із прав людини в рішенні у справі *Luciano Rossi v. Italy* від 15 листопада 2002 року (заява № 30530/96) зазначив: «Право на суд, у тому вигляді, як воно гарантоване статтею 6 Конвенції, охоплює також виконання остаточних, зобов'язальних судових рішень, які в державах, що визнають верховенство права (правовладдя) („states that accept the rule of law“), не можуть залишатись невиконаними на шкоду будь-якій зі сторін. Отже, виконання судового рішення не може здійснюватись із непомірним зволіканням» (§ 33).

Конституційний Суд України вважає, що, оскільки у держави є позитивний обов'язок виконати судові рішення, подання особою, на користь якої ухвалено таке рішення, скарги відповідно до статті 447 ЦПК України спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої скарги - на уможливлення запобігти негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце. Відповідно, під час урегулювання законодавцем питань, пов'язаних зі сплатою судового збору у вказаній категорії справ, пріоритетним для держави має бути забезпечення конституційної гарантії права кожного на доступ до суду, виконання судового рішення як невіддільного складника цього права.

Законодавець, визначаючи справляння судового збору, має чинити за принципом справедливості, не допускаючи, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судові рішення залишалось невиконаним.

Європейський суд із прав людини у рішенні у справі *Apostol v. Georgia* від 28 листопада 2006 року (заява № 40765/02) наголосив, що „наявність остаточного та такого, що підлягає примусовому виконанню, судового рішення на користь заявника, яке набрало законної сили, навпаки, свідчить про те, що його судовий спір був обґрунтованим. Отже, покладення обов'язку сплатити витрати для того, щоб це рішення було виконано, є обмеженням суто фінансового характеру і тому вимагає особливо ретельної перевірки з погляду інтересів правосуддя“ (§ 60); „виконання обов'язку щодо забезпечення дійових прав за пунктом 1 статті 6 Конвенції не означає лише брак утручання, але може вимагати від держави вжиття

різних форм позитивних дій. Суд вважає, що, перекладаючи на заявника відповідальність за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження, держава намагалася уникнути свого позитивного обов'язку організувати систему виконання судових рішень, яка була б дійовою як відповідно до приписів права, так і на практиці“ (§ 64).

4.5. Виконання судового рішення є доконечною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист. На стадії здійснення судового контролю за виконавчим провадженням розгляд скарг на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця спрямовано на забезпечення обов'язкового виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення, без гарантування яких неможливо забезпечити право кожного на судовий захист. Відповідно, належний рівень організації виконавчого провадження та можливість судового оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця без будь-яких несправедливих обмежень та надмірних перешкод є запорукою реального та своєчасного виконання судового рішення та сприяє підвищенню довіри до судової влади.

З аналізу конституційної скарги та долучених до неї матеріалів випливає, що Лопушанський В.М. сплатив судовий збір у розмірі 3219,88 грн; загалом на його користь згідно із судовим рішенням має бути стягнуто 332836,28 грн; судові рішення набрало законної сили 22 травня 2013 року, проте його не виконували понад 10 років. Тобто має місце тривалий безперервний стан, за якого особа не може поновити свої права, що свідчить про порушення правомірних сподівань Лопушанського В.М. щодо виконання остаточного судового рішення, ухваленого на його користь.

Конституційний Суд України звертає увагу на те, що приписи статей 447, 449 ЦПК України встановлюють можливість оскаржити до суду не лише дію державного або приватного виконавця, а й його бездіяльність. За позицією Верховного Суду бездіяльність, на відміну від дії, не має моменту вчинення; бездіяльність має тривалий характер та існує до часу початку дії, яка свідчить про припинення бездіяльності; правопорушення, що триває, означає перебування в стані безперервного вчинення особою протиправної дії (бездіяльності), у зв'язку з чим неправомірна бездіяльність може бути оскаржена протягом усього часу тривання цього правопорушення; установлення строку звернення до суду та залишення позовної заяви без розгляду на підставі його пропущення не може слугувати меті легалізації правопорушення, що триває, та, відповідно, незаконної бездіяльності (постанови Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року, від 25 березня 2020 року, від 22 грудня 2021 року).

Ураховуючи, що згідно з приписами Закону, що їх оспорує Лопушанський В.М., розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, Конституційний Суд України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права

на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя - захисту прав і свобод.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможлиблюють справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129¹ Конституції України.

5. За частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Установивши невідповідність Конституції України (неконституційність) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможлиблюють справляння судового збору під час подання „апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду“, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, Конституційний Суд України задля забезпечення ефективності здійснення цивільного судочинства та надання Верховній Раді України строку для внесення змін до Закону вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності цими приписами Закону.

Верховній Раді України привести зазначене нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину другу статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про

судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674-VI зі змінами в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленного відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

2. Частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674-VI зі змінами, визнані неконституційними в зазначеному аспекті, утрачають чинність через шість місяців із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести зазначене нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ДРУГИЙ СЕНАТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

{Окрема думка судді Василя Лемака стосовно Рішення}

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ (справа про обов'язковість судового рішення)
Рішення Конституційного суду України від 13.05.2024 № 6-р(II)/2024
Прийняття від 13.05.2024
Постійна адреса:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/v006p710-24>

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2024 — 2024 р., № 4, стор. 9
- Офіційний вісник України від 14.06.2024 — 2024 р., № 53, стаття 3156, код акта 125084/2024

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Плескача
В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції
України (конституційності) окремих положень частини
третьої статті 307, частини третьої статті 309
Кримінального процесуального кодексу України**

**м. Київ
17 червня 2020 року
№ 4-р(П)/2020**

Справа № 3-180/2018(1644/18)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

*Головатого Сергія Петровича - головуєчого,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Лемака Василя Васильовича - доповідача,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Юровської Галини Валентинівни,*

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. До Конституційного Суду України звернувся Плескач В'ячеслав Юрійович із конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України (конституційності)

положень частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України (далі - Кодекс) стосовно заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - Реєстр), та частини третьої статті 309 Кодексу, які передбачають, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Суб'єкт права на конституційну скаргу зазначає, що положення частини третьої статті 307 та частини третьої статті 309 Кодексу суперечать частині другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, та стверджує, що передбачена окремими положеннями частини третьої статті 307 Кодексу заборона оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру, порушує його конституційне право щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке закріплене частиною другою статті 55 Основного Закону України.

2. Конституційним Судом України встановлено також, що Законом України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII до частини третьої статті 307 Кодексу було внесено зміни, а саме доповнено словами „про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру“. Вказаний закон набрав чинності 15 грудня 2017 року, але зміни, внесені до частини третьої статті 307 Кодексу, були введені в дію через три місяці після набрання чинності цим законом. Також під час розгляду Конституційним Судом України цієї справи Законом України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування“ від 18 вересня 2018 року № 2548-VIII частину третю статті 307 Кодексу після слів „кримінального провадження“ доповнено словами і цифрами „скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених пунктом 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу“. Конституційний Суд України вважає, що внесення змін зазначеними законами не впливає на суть окремих положень частини третьої статті 307 Кодексу, які є предметом конституційного контролю.

3. Вирішуючи питання, порушені в конституційній скарзі, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. Застосовними у цій справі є закріплені в Конституції України принцип верховенства права (частина перша статті 8) та принцип захисту прав людини (частина друга статті 3). Ці конституційні принципи перебувають у системному взаємозв'язку між собою та втілені в нормах Основного Закону України, якими, зокрема, визначається право на судовий захист. Згідно з Конституцією України „права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб“ (частина перша, друга статті 55). У свою чергу, положення статті 55

Конституції України, якими встановлено право на судовий захист, перебувають у нерозривному зв'язку з положеннями Конституції України, якими визначено обсяг судового захисту - „забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення“ (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України).

3.2. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що „правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“ (перше речення абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

У Рішенні Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 було сформульовано юридичну позицію, за якою законодавчо визначений механізм реалізації права на судовий захист, що включає в себе, зокрема, право на апеляційний перегляд справи, є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя; обсяг права на апеляційний перегляд справи, що визначається законом, має гарантувати особі ефективну реалізацію права на судовий захист задля досягнення цілей правосуддя, забезпечуючи захист інших конституційних прав і свобод такої особи (абзаци сімнадцятий, вісімнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини).

Отже, право на судовий захист (частини перша, друга статті 55 Конституції України) передбачає не тільки можливість звернення особи до суду, а й, зокрема, право на обґрунтоване судове рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції. Апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, є важливим для утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України).

Конституційний Суд України, послідовно формулюючи юридичні позиції стосовно змісту права на судовий захист, окремо зауважує, що зміни до Конституції України, внесені Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII (набрав чинності 30 вересня 2016 року), відображають тенденцію до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та, відповідно, звуження розсуду законодавця в цьому питанні, що було втілено в новій редакції статті 129 Конституції України.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина.

3.3. Наведеному підходу відповідають і міжнародні зобов'язання України, що впливають із міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно зі статтею 8 Загальної декларації прав людини 1948 року кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у разі порушення її основоположних прав, наданих їй конституцією або законом.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року покладає обов'язок на державу, що бере участь у цьому пакті, забезпечити всякій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб юридичного захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні, а також розвивати можливості судового захисту (підпункти „а“, „b“ пункту 3 статті 2).

Наведене відповідає Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція), практиці її застосування Європейським судом з прав людини, який, зокрема, зазначав, що право на доступ до суду має бути „практичним та ефективним“, а не „теоретичним чи ілюзорним“, та наголошував, що „це міркування набуває особливої актуальності у контексті гарантій, передбачених статтею 6, з огляду на почесне місце, яке в демократичному суспільстві посідає право на справедливий суд“ (§ 77 рішення у справі „Zubac v. Croatia“ від 5 квітня 2018 року (заява № 40160/12)).

Європейський суд з прав людини послідовно акцентував на тому, що право на доступ до суду хоча й не є абсолютним, його обсяг треба розуміти в контексті позитивного обов'язку держав щодо надання засобів юридичного захисту прав людини ефективно й практично в розумінні статті 13 Конвенції, яка встановлює: „Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження“.

У рішенні у справі „Aksoy v. Turkey“ від 18 грудня 1996 року (заява № 21987/93) Європейський суд з прав людини наголосив, що стаття 13 Конвенції «гарантує наявність на національному рівні засобів для забезпечення по суті прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у якій би формі вони не були закріплені в національному праві. Наслідком статті 13, отже, є вимога надати внутрішні засоби юридичного захисту для вирішення „спірної скарги“ по суті згідно з Конвенцією і відповідне відшкодування, хоча Договірним державам надається деяка свобода щодо способу, за допомогою якого вони виконують свої зобов'язання за Конвенцією в рамках цього положення... Обсяг зобов'язань за статтею 13 різниться залежно від характеру скарги заявника згідно з Конвенцією... Тим не менш, засіб захисту, який вимагається за статтею 13, повинен бути „ефективним“ на практиці, а також у нормативних актах; зокрема, в тому сенсі, що його застосування не повинно бути невинуватим ускладненим діями чи бездіяльністю органів держави-відповідача» (§ 95).

4. Згідно з пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення. Застосовність цієї засади Конституційний Суд України оцінює у цій справі, зважаючи на її роль та вплив на ефективність захисту сутності права людини на судовий захист, гарантованого Конституцією України (частини перша, друга статті 55).

5. Конституційний Суд України зазначає, що право на судовий захист як гарантія захисту та поновлення системи прав і свобод особливо проявляється у разі, коли доступ до суду для особи унеможливується бездіяльністю органів державної влади.

Звертаючись до уповноважених державних органів із заявою, повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, особа очікувано перебуває в межах належної правової процедури, забезпечення якої є одним із завдань кримінального провадження (стаття 2 Кодексу). Недостатність судових гарантій від свавілля у питанні початку кримінального провадження перешкоджає захисту порушених прав людини, зокрема внаслідок унеможливлення судового захисту, передбаченого частинами першою, другою статті 55 Конституції України.

Отже, це означає, що встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оцінки бездіяльності уповноважених державних органів має забезпечити ефективність судового контролю, який має бути забезпечено під час розгляду відповідних питань хоча б у двох судових інстанціях: законодавець має запровадити такий обсяг судового контролю за бездіяльністю слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, що дозволяв би здійснити ефективний судовий контроль щодо відповідних питань та за наявності підстав надати особі можливість ініціювати початок кримінального провадження, а отже, надати їй реальний доступ до судового захисту.

6. На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 307 Кодексу в частині заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, є обмеженням конституційного права на судовий захист стосовно гарантій на апеляційний перегляд справи, а отже, суперечать положенням частини другої статті 3, частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

7. Відповідно до частини четвертої статті 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“, § 48 Регламенту Конституційного Суду України сенат Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону.

З аналізу остаточного судового рішення у справі Плєскача В.Ю., а саме ухвали Верховного Суду від 15 березня 2018 року, вбачається, що положення частини третьої статті 309 Кодексу не були застосовані. Отже, автор клопотання в цій частині конституційної скарги не дотримав вимог частини першої статті 55 Закону України „Про Конституційний Суд України“, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону - неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України

щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення.

2. Положення частини третьої статті 307 Кримінального процесуального кодексу України щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Закрити конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича в частині відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ - неприйнятність конституційної скарги.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України Рішення Конституційного суду України від 17.06.2020 № 4-р(П)/2020
Прийняття від 17.06.2020
Постійна адреса:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/va04p710-20>

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

va04p710-20

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2020 — 2020 р., № 4, стор. 54
- Офіційний вісник України від 17.07.2020 — 2020 р., № 55, том 2, стор. 1026, стаття 1728, код акта 99773/2020

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда
Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю
„Торговий дім „Еко-вугілля України“ щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положення
частини першої статті 79 Закону України „Про банки і
банківську діяльність“**

**м. Київ
24 червня 2020 року
№ 6-р(П)/2020**

Справа № 3-318/2018(4301/18, 1349/19)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

*Головатого Сергія Петровича - головуючого,
Городовенка Віктора Валентиновича - доповідача,
Касмініна Олександра Володимировича,
Лемака Василя Васильовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Юровської Галини Валентинівни,*

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю „Торговий дім „Еко-вугілля України“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України „Про банки і банківську діяльність“ від 7 грудня 2000 року № 2121-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 5-6, ст. 30) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Городовенка В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Карякін Е.С., товариство з обмеженою відповідальністю „Торговий дім „Еко-вугілля України“ звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) положення частини першої статті 79 Закону України „Про банки і банківську діяльність“ від 7 грудня 2000 року № 2121-III зі змінами (далі - Закон № 2121), згідно з яким „банк або інші особи, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, мають право оскаржити в суді в установленому законодавством порядку рішення, дії або бездіяльність Національного банку України чи його посадових осіб“.

Карякін Е.С., посилаючись на статті 3, 24 Конституції України, вважає, що положення частини першої статті 79 Закону № 2121 надає право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність Національного банку України чи його посадових осіб „іншим особам, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України“, тобто лише тим акціонерам банку, які є власниками істотної участі у банку (зокрема, володіють 10 і більше відсотками акцій статутного капіталу юридичної особи), чим позбавляє його як акціонера банку такого права, оскільки він володіє меншим від зазначеного відсотком акцій, та порушує гарантоване кожному статтею 55 Конституції України право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Товариство з обмеженою відповідальністю „Торговий дім „Еко-вугілля України“ вважає, що, „надаючи право на оскарження рішень НБУ до суду, крім банку, лише особам, що володіють не менш ніж 10 % участі у статутному/акціонерному капіталі банку, частина перша статті 79 Закону № 2121 суперечить принципу правової рівності та порушує конституційну заборону на дискримінацію за ознакою майнового стану, які встановлені нормами частини першої статті 21, частин першої, другої статті 24 Конституції України“, а також що „положення частини першої статті 79 Закону № 2121, яке позбавляє акціонерів, які володіють менш ніж 10 % участі у структурі власності банку (зокрема, Товариство, як власника 9,9982 % акцій Банку), можливості оскаржити рішення НБУ до суду, щоб захистити свої майнові права та законні інтереси, суперечить положенням частини третьої статті 8, частин першої, четвертої статті 41, частин першої, другої статті 55 Конституції України та фактично обмежує таких акціонерів у праві доступу до суду“.

2. Під час розгляду Конституційним Судом України цієї справи до Закону № 2121 були внесені зміни Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності“ від 13 травня 2020 року № 590-IX, який набрав чинності 23 травня 2020 року. Після внесення цих змін статтю 79 Закону № 2121 було викладено у новій редакції, зокрема її частину першу, за якою „банк або інші особи, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, мають право оскаржити в суді в установленому законодавством порядку рішення, дії або бездіяльність Національного банку України чи його посадових та службових осіб“.

Конституційний Суд України вважає, що внесення зазначених змін не впливає на суть оспорюваного положення статті 79 Закону № 2121 в аспекті питань, порушених у конституційних скаргах.

3. Вирішуючи порушені у конституційних скаргах питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. Конституція України встановлює, що Україна є, зокрема, демократичною, правовою державою (стаття 1); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права; норми Конституції України є нормами прямої дії; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (частини перша, третя статті 8); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (частини перша, друга статті 24).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Конституції України).

Конституційний Суд України у підпункті 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 наголошував, що „гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб“ (абзац п'ятий); „ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права“ (абзац сьомий). Право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя (абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018).

Конституційний Суд України, враховуючи наведене та юридичні позиції, викладені у попередніх його рішеннях, зокрема від 25 листопада 1997 року № 6-зп, від 25 грудня 1997 року № 9-зп, від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001, наголошує на значущості приписів частин першої, другої статті 55 Конституції України щодо права кожного захищати в судовому порядку свої права і свободи, які зазнають порушення або в інший спосіб зазнають утиску внаслідок рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також вказує на недопустимість дискримінації стосовно здійснення особою зазначеного права та позбавлення її конституційного права на судовий захист.

3.2. Конституційний Суд України вважає, що складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, оскільки в результаті такої діяльності публічної влади можливе свавільне втручання у права, свободи будь-якої фізичної чи юридичної особи.

Відповідно до частини п'ятої статті 125 Основного Закону України з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Конституційний Суд України також враховує практику Європейського суду з прав людини, який у § 52 рішення у справі „Vолокху v. Україна“ від 2 листопада 2006 року (заява № 23543/02) вказав, що „верховенство права, *inter alia* передбачає, що втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватись судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження“.

Комітет Міністрів Ради Європи у розділі В „Принципи“ Рекомендації державам-членам щодо судового перегляду адміністративних актів від 15 грудня 2004 року № Rec (2004) 20 наголосив, що „всі адміністративні акти підлягають перегляду в судовому порядку“; „суд повинен мати можливість переглядати будь-яке порушення закону, зокрема з питань відсутності компетенції, процесуальної невідповідності і зловживання владою“ (пункти „а“, „b“ § 1); „судовий перегляд має бути доступним принаймні для фізичних та юридичних осіб стосовно адміністративних актів, які безпосередньо впливають на їх права або стосуються їх інтересів“ (пункт „а“ § 2).

Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) у Доповіді про правовладдя, схваленій на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25-26 березня 2011 року, одним із складників правовладдя у § 41 визначила „доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю“. У цій доповіді зазначено, що „кожному має бути надано можливість оспорити дії та рішення влади, що не відповідають правам або інтересам особи. Заборона такого оспорювання є порушенням правовладдя. Зазвичай такі оспорювання подаються до суду“ (§ 53); „роль судівництва є істотно важливою в державі, заснованій на правовладді“ (§ 54).

З урахуванням зазначеного Конституційний Суд України вважає, що гарантування приписом частини другої статті 55 Конституції України кожному права на доступ до суду з метою оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень є вимогою принципу верховенства права. Такий доступ не означає автоматичної незаконності цих рішень, дій або бездіяльності, а спрямований на перевірку у судовому порядку їх законності та правомірності, що не лише забезпечує ефективний захист прав, свобод кожної особи, якої стосується неправомірною діяльністю суб'єктів владних повноважень, а й сприяє підтримці законності та правопорядку в цілому шляхом виявлення та усунення нелегітимних проявів у такій діяльності.

3.3. В аспекті тлумачення приписів статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Європейський суд з прав людини наголошував, що право на суд не є абсолютним і може підлягати легітимним обмеженням; у випадку, коли доступ особи до суду обмежується законом або фактично, таке обмеження не суперечить пункту 1 статті 6 цієї конвенції, якщо воно не завдає шкоди самій сутності права і переслідує легітимну мету за умови забезпечення розумної домірності між використовуваними засобами та метою, що переслідується (§ 53 рішення у справі „Menshakova v. Україна“ від 8 квітня 2010 року (заява № 377/02)).

Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України наголошує, що метою правосуддя є захист порушених, оспорюваних прав, свобод, які належать безпосередньо особі, що звертається до суду щодо їх захисту. Тому реалізацію гарантованого частиною другою статті 55 Конституції України права на звернення до суду щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень має бути забезпечено відповідно до вказаної мети правосуддя. Водночас зазначене право пов'язане з тим, що кожній особі має надаватися можливість обґрунтувати перед судом свою переконаність у неправомірності втручання суб'єктів владних повноважень у її права та свободи.

На виконання зазначеного конституційного припису спрямовані положення Кодексу адміністративного судочинства України, згідно з якими завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (частина перша статті 2); кожна особа має право в порядку, встановленому цим кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист (абзац перший частини першої статті 5).

З огляду на наведене Конституційний Суд України зазначає, що в законодавчому регулюванні слід уникати заборон або обмежень щодо реалізації кожною особою права оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, у тому числі шляхом визначення на законодавчому рівні вичерпного переліку осіб, які мають право на таке оскарження, оскільки невключення особи до цього переліку унеможливує доведення нею в суді її переконаності в потребі захисту своїх порушених прав, свобод цими рішеннями, діями чи бездіяльністю. Саме наявність такої переконаності в кожній особі є сутнісною властивістю її права на звернення до суду щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а отже, необхідною передумовою здійснення цього права.

3.4. Зі статті 1 Закону № 2121 вбачається, що Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд, зокрема, з метою забезпечення стабільного розвитку й діяльності банків в Україні, створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків. Тому юридичне регулювання оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності Національного банку України, його посадових та службових осіб має здійснюватись із урахуванням їх значущості для забезпечення зазначеної мети, проте недопустимим є скасування права особи на доступ до суду щодо оскарження цих рішень, дій чи бездіяльності.

3.5. Проаналізувавши функції, повноваження Національного банку України, визначені Законом № 2121, Конституційний Суд України наголошує, що Національний банк України може ухвалювати рішення, які стосуються невизначеного кола фізичних чи юридичних осіб і можуть призводити до порушення або в інший спосіб спричиняти утиск їх прав, свобод, законних інтересів. З огляду на положення статей 2, 72 Закону № 2121 щодо „істотної участі“ та „осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України“, Конституційний Суд України констатує, що положення частини першої статті 79 Закону № 2121 встановлює вичерпний перелік осіб, які мають право оскаржити рішення, дії або бездіяльність Національного банку України, його посадових та службових осіб, і до такого

переліку віднесено банк або інших осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, останні ж є власниками істотної участі у банку (зокрема, ті, які прямо та/або опосередковано, самостійно чи спільно з іншими особами володіють 10 і більше відсотками акцій статутного капіталу юридичної особи) та учасниками банківських груп.

У такий спосіб унеможливлено доступ до суду осіб, не включених до цього переліку, зокрема акціонерів банку, які не є власниками істотної участі у банку, що дискримінує їх за майновою ознакою та внаслідок законодавчого регулювання позбавляє можливості доводити в суді свою переконаність у потребі захисту своїх прав, законних інтересів, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень. Тим самим усупереч принципів верховенства права нівелюються право цієї категорії осіб на доступ до суду та подальший ефективний юридичний захист їх прав, законних інтересів.

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що окреме положення частини першої статті 79 Закону № 2121, а саме „які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України“, суперечить статтям 8, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, другій статті 55 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), окреме положення частини першої статті 79 Закону України „Про банки і банківську діяльність“ від 7 грудня 2000 року № 2121-III зі змінами, а саме „які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України“.

2. Окреме положення частини першої статті 79 Закону України „Про банки і банківську діяльність“ від 7 грудня 2000 року № 2121-III зі змінами, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю „Торговий дім „Еко-вугілля України“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України „Про банки і

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

банківську діяльність“

Рішення Конституційного суду України від 24.06.2020 № 6-р(II)/2020

Прийняття від 24.06.2020

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/va06p710-20>

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2020 — 2020 р., № 4, стор. 86
- Офіційний вісник України від 24.07.2020 — 2020 р., № 57, стор. 113, стаття 1801, код акта 99985/2020

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Марго Поліни
Олександрівни щодо відповідності Конституції України
(конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини
сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу
України**

**м. Київ
6 квітня 2022 року
№ 2-р(П)/2022**

Справа № 3-9/2019(206/19)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання, доповідач),
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович,
Первомайський Олег Олексійович,
Сліденко Ігор Дмитрович,
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Головатого С.П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, що їх висловили заступник Міністра юстиції України Смачило І.В.; науковці Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України - старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, кандидат юридичних наук Гетманцев М.О., Київського національного університету імені Тараса Шевченка - професор кафедри правосуддя юридичного факультету, доктор

юридичних наук Притика Ю.Д., Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого - доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент Рожнов О.В., доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент Сакара Н.Ю., Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова - професор кафедри цивільного права та процесу Бондаренко-Зелінська Н.Л., Ужгородського національного університету - декан юридичного факультету, доктор юридичних наук, професор Лазур Я.В., доцент кафедри господарського права, кандидат юридичних наук Рошканюк В.М.; директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету - доктор юридичних наук, професор Савчин М.В.; Національний радник з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук Водянніков О.Ю., Конституційний Суд України

установив:

1. До Конституційного Суду України звернулася Марго Поліна Олександрівна з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України (далі - Кодекс).

Згідно з пунктом 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу заява про скасування рішення третейського суду подається протягом дев'яноста днів „стороною, третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, - з дня прийняття рішення третейським судом“.

Відповідно до частини сьомої статті 454 Кодексу „заява, подана після закінчення строку, встановленого частинами п'ятою або шостою цієї статті, повертається“.

Автор клопотання стверджує, що пункт 1 частини п'ятої, частина сьома статті 454 Кодексу не відповідають частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині першій статті 64, пунктам 1, 3, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

1.1. Публічне акціонерне товариство „Укрсоцбанк“ (далі - Банк) 15 лютого 2008 року уклало з Марго П.О. договір поруки, за яким вона взяла на себе зобов'язання перед Банком солідарно відповідати за виконання Жавжаровим Р.С. кредитних зобов'язань за договором кредиту № 334/08/8-К від 15 лютого 2008 року.

Постійно діючий Третейський суд при Асоціації українських банків (далі - Третейський суд) 5 травня 2015 року ухвалив рішення про стягнення з Марго П.О., Жавжарова Р.С. на користь Банку заборгованості за договором кредиту № 334/08/8-К від 15 лютого 2008 року в розмірі 495106 грн 29 коп. та третейського збору в сумі 5351 грн 06 коп. Рішення Третейського суду після ухвалення було надіслано відповідачам рекомендованими листами на адресу, зазначену в договорі, про що свідчать матеріали третейської справи Марго П.О., Жавжарова Р.С., надані Третейським судом на вимогу Конституційного Суду України.

Дніпровський районний суд міста Києва 7 серпня 2015 року задовольнив заяву Банку про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року.

Марго П.О. 3 липня 2018 року звернулася до Апеляційного суду міста Києва як до суду першої інстанції із заявою про поновлення строку подання заяви про скасування рішення третейського суду та скасування рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року на

підставі пунктів 1, 2 частини другої статті 458 Кодексу, за якими рішення третейського суду може бути скасовано, якщо справа, в якій ухвалено рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону (пункт 1); рішення третейського суду ухвалено в спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішено питання, які виходять за межі третейської угоди (пункт 2). У заяві Марго П.О., зокрема, зазначила, що про рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року їй стало відомо 15 червня 2018 року, тобто з дня отримання вимоги державного виконавця Шевченківського відділу державної виконавчої служби міста Запоріжжя з'явитися для вирішення питання про виконання рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 7 серпня 2015 року.

Апеляційний суд міста Києва ухвалою від 20 липня 2018 року повернув Марго П.О. заяву у зв'язку із закінченням строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду, установленого частиною п'ятою статті 454 Кодексу.

Верховний Суд постановою від 11 жовтня 2018 року апеляційну скаргу Марго П.О. залишив без задоволення, зазначивши, що „заява Марго П.О. подана після закінчення строку, передбаченого пунктом 1 частини п'ятої статті 454 ЦПК України <...>. Цей встановлений процесуальним законом строк є присічним, можливість його поновлення нормами ЦПК України не передбачена“.

1.2. Суб'єкт права на конституційну скаргу стверджує, що внаслідок застосування судом пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу порушено його право на доступ до суду, гарантоване статтею 55 Конституції України.

На думку Марго П.О., оспорювані приписи Кодексу „фактично виключають цілу категорію обов'язкових до виконання рішень з-під судового контролю, унеможливають їх перегляд з метою виправлення явної судової помилки або наслідків зловживання правом“.

У конституційній скарзі зазначено, що „майже для всіх випадків оскарження (перегляду) судових рішень ЦПК передбачає можливість поновлення строку на таке оскарження <...> строк оскарження певного судового рішення учасником справи, який не був присутнім при проголошенні такого рішення, обчислюється з дня отримання учасником справи відомостей про таке рішення“.

Марго П.О. вважає, що Кодекс у редакції Закону України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII, на відміну від редакції Кодексу, що діяла до набрання чинності цим законом, не містить можливості поновлення судом строку для подання заяви про скасування рішення третейського суду, що свідчить про звуження змісту та обсягу права на судовий захист, а отже, про порушення частини третьої статті 22 Конституції України.

2. Відповідно до Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3).

Однією із загальних засад українського конституційного ладу є гарантія звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (друге речення частини третьої статті 8 Конституції України).

Право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина гарантовано приписом частини першої статті 55 Конституції України.

„Утвердження правової держави відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, частини першої статті 55 Основного Закону України полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні ефективного механізму такого захисту“ (абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Конституційний Суд України констатував, що „частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод“ (пункт 1 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року № 9-зп); „судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України“; „Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України“ (абзац п'ятнадцятий пункту 3, абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002).

Отже, приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист. У контексті розгляду конституційної скарги Марго П.О. встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оскарження рішення третейського суду має бути забезпечено за допомогою ефективного судового контролю.

2.1. Гарантуючи судовий захист із боку держави, Конституція України водночас визнає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (частина шоста статті 55).

Одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері цивільних та господарських правовідносин є звернення до третейського суду (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 лютого 2004 року № 3-рп/2004).

Відповідно до Закону України „Про третейські суди“ від 11 травня 2004 року № 1701-IV зі змінами (далі - Закон № 1701-IV) третейський суд - це недержавний незалежний орган, що його утворюють за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом № 1701-IV, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин (абзац другий частини першої статті 2).

Свого часу Конституційний Суд України, розглядаючи справу про завдання третейського суду, зазначив, що „третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин - це вид недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування. Здійснення третейськими судами функції захисту <...> є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного частиною п'ятою статті 55 Конституції України“ [стаття 55 у редакції до внесення змін Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII] (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008). Конституційний Суд України констатував, що „третейський розгляд не є правосуддям, а рішення третейських судів є лише актами недержавної юрисдикційної діяльності з вирішення спорів сторін у сфері цивільних і господарських відносин.

<...> З аналізу положень Закону випливає, що третейські суди є недержавними незалежними органами захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб у сфері цивільних і господарських правовідносин. Відповідно до статті 7 Закону третейський розгляд здійснюють постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору.

Таким чином, третейські суди не здійснюють правосуддя, їх рішення не є актами правосуддя, а самі вони не входять до системи судів загальної юрисдикції“ (абзаци восьмий, десятий, одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008).

Відповідно до частини другої статті 1 Закону № 1701-IV до третейського суду за угодою сторін може бути передано будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, установлених законом. Вичерпний перелік винятків містить стаття 6 Закону № 1701-IV. За змістом частини другої статті 51 Закону № 1701-IV оскарження рішення третейського суду перебуває поза межами третейського розгляду та належить до юрисдикції судів.

Із статті 125 Конституції України випливає, що третейські суди не належать до системи судоустрою, відповідно рішення третейського суду не є актом правосуддя.

Отже, третейські суди не є державними органами, їх не віднесено до системи судоустрою, вони не здійснюють правосуддя. Звернення до третейських судів щодо розгляду та розв'язання юридичних спорів, що належать до їхньої компетенції, яке ґрунтується на вільному волевиявленні сторін спору, є одним зі способів здійснення гарантованого частиною шостою статті 55 Конституції України права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

2.2. В аспекті розгляду конституційної скарги Марго П.О. Конституційний Суд України зазначає, що право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон, зокрема гарантує особі право оскаржити в суді рішення третейського суду.

Можливість реалізації права на судовий захист забезпечено, зокрема, частиною першою статті 454 Кодексу, відповідно до якої „сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду“. Термін, протягом якого сторона, третя особа у справі, що її розглянув третейський суд, має право подати заяву про скасування рішення третейського суду, становить дев'яносто днів із дня ухвалення рішення третейським судом (пункт 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу).

Особа, яка звертається до суду із заявою про скасування рішення третейського суду в порядку, установленому розділом VIII „Проведення у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів“ Кодексу, має вказати, зокрема, підставу для оскарження (оспорування) і скасування рішення третейського суду (пункт 7 частини другої статті 455 Кодексу).

Виключний перелік підстав для скасування рішення третейського суду визначено в частині другій статті 458 Кодексу, а саме:

1) справа, в якій ухвалено рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду ухвалено в спорі, не зазначеному в третейській угоді, або цим рішенням розв'язано питання, які виходять за межі третейської угоди; якщо рішенням третейського суду розв'язано питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду суд визнав недійсною;

4) склад третейського суду, що ухвалив рішення, не відповідав вимогам закону;

5) третейський суд розв'язав питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Із наведеного випливає, що особа у разі розв'язання третейським судом питання про її права та обов'язки має право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду і в такий спосіб реалізувати своє право на судовий захист.

2.2.1. Здійснюючи перевірку того, чи існують обмеження щодо реалізації особою права на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України, внаслідок застосування судами цивільної юрисдикції частини сьомої статті 454 Кодексу, відповідно до якої суд повертає заяву, подану після закінчення строку, установленого частиною п'ятою цієї статті Кодексу, Конституційний Суд України зазначає таке.

Зміст права на судовий захист, установленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція) та витлумаченого Європейським судом із прав людини.

У рішенні у справі *Delcourt v. Belgium* Європейський суд із прав людини зазначив, що „в демократичному суспільстві у світлі розуміння Конвенції право на чинення справедливого правосуддя посідає настільки значне місце, що звужувальне тлумачення пункту 1 статті 6 (ст. 6-1) не відповідало б меті та призначенню цього припису“ [рішення від 17 січня 1970 року (заява № 2689/65), § 25].

Європейський суд із прав людини констатував, що пункт 1 статті 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним із аспектів яких є доступ до суду, а також, що «рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення особи „правом на суд“ з огляду на принцип правовладдя в демократичному суспільстві. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити чин [акт], що становить втручання в її права» [рішення у справі *Bellet v. France* від 4 грудня 1995 року (заява № 23805/94), § 36].

Водночас Європейський суд із прав людини наголосив, що право на суд, одним з аспектів якого є право на доступ до суду, не є абсолютним, воно за своїм змістом може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення; однак такі обмеження не можуть обмежувати реалізацію цього права в такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено; ці обмеження мають відповідати легітимній меті, має бути розумний ступінь домірності між використаними засобами й поставленими цілями [рішення у справі *Мушта проти України* від 18 листопада 2010 року (заява № 8863/06), § 37].

2.2.1.1. Згідно із Законом України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (далі - Закон № 2147-VIII) Кодекс викладено в новій редакції.

Аналіз змісту пояснювальної записки до проекту Закону України про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (реєстр. № 6232), ухваленого як Закон № 2147-VIII, свідчить про те, що суб'єкт права законодавчої ініціативи обґрунтував потребу ухвалення зазначеного законопроекту, зокрема, так: „На недосконалість судового захисту в Україні неодноразово вказував у своїх рішеннях щодо України Європейський суд з прав людини, вказуючи на такі проблеми української судової системи, як недостатня правова визначеність <...> обмеження права доступу до суду <...> тощо“. У пояснювальній записці також зазначено, що «прийняття законопроекту „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ сприятиме подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні, зокрема: <...> недосконалість, а подекуди - відсутність ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, які звертаються до суду <...>. Правила Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України в законопроекті максимально гармонізовано, а в частині загальних положень, вживаної термінології - уніфіковано з метою забезпечення єдиної правозастосовчої практики».

Отже, Закон № 2147-VIII, відповідно до якого Кодекс викладено в новій редакції, ухвалено, зокрема, з метою підвищення ефективності судового захисту в Україні, у тому числі шляхом усунення законодавчих недоліків, які призводять до обмеження права на доступ до суду.

2.2.1.2. Порівняльний аналіз юридичного регулювання питання порядку та строків звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду в порядку цивільного судочинства свідчить про таке.

У частині другій статті 389¹ Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII було встановлено: „Заява про скасування рішення третейського суду подається до суду за місцем розгляду справи третейським судом сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, - протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейським судом“. Порівняльний аналіз змісту частини другої статті 389¹ Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII та частини сьомої статті 454 Кодексу свідчить про те, що в частині визначення строку, протягом якого особа могла звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду, норма залишилась незмінною.

Частина третя статті 389¹ Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII містила таке формулювання: „Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала“.

Відповідно до оспорюваних приписів Кодексу заяву про скасування рішення третейського суду подають протягом дев'яноста днів: сторона, третя особа у справі, розглянутій третейським судом, - з дня ухвалення рішення третейським судом (пункт 1 частини п'ятої статті 454), заяву, подану після закінчення строку, встановленого частинами п'ятою або шостою цієї статті, суд повертає (частина сьома статті 454).

Наведене свідчить, що законодавець, ухваливши Закон № 2147-VIII, відповідно до якого Кодекс викладено в новій редакції, позбавив осіб, які є сторонами, третіми особами у справі, розглянутій третейським судом, гарантії розгляду судом питання про поновлення строку на подання до суду заяви про скасування рішення третейського суду, у разі якщо її подано після закінчення встановленого Кодексом строку, тоді як за приписами Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII вони мали таку гарантію.

2.2.1.3. Досліджуючи питання ймовірного обмеження права осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, на судовий захист (доступ до суду) в тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України, Конституційний Суд України керується, зокрема, Рішенням від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, у якому сформульовано таку юридичну позицію:

«Оскільки стаття 22 міститься у розділі II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України і в ній сформульовано загальну вимогу щодо законодавчого регулювання існуючих прав і свобод, то положення частини третьої цієї статті необхідно інтерпретувати у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 22, частини першої статті 64, частини першої статті 157 Основного Закону України

та розуміти як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України.

Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права“ (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення.

Отже, положення частини третьої статті 22 Конституції України потрібно розуміти так, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їх сутності» (абзаци сьомий - десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що, ухваливши Закон № 2147-VIII, згідно з яким Кодекс викладено в новій редакції, законодавець знизив рівень доступу до суду осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, чим обмежив їхнє право на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України. У такий спосіб порушено заборону звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів, установлену в частині третій статті 22 Конституції України, чим знівельовано можливість ефективної реалізації права на судовий захист та дієвість механізму судового контролю за рішенням третейського суду.

3. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України).

Згідно з частинами першою, другою статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і

громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (частина перша статті 26 Конституції України).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає потребу забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод; у правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб (абзац п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012).

У Доповіді про правовладдя Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) визначено, що елементами правовладдя є, зокрема, заборона дискримінації та рівність перед приписами права (§ 41), а також зазначено, що „<.. > будь-яке невинуватене неоднакове ставлення за приписами права заборонено, і всі особи мають гарантований однаковий і дієвий захист від дискримінації за будь-якою ознакою - на ґрунті раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, власності, за становим походженням або за іншим статусом“ (§ 64); „рівність перед приписами права означає, що кожна людина підпорядковується тим самим нормативним актам і одна особа або група осіб не можуть мати особливих юридичних привілеїв“ (§ 65) (CDL-AD(2011)003rev).

Венеційська Комісія у тій частині спеціального Дослідження „Мірило правовладдя“, яка стосується різноманітних аспектів правовладдя, зазначила, що „Законодавство повинне охороняти принцип рівності: воно має трактувати однорідні ситуації однаково, а відмінні ситуації - по-різному та гарантувати рівність щодо будь-якої підстави стосовно потенційної дискримінації“ (CDL-AD(2016)007, пункт II.D.3.70).

3.1. Принцип рівності перед законом та недопустимість дискримінації особи є фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у Всесвітній декларації людських прав („Загальна декларація прав людини“) 1948 року (статті 1, 2, 7), а також інших міжнародних актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, що їх ратифіковано Україною, зокрема Міжнародному пакті про громадянські й політичні права 1966 року (статті 14, 26), Конвенції (стаття 14), Протоколі № 12 до Конвенції (стаття 1).

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, „щоб виникло питання в рамках статті 14 Конвенції, має існувати відмінність у ставленні до осіб, які перебувають в аналогічних або істотно схожих ситуаціях. Така відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного й обґрунтованого виправдання; іншими словами, якщо вона не відповідає правомірній (легітимній) меті або якщо немає обґрунтованих відносин домірності між застосованими засобами та метою, що її переслідується. Державі-учасниці надано певний простір обдумування (*margin of appreciation*) у визначенні своїх дій в оцінюванні того, чи відмінності в інакших схожих ситуаціях виправдовують відмінне ставлення та якою мірою“ [рішення у справі *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia* від 24 січня 2017 року (заяви № 60367/08, № 961/11), § 64].

Підсумовуючи викладене, Конституційний Суд України зазначає, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає конечність

забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У державі, керованій правовладдям, звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а додержання загальних принципів рівності громадян перед законом та заборони дискримінації, що їх визначено приписами частин першої, другої статті 24 Конституції України, є неодмінним складником реалізації права на судовий захист.

3.2. Ураховуючи, що третейські суди розв'язують спори, які виникають із цивільних та господарських правовідносин (частина друга статті 1 Закону № 1701-IV), Конституційний Суд України вважає, що є потреба дослідити питання порядку і строків оскарження рішення третейського суду та можливість їх поновлення за приписами Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України), викладеного в новій редакції згідно із Законом № 2147-VIII.

Згідно зі статтею 122¹ ГПК України в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII „заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи третейським судом стороною, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, - протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейського суду“ (частина друга); „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо господарський суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала“ (частина третя).

Відповідно до статті 346 ГПК України „заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи третейським судом стороною, третьою особою протягом дев'яноста днів з дня ухвалення рішення третейським судом, а особою, яка не брала участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про її права та (або) обов'язки, - протягом дев'яноста днів з дня, коли вона дізналася або повинна була дізнатися про ухвалення рішення третейського суду“ (частина друга); „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, повертається. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про скасування рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними“ (частина третя).

Порівняльний аналіз приписів ГПК України, як регулюють порядок оскарження рішення третейського суду (стаття 346), і приписів ГПК України в редакції до внесення змін Законом № 2147-VIII, які регулювали те саме питання (стаття 122¹), свідчить про те, що законодавець, ухваливши Закон № 2147-VIII, установив можливість поновлення судовим порядком пропущених строк. в для оскарження рішення третейського суду для сторін (третіх осіб) третейського розгляду щодо розв'язання господарського спору, а отже, забезпечив дієву реалізацію їхнього права на судовий захист.

Аналогічний підхід законодавця простежується в питанні врегулювання порядку й строків подання заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. Так, у частині четвертій статті 475 Кодексу визначено, що „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною третьою цієї

статті, повертається без розгляду. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо визнає причини його пропуску поважними“. Водночас стаття 454 Кодексу не надає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання стороною, третьою особою у справі, розглянутій третейським судом, заяви про оскарження судового рішення.

З огляду на те, що за приписами Кодексу немає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання фізичною особою - стороною, третьою особою у справі, у якій третейський суд розв'язав спір з цивільних правовідносин, заяви про скасування рішення третейського суду, водночас така можливість (поновлення пропущеного строку для оскарження рішення третейського суду) існує для юридичних осіб за приписами ГПК України, є підстави для висновку про відмінність у ставленні законодавця до учасників приватних відносин - фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, надання їм різних юридичних можливостей процесуального характеру для реалізації гарантованого цим особам статтею 55 Конституції України однакового за змістом та обсягом права на судовий захист. Наведене є достатнім, щоб висувати невідповідність пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу у їх взаємозв'язку частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 24 Конституції України.

4. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Конституційний Суд України враховує, що в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України введено воєнний стан (Указ Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, Указ Президента України „Про продовження строку дії воєнного стану в Україні“ від 14 березня 2022 року № 133/2022, затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України „Про продовження строку дії воєнного стану в Україні“» від 15 березня 2022 року № 2119-IX).

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою статті 454 Кодексу, що суперечать Конституції України, на три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами.

У зв'язку з наведеним Верховна Рада України протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами, має привести нормативне регулювання, встановлене пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою статті 454 Кодексу, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України
ухвалив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 1 частини п'ятої, частину сьому статті 454 Цивільного процесуального кодексу України в тім, що вони унеможливають поновлення судом строку на подання особою, яка є стороною, третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, заяви про скасування рішення третейського суду.

2. Пункт 1 частини п'ятої, частина сьома статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність через три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами.

3. Верховній Раді України протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами, привести нормативне регулювання, встановлене пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України
Рішення Конституційного суду України від 06.04.2022 № 2-р(П)/2022
Прийняття від 06.04.2022
Постійна адреса:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-22>

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

v002p710-22

Публікації документа

- **Вісник Конституційного Суду України** від 2022 — 2022 р., / № 1-2 /, стор. 60
- **Офіційний вісник України** від 03.05.2022 — 2022 р., № 34, стор. 76, стаття 1881, код акта 111079/2022

І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням Верховного Суду
України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) положень частини третьої статті 120,
частини шостої статті 234, частини третьої статті 236
Кримінально-процесуального кодексу України
(справа про розгляд судом окремих постанов
слідчого і прокурора)

м. Київ
30 січня 2003 року
N 3-рп/2003

Справа N 1-12/2003

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного
Суду України:

Селівона Миколи Федосовича - головуючий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Івашенка Володимира Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича - суддя-доповідач,
Ткачука Павла Миколайовича,
Чубар Людмили Пантеліївни,

Шаповала Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Пилипчука Петра Пилиповича - заступника Голови Верховного Суду України, Лукашової Надії Павлівни - начальника юридичного управління Верховного Суду України; представника Верховної Ради України Мойсика Володимира Романовича - народного депутата України, Голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності; Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України Селіванова Анатолія Олександровича; представника Президента України у цій справі Пасенюка Олександра Михайловича - заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України Носова Владислава Васильовича, а також залучених до участі в розгляді справи: представника Генеральної прокуратури України Кудрявцева Віктора Вікторовича - заступника Генерального прокурора України; представників Служби безпеки України Картавцева Валерія Степановича - першого проректора Національної академії Служби безпеки України, Рямушкіна Ігоря Євгеновича - начальника відділу Договірної-правового управління Служби безпеки України; представників Міністерства внутрішніх справ України Захарова Віктора Івановича - першого заступника начальника Головного слідчого управління, Ростова Ігоря Олександровича - заступника начальника управління Головного слідчого управління; директора Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (254к/96-ВР) (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (1002-05) (далі - КПК України).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України "Про Конституційний Суд України" (422/96-ВР) стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71, пункту 2 статті 82, статті 83 Закону України "Про Конституційний Суд України" (422/96-ВР) є наявність спірних питань щодо конституційності положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05).

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В.П., пояснення Пилипчука П.П., Лукашової Н.П., Мойсика В.Р., Селіванова А.О., Пасенюка О.М., Носова В.В., Кудрявцева В.В., Картавцева В.С., Рямушкіна І.Є., Захарова В.І., Ростова І.О., Шевчука С.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання - Верховний Суд України - звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо конституційності положень статті 110, частин п'ятої, шостої статті 234, частин другої, третьої статті 236, частини третьої

статті 120 КПК України (1002-05) та про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України (254к/96-ВР), частини четвертої статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (1789-12) і понять "акти", "рішення", "дії", "бездіяльність", які вживаються в частині другій статті 55 Конституції України, статтях 110, 234, 236 КПК України, статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (1502-06) (далі - ЦПК України), частині четвертій статті 12 Закону України "Про прокуратуру".

2. Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень від 3 грудня 2002 року відкрито конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (254к/96-ВР) (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05).

3. Конституційний Суд України Ухвалою від 5 грудня 2002 року (v062u710-02) відмовив у відкритті конституційного провадження у справі щодо відповідності Конституції України (254к/96-ВР) (конституційності) положень статті 110, частини п'ятої статті 234, частини другої статті 236 КПК України (1002-05) та про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України, частини четвертої статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (1789-12) і понять "акти", "рішення", "дії", "бездіяльність", які вживаються в частині другій статті 55 Конституції України, статтях 110, 234, 236 КПК України, статті 248-3 ЦПК України (1502-06), частині четвертій статті 12 Закону України "Про прокуратуру".

4. Верховний Суд України у конституційному поданні зазначає, що "фактично граничні строки досудового слідства статтею 120 КПК України (1002-05) не визначено, а тому виникає питання, протягом якого часу може проводитися досудове слідство". Також наголошується, що "відповідно до вимог частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України (254к/96-ВР) кожному гарантується судовий захист прав і свобод, у тому числі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб". Тому виникла невідкладна необхідність у висновку Конституційного Суду України щодо конституційності частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05), які передбачають, що скарги на дії відповідно слідчого та прокурора розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

5. У листі Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України зазначається, що "з огляду на те, що продовження строку досудового слідства понад шість місяців може здійснюватись лише у виняткових випадках та у разі вчинення особливо небезпечних злочинів тільки Генеральним прокурором України або його заступниками, а також те, що стаття 55 Конституції України (254к/96-ВР) встановлює можливість оскарження до суду такого рішення найвищих посадових осіб органів прокуратури, можна зробити висновок, що положення частини третьої статті 120 Кримінально-процесуального кодексу України (1002-05)

відповідають Конституції України". У листі також йдеться і про те, що "положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (1002-05) в частині заборони оскарження на стадії досудового слідства дій слідчого та прокурора можуть бути визнані такими, що не відповідають вимогам Конституції України, як такі, що призводять до обмеження конституційних прав і свобод громадян, з підстав, не передбачених Конституцією України (254к/96-ВР)".

Глава Адміністрації Президента України за дорученням Президента України повідомив Конституційний Суд України про те, що застосування частини третьої статті 120 КПК України (1002-05) "не суперечить статтям 8, 55, 64 Конституції України (254к/96-ВР), оскільки забезпечується обов'язком органу дізнання, слідчого, прокурора і суду додержувати конституційні вимоги, які гарантують громадянам доступ до правосуддя і судовий захист, урахувуючи також положення міжнародно-правових актів, що закріплюють право кожного на розгляд його справи в розумні строки і без невинуватної затримки (пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (995 004), підпункт "с" пункту 3 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права)" (995 043). У листі Глави Адміністрації Президента України також зазначається, що "оспорювані положення частини шостої статті 234 та частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (1002-05) не заперечують права особи оскаржувати в судовому порядку будь-які рішення, дії чи бездіяльність органів дізнання, слідчого, прокурора. Питання про те, які ще рішення і дії органу дізнання, слідчого, прокурора, крім рішень, дій, передбачених статтями 52-5, 99-1, 106, 236-1, 236-5 КПК (1002-05), може бути оскаржено до суду на стадії досудового слідства, повинен визначити закон".

6. Міністерство юстиції України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, податкова міліція Державної податкової адміністрації України, Центр порівняльного права при Міністерстві юстиції України вважають, що положення частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05) є конституційними. Спілка адвокатів України дійшла протилежного висновку. Немає єдиної точки зору щодо конституційності оспорюваних норм і серед науковців.

7. Предметом розгляду Конституційним Судом України у цій справі є перевірка на відповідність Конституції України (254к/96-ВР) (конституційність) положень частини третьої статті 120 КПК України (1002-05) щодо невизначеності граничного строку досудового слідства, а також положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи і про притягнення як обвинуваченого. Саме щодо конституційності цих положень КПК України (1002-05) виник спір у процесі загального судочинства, тому відповідно до статті 83 Закону України "Про Конституційний Суд України" (422/96-ВР) відкрито конституційне провадження у справі.

8. Вирішуючи питання щодо відповідності Конституції України (254к/96-ВР) (конституційності) положення частини третьої статті 120 КПК України (1002-05), яке не визначає граничного строку (тривалості строків) досудового слідства, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України (254к/96-ВР) судочинство, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, а відтак і строки досудового слідства визначаються виключно законами.

У КПК України (1002-05) ці строки встановлено статтею 120, яка передбачає:

- досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців; цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування - до трьох місяців (частина перша);

- в особливо складних справах строк досудового слідства, встановлений частиною першою цієї статті, може бути продовжено прокурором Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого - до шести місяців (частина друга);

- далі продовжувати строк досудового слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники (частина третя).

Таким чином, законом встановлено загальне правило - досудове слідство повинно бути закінчено протягом двох місяців, а продовження цього строку є винятком з цього правила. Додержання строків слідства є однією з умов виконання завдань швидкого і повного розкриття злочинів.

Строки досудового слідства відповідно до міжнародних договорів України повинні бути розумними. Статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року (995 043) передбачено, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення бути судимим без невинуватої затримки (підпункт "с" пункту 3).

Згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (995 004) кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Поняття "розумний строк досудового слідства" є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину (злочинів). Визначення розумного строку досудового слідства залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і

складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо.

Але за будь-яких обставин строк досудового слідства не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове слідство повинно бути закінчено у кожній справі без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту, що передбачено статтями 6, 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (995 004).

Отже, підстав для визнання таким, що не відповідає Конституції України (254к/96-ВР) (неконституційним), положення частини третьої статті 120 КПК України (1002-05) про можливість продовження строку досудового слідства лише у виняткових випадках немає.

9. Вирішуючи спір щодо відповідності Конституції України (254к/96-ВР) (конституційності) положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05), які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з КПК України (1002-05):

- справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину (частина друга статті 94);

- при наявності приводів і підстав, зазначених у статті 94 цього Кодексу, прокурор, слідчий або орган дізнання зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши приводи і підстави до порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також далі її спрямування (частина перша статті 98);

- якщо на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи (частина друга статті 98);

- досудове слідство провадиться лише після порушення кримінальної справи і в порядку, встановленому цим Кодексом (частина перша статті 113).

Відповідно до КПК України (1002-05) постанови слідчого і прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи можуть бути оскаржені до суду (частина п'ята статті 234, частина друга статті 236). Але скарги на ці постанови розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті (частина шоста статті 234, частина третя статті 236).

Постанова про порушення кримінальної справи щодо певної особи, винесена з недодержанням вимог КПК України (1002-05), зокрема передбачених статтями 94-98, може породити наслідки, які виходять за межі кримінально-процесуальних відносин, і завдати такої шкоди конституційним правам і свободам внаслідок

несвоєчасного судового контролю, що поновити їх буде нездійсненним.

Унеможливлення розгляду судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо певної особи на стадії досудового слідства, відкладення її перевірки судом на стадію попереднього розгляду кримінальної справи або на стадію розгляду її по суті, відстрочка судового контролю обмежують конституційне право людини на судовий захист, який є гарантією всіх прав і свобод людини і громадянина.

Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Загальною декларацією прав людини 1948 року (995 015) передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (995 043) (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (995 004) (стаття 13).

Право на судовий захист є одним з конституційних прав. А тому положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05), які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи, обмежуючи право людини на судовий захист, закріплене частиною третьою статті 8, частинами першою, другою статті 55 Конституції України (254к/96-ВР), порушують вимоги статті 3, 21, частини другої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України, тобто є неконституційними.

Скарги до суду на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи повинні розглядатися судом за чинним законодавством у порядку кримінального судочинства. При цьому суд, розглядаючи такі скарги на стадії досудового слідства, перевіряє наявність приводів і підстав для винесення зазначених постанов і не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, оскільки це буде порушенням конституційних засад правосуддя.

10. Вирішуючи спір щодо конституційності положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05), згідно з якими скарги на постанову слідчого та прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 64 КПК України (1001-05) при провадженні досудового слідства і дізнання підлягають доказуванню:

1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;

3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;

4) характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розміри витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

Всі ці обставини встановлюються не одночасно. Деякі з них можуть бути встановлені задовго до закінчення розслідування, інші - лише наприкінці. Коли є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, виноситься мотивована постанова про притягнення цієї особи як обвинуваченого (стаття 131 КПК України (1002-05)). Основні вимоги щодо змісту цієї постанови зазначено у статті 132 КПК України.

Відповідно до КПК України (1002-05) постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого можуть бути оскаржені до суду (частина п'ята статті 234, частина друга статті 236). Проте скарги на ці постанови не розглядаються судом на стадії досудового слідства (частина шоста статті 234, частина третя статті 236).

Досудове слідство після винесення постанови про притягнення як обвинуваченого продовжується - пред'являється обвинувачення (статті 133, 140, 142, 144), допитується обвинувачений (статті 143, 145, 146), обов'язково проводиться перевірка показань обвинуваченого, розглядаються подані ним докази та заявлені клопотання з усіх питань, які мають значення для встановлення істини у справі, зокрема про допит свідків, проведення очної ставки, проведення експертизи, витребування і приєднання до справи доказів (пункти 3, 4 частини першої статті 142), вживаються усі передбачені законом заходи для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, виявляються обставини, що викривають або виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність (частина перша статті 22 КПК України) (1001-05) тощо.

Притягнення як обвинуваченого не є остаточним висновком слідчого про винуватість обвинуваченого - остаточний обвинувальний висновок він робить після закінчення досудового слідства (стаття 223 КПК України) (1002-05). Переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду (стаття 62 Конституції України) (254к/96-ВР). Зібрані досудовим слідством докази винуватості особи перевіряються і оцінюються судом під час розгляду справи по суті, за результатами яких суд постановляє виправдувальний або обвинувальний вирок, визнаючи особу відповідно невинуватою або винуватою у вчиненні злочину.

Перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішення питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної

справи по суті. Проте згідно з конституційним принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (частина перша статті 62 Конституції України) (254к/96-ВР).

Таким чином, розглядаючи на стадії досудового слідства скарги на постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого, суд замість здійснення судового контролю досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті всупереч порядку, визначеному КПК України (1001-05, 1002-05, 1003-05) на засадах, встановлених Конституцією України (254к/96-ВР) (статті 59, 61, частини перша, друга, третя статті 62, стаття 63, частина перша статті 64, пункт 1 статті 121, статті 124, 129).

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України (1002-05), згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, відповідають Конституції України (254к/96-ВР) (є конституційними).

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України (254к/96-ВР), статтями 39, 51, 73, 83 Закону України "Про Конституційний Суд України" (422/96-ВР), Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (254к/96-ВР) (є конституційними), такі положення Кримінально-процесуального кодексу України (1001-05, 1002-05):

1.1. Частини третьої статті 120 про можливість продовження строку досудового слідства лише у виняткових випадках.

1.2. Частини шостої статті 234, частини третьої статті 236, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (254к/96-ВР) (є неконституційними), положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (1001-05, 1002-05), які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи.

3. Положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (1001-05, 1002-05), що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України у справі за **Законодавство України**
конституційним поданням Верховного Суду
України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) положень частини третьої
статті 120, частини шостої статті 234, частини
третьої статті 236 Кримінально-процесуального
кодексу України (справа про розгляд судом
окремих постанов слідчого і прокурора)
Рішення Конституційного суду України від 30.01.2003 № 3-
рп/2003

Прийняття від 30.01.2003

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v003p710-03>

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2003 — 2003 р., № 1, стор. 24
- Урядовий кур'єр від 19.02.2003 — № 32
- Офіційний вісник України від 21.02.2003 — 2003 р., № 6, стор. 103, стаття 245, код акта 24415/2003

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Плєскача
В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції
України (конституційності) приписів частини першої
статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу
адміністративного судочинства України (щодо
рівноправності сторін під час судового контролю за
виконанням судового рішення)**

Київ

1 березня 2023 року

№ 2-р(П)/2023

Справа № 3-27/2022(54/22)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання, доповідач),
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович,
Первомайський Олег Олексійович,
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Головатого С.П. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили Президент України, Верховна Рада України. Міністерство юстиції України. Центр політико-правових реформ, науковці Академії адвокатури України. Донецького національного університету імені Василя Стуса, Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України, Львівського національного

університету імені Івана Франка, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету „Одеська юридична академія“, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Конституційний Суд України

установив:

1. Плєскач В'ячеслав Юрійович (далі - Заявник) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - Кодекс) щодо „заборони на апеляційне оскарження ухвали про відмову у задоволенні заяви, поданої в порядку статті 383 Кодексу“.

У частині першій статті 294 Кодексу встановлено перелік ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду.

Згідно з частиною шостою статті 383 Кодексу „за відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача, суд залишає заяву без задоволення. За наявності підстав для задоволення заяви суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу“.

Заявник просить перевірити оспорювані приписи Кодексу на відповідність частині першій статті 24, частині другій статті 55, частині п'ятій статті 125, пунктам 1, 3, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів впливає таке.

2.1. Заявник у липні 2019 року відповідно до Закону України „Про доступ до публічної інформації“ звернувся до Національного банку України (далі - Банк) із запитом на отримання публічної інформації. Банк, зазначивши, що запитувана інформація є інформацією з обмеженим доступом, відмовив Заявникові в її наданні.

Заявник оскаржив відмову Банку в наданні публічної інформації до суду.

Полтавський окружний адміністративний суд рішенням від 18 вересня 2019 року, що його Другий апеляційний адміністративний суд постановою від 22 листопада 2019 року залишив без зміни, відмовив у задоволенні позовних вимог Заявника до Банку.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду постановою від 6 серпня 2020 року касаційну скаргу Заявника задовольнила частково: судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасувала; ухвалила нове судові рішення про часткове задоволення позовних вимог, яким зобов'язала Банк повторно розглянути запит Заявника на отримання публічної інформації.

2.2. Заявник неодноразово звертався до Банку з проханням виконати постанову колегії суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 6 серпня 2020 року та надати йому запитувану публічну інформацію, однак Банк відмовляв у її наданні. З огляду на це Заявник, керуючись приписами статті 383 Кодексу, кілька разів оскаржував

судовим порядком дії Банку щодо невиконання зазначеної постанови суду касаційної інстанції.

2.3. Заявник 30 серпня 2021 року на підставі статті 383 Кодексу подав учергове заяву до суду, у якій просив суд ухвалити окрему ухвалу порядком статті 249 Кодексу.

Полтавський окружний адміністративний суд ухвалою від 24 вересня 2021 року відмовив у задоволенні заяви про ухвалення окремої ухвали.

Заявник оскаржив цю ухвалу апеляційним порядком.

Другий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 28 жовтня 2021 року відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Заявника на ухвалу Полтавського окружного адміністративного суду від 24 вересня 2021 року, оскільки апеляційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду ухвалою від 15 листопада 2021 року, яка є остаточним судовим рішенням у справі Заявника, відмовила у відкритті касаційного провадження за його касаційною скаргою на ухвалу Другого апеляційного адміністративного суду від 28 жовтня 2021 року.

Суд касаційної інстанції своє судове рішення мотивував, зокрема, тим, що статтею 294 Кодексу визначено „вичерпний перелік ухвал, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду“; „суд апеляційної інстанції дійшов правомірного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження, оскільки нормами КАС України не передбачено права апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції про залишення без задоволення заяви, поданої в порядку статті 383 КАС України“.

2.4. Заявник твердить, зокрема, таке: „Заборона на апеляційне оскарження ухвал про відмову у задоволенні заяви, поданої в порядку статті 383 КАСУ, коли закон дозволяє апеляційне оскарження ухвали про задоволення такої заяви - є проявом законодавчої дискримінації і порушенням частини першої статті 24 та пунктів 1 і 3 частини другої статті 129 Конституції України“; „заборона державою апеляційного оскарження судового рішення, прийнятого на користь самої ж держави, при тому, що негативне для неї рішення може бути оскаржено у апеляційному порядку - є порушенням <...> права на процесуально рівний, змагальний, вільний від дискримінації <...> доступ до суду (частина друга статті 55 Конституції України)“.

Заявник вважає, що з припису частини п'ятої статті 125 Конституції України випливає обов'язок законодавця „гарантувати людині щонайменше не гірші процесуальні права, ніж якими володіє в адміністративному процесі сама ж держава“, що „держава створила сама собі набагато кращі процесуальні права порівняно із громадянином в адміністративному судочинстві“, тому оспорювані приписи Кодексу суперечать також частині п'ятій статті 125 Конституції України.

3. Органи державної влади, громадські організації, наукові установи, заклади вищої освіти, до яких із запитами звернувся суддя-доповідач для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи, висловили, зокрема, такі позиції.

3.1. Президент України зазначив, що оспорювані приписи Кодексу надають суб'єктові владних повноважень „можливість оскаржити ухвалу суду, постановлену не на його

користь, а особа, заяву якої не задоволено, позбавлена можливості оскаржити таку відмову в судовому порядку“; таке нормативне регулювання „ставить заявника у менш сприятливе становище порівняно із відповідачем - суб'єктом владних повноважень“.

Із відповіді Президента України випливає, що визначене статтями 294, 383 Кодексу нормативне регулювання не узгоджується з установленими Конституцією України гарантіями права на звернення до суду, права на судовий захист, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом та забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

3.2. У відповіді Верховної Ради України проаналізовано нормативне регулювання питання апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за наслідками розгляду заяви про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання судового рішення, що діяло до ухвалення Кодексу в новій редакції у 2017 році та після цього, і зазначено, що „право на апеляційне оскарження судових рішень такого виду, дійсно, зазнало певного звуження з викладенням Кодексу у новій редакції“; „Конституційному Суду України належить встановити, чи призвели зміни до Кодексу, які вступили в силу з 15 грудня 2017 року, до звуження саме конституційного права на судовий захист - зокрема, в контексті наявності чи відсутності у позивачів в адміністративних справах інших ефективних засобів захисту своїх прав, окрім як шляхом подання апеляційної скарги на ухвалу, постановлену за результатами розгляду заяви, передбаченої статтею 383 Кодексу“.

3.3. У науковому висновку Донецького національного університету імені Василя Стуса, зокрема, досліджено теоретичні засади юридичного інституту заяви, яку розглядає суд порядком статті 383 Кодексу, та зазначено, що за юридичною природою встановлений приписами статті 383 Кодексу „механізм судового контролю за виконанням судового рішення має на меті реалізацію конституційної гарантії забезпечення обов'язковості судового рішення“; визначальною особливістю цього процесуального інституту є те, що „порушені права позивача вже були захищені судом раніше, однак наданий захист з часом виявився недостатнім і відповідач, незважаючи на рішення суду, продовжив протиправну діяльність щодо позивача. На усунення наслідків цієї діяльності та більш ефективний захист порушених раніше прав і спрямована дія ухвали, передбаченої статтею 383 Кодексу“.

У вказаному науковому висновку підсумовано, що обмеження права на апеляційне оскарження ухваленої відповідно до статті 383 Кодексу ухвали залежно від задоволення чи залишення без задоволення заяви позивача не відповідає приписам статей 21, 64, 129 Конституції України.

3.4. У науковому висновку Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка зазначено, що за змістом статті 383 Кодексу ухвала про повернення заяви та ухвала про її задоволення можуть бути оскаржені апеляційним порядком, а ухвала про залишення заяви без задоволення - ні. Якщо ухвалу ухвалено не на користь суб'єкта владних повноважень (задоволення заяви), то така ухвала підлягає оскарженню, а якщо на користь суб'єкта владних повноважень (залишення заяви без задоволення), то ухвала оскарженню не підлягає. Такий підхід до забезпечення права на судовий захист призводить до порушення засадничого принципу судочинства - рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

3.5. Науковці Національного університету „Одеська юридична академія” наголошують на тому, що невіддільним складником права на судовий захист є право на виконання судових рішень, і зазначають, що „на стадії звернення судових рішень до виконання адміністративний суд наділено також низкою специфічних повноважень щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах суб'єктом владних повноважень - відповідачем. Зокрема, <...> статтею 383 Кодексу <...> встановлено додаткові заходи для забезпечення конституційного права на судовий захист з огляду на специфіку адміністративного судочинства як форми відправлення правосуддя. Неналежна реалізація судом таких заходів здатна унеможливити ефективну реалізацію права особи на судовий захист“.

Науковці цього університету дійшли висновку, що приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу щодо унеможливлення апеляційного оскарження ухвали про відмову в задоволенні заяви про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених рішенням суду, є такими, що суперечать приписам статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

3.6. У висновку Центру політико-правових реформ зазначено, що законодавчо встановлена процесуальна можливість лише однієї сторони оскаржити рішення, ухвалене за результатами розгляду заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, порушує засади рівності всіх учасників судового процесу та забезпечення права на апеляційний перегляд справи, тобто суперечить приписам пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України. Крім того, оскільки таке обмеження ставить у більш невідгідне становище саме позивача, у ролі якого, як правило, буде виступати фізична особа, фізична особа - підприємець або юридична особа, але не суб'єкт владних повноважень, то таке обмеження суперечить ще й суті адміністративного судочинства, яке покликане захищати права, свободи та інтереси особи у сфері публічно-правових відносин (частина п'ята статті 125 Конституції України) насамперед від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (частина перша статті 2 Кодексу).

4. Конституційний Суд України виходить із того, що порушені в конституційній скарзі питання стосуються права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантій, що забезпечують ефективну реалізацію цього права.

4.1. До загальних засад українського конституційного ладу, що є значущими для розгляду цієї справи, належать: утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головний обов'язок держави (третє речення частини другої статті 3 Конституції України); принцип правовладдя, що його виражено через формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України); гарантоване звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України як прояв прямої дії норм Конституції України (частина третя статті 8 Конституції України).

Розвиваючи ці засадничі приписи, Конституція України, крім іншого, покладає на суд завдання здійснювати захист прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 55); гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55); установлює, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері

публічно-правових відносин діють адміністративні суди (частина п'ята статті 125); визначає основні засади судочинства (частина друга статті 129); покладає на суд здійснення контролю за виконанням судового рішення (частина третя статті 129¹); уповноважує Верховну Раду України визначати виключно законами, зокрема, судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункт 14 частини першої статті 92).

4.2. Конституційний Суд України зазначав, що „складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, оскільки в результаті такої діяльності публічної влади можливе свавільне втручання у права, свободи будь-якої фізичної чи юридичної особи“ [абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020]; „приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист“ [перше, друге речення абзацу шостого пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]; „законодавчо визначений механізм реалізації права на судовий захист, що включає в себе, зокрема, право на апеляційний перегляд справи, є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя“ (перше речення абзацу сімнадцятого підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Конституційний Суд України також наголосив, що здійснення конституційного права на судовий захист означає „можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина“ [абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020].

Конституційний Суд України на розвиток наведених юридичних позицій зауважує, що з принципу „верховенства права“ (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України, а в її частині другій виокремлено гарантоване право на оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, впливає обов'язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, зокрема в ділянці судового захисту прав і свобод особи у сфері відносин за публічним правом. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб.

4.3. Приписи частини другої статті 129 Конституції України встановлюють основні засади судочинства.

Конституційний Суд України зазначав, що „сутнісний зміст права на судовий захист слід визначати з урахуванням конституційно установлених засад судочинства як гарантій, що забезпечують його ефективну реалізацію“ [друге речення абзацу четвертого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021].

4.3.1. Однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України). Цю засаду судочинства Конституційний Суд України вважає такою, що визначає „обсяг судового захисту“ [п'яте речення підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020].

Конституційний Суд України, дослідивши питання зміни обсягу права на судовий захист після набрання чинності Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII (далі - Закон № 1401), констатував таке: зміни до Конституції України, внесені Законом № 1401, „відображають тенденцію до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та, відповідно, звуження розсуду законодавця в цьому питанні, що було втілено в новій редакції статті 129 Конституції України“ [абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020]; „за чинним конституційним правопорядком апеляційний перегляд має здійснюватися щодо кожної справи, яку оскаржено в апеляційному порядку“ [друге речення абзацу четвертого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021].

Конституційний Суд України також наголосив на тому, що відповідно до принципу „верховенства права“ (правовладдя) „держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки“ (абзац дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018); „апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, є важливим для утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України)“ [друге речення абзацу третього підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020].

У Рішенні від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 Конституційний Суд України зауважив, що право на апеляційний перегляд справи, визначене пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, „є гарантованим правом на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті. Водночас зазначений конституційний припис не позбавляє законодавця повноваження передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті“; „встановлені обмеження або заборона на оскарження в апеляційному порядку окремих

процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті, не можуть бути свавільними, а мають застосовуватися з легітимною метою, бути домірними (пропорційними) та обґрунтованими, не повинні порушувати сутність конституційного права особи на судовий захист“ (абзаци восьмий, десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

4.3.2. Розв'язуючи питання, порушені в конституційній скарзі Заявника, Конституційний Суд України, з урахуванням своїх попередніх юридичних позицій, вважає за потрібне наголосити на такому.

У державі, керованій правовладдям, юридичний механізм здійснення права на апеляційний перегляд справи має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист та спроможність запобігати негативним для особи наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Законодавець, щоб не чинити свавільно під час установаження обмежень або заборон на оскарження апеляційним порядком окремих процесуальних судових рішень (ухвал), повинен, зокрема, урахувати юридичні наслідки, що настають для особи в результаті ухвалення судового рішення (ухвали), наявність інших, установлених процесуальним законом, дієвих механізмів захисту та поновлення порушених прав і свобод особи.

4.3.3. Конституційний Суд України наголошував: „Сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами частини другої статті 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у статті 6 Конвенції та витлумаченого Європейським судом із прав людини“ [абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021].

Право на справедливий суд за змістом статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція) охоплює, зокрема, право на справедливий судовий розгляд.

У практиці Європейського суду з прав людини одним зі складників широкої концепції справедливого судового розгляду є „принцип рівності можливостей, відповідно до якого кожній стороні має бути надана розумна можливість представляти свою позицію в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище *vis-a-vis* її опонента“ [рішення у справі *Надточій проти України/Nadtochiy v. Ukraine* від 15 травня 2008 року (заява 7460/03), § 26]. Із цього випливає, що рівність процесуальних можливостей сторін у судовому процесі є невідокремним складником права на справедливий суд.

В українському правопорядкові „рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом“ є однією з основних засад судочинства (пункт 1 частини другої статті 129 Конституції України).

Конституційний Суд України зазначав, що засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, визначеного частиною першою статті 55 Конституції України (перше речення абзацу першого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012).

На думку Конституційного Суду України, „рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом як конституційна засада судочинства має бути втілена у процесуальному законодавстві, зокрема, шляхом запровадження такого нормативного регулювання, за якого учасники судочинства повинні мати рівний обсяг прав та обов’язків, що відповідають їхньому процесуальному становищу“ (абзац п’ятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 17 березня 2020 року № 5-р/2020).

Підсумовуючи викладене, Конституційний Суд України зауважує, що доконечною гарантією реалізації права особи на судовий захист є забезпечення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом у спосіб нормативного визначення рівних процесуальних можливостей (обсягу прав) учасників судового процесу, що відповідають їхньому процесуальному становищу, включно з правом на оскарження апеляційним порядком судових рішень.

Конституційний Суд України наголошує, що засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом має бути забезпечена під час судового розгляду будь-якої справи в суді першої інстанції і під час апеляційного провадження. Неоднаковий обсяг права на судовий захист, зокрема права учасника судового провадження на апеляційне оскарження судових рішень, має бути об’єктивно та обґрунтовано виправданим. У протилежному разі це буде непропорційним обмеженням права особи на апеляційне оскарження судових рішень, порушуватиме засаду рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, буде несумісним із вимогою справедливого судового розгляду як складником права на справедливий суд, а отже, спричинить порушення права на судовий захист.

5. Розглядаючи цю справу, Конституційний Суд України звертає увагу на таке.

Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) у Доповіді про правовладдя, ухваленій на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25-26 березня 2011 року [CDL-AD(2011)003rev], зазначила, що „доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю“ є одним зі складників правовладдя (§ 41); „кожному має бути надано можливість оспорити дії та рішення влади, що не відповідають правам або інтересам особи. Заборона такого оспорування є порушенням правовладдя“ (§ 53).

Конституційний Суд України наголошує, що здійснення публічної влади в добропорядний спосіб вимагає того, щоб особі було надано можливість у дієвий спосіб оскаржувати акти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, їхні дії або бездіяльність, завдяки чому забезпечується підзвітність цих органів та їх посадових і службових осіб за ухвалені ними рішення, учинені дії або бездіяльність. Тому адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного врядування, а його дієвість - засадничою для будь-якого суспільства, ґрунтованого на правовладді.

У захисті людських прав та додержанні правовладдя ключовим елементом є право особи оскаржувати рішення, дії або бездіяльність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у спосіб використання справедливих процесуальних приписів права в кожному випадку, коли внаслідок ухвалення таких рішень, учинення дій або бездіяльності зазнають порушення права, свободи та інтереси особи.

Призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду.

5.1. Після набрання чинності у 2016 році змінами до Конституції України щодо правосуддя, унесеними Законом № 1401, на конституційному рівні встановлено мету діяльності адміністративних судів - захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин (частина п'ята статті 125 Конституції України).

У Попередньому висновку щодо змін до Конституції України стосовно правосуддя від 24 липня 2015 року [CDL-PI(2015)016] Венеційська Комісія зазначила, що, з погляду на людські права, адміністративна юстиція є важливим елементом у процесі контролю за керуванням публічними справами (§ 21).

У пояснювальній записці до проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524), ухваленого як Закон № 1401, у підпункті 3.9 пункту 3 йдеться про те, що пропонованими змінами до Конституції України визначено „функцію адміністративних судів здійснювати захист прав, свобод та інтересів особи у разі порушення таких прав, свобод чи інтересів органами, що виконують публічні функції“.

Здійснюючи передувальний (*a priori*) конституційний контроль щодо відповідності приписам статей 157, 158 Конституції України проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524), Конституційний Суд України визначив пропонований припис частини п'ятої статті 125 Конституції України як юридичну гарантію захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень із боку органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у суді адміністративної юрисдикції (абзац другий підпункту 3.2.5 підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016).

5.2. Конституційний Суд України в Рішенні від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010 звернув увагу на те, що „адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень“ (третє речення абзацу п'ятого підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини); „конституційний принцип спеціалізації, відповідно до якого утворено систему адміністративних судів, зумовив впровадження властивого йому порядку судочинства. Цей порядок у порівнянні з цивільним судочинством має відмінності в процесуальних правах і обов'язках як осіб, які беруть участь у справі, так і суду в зборі та дослідженні доказів, що має забезпечити процесуальні можливості захисту прав, свобод та інтересів позивача у спорі із суб'єктом владних повноважень“ (абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

Підсумовуючи наведене, Конституційний Суд України наголошує, що в юридичних відносинах між особою - з одного боку, і державою (в особі органів державної влади) та іншими органами публічної влади - із другого, особа завжди є слабшою стороною. Саме тому в державі, керованій правовладдям, мають діяти адміністративні суди, метою діяльності яких є захист особи супроти держави.

Конституційний Суд України висноває, що з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв'язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п'ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України випливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі органів державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист.

6. Розв'язуючи питання, порушені в конституційній скарзі Заявника, Конституційний Суд України наголошує також на такому.

Судовий захист та поновлення прав, свобод, інтересів особи, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, неможливий без забезпечення виконання судового рішення, ухваленного на користь особи.

6.1. Конституція України містить приписи з питань виконання судових рішень, зокрема: визначає обов'язковість судового рішення як одну з основних засад судочинства (пункт 9 частини другої статті 129); установлює, що судові рішення є обов'язковим до виконання (друге речення частини першої статті 129¹); покладає на державу обов'язок забезпечити виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129¹).

Конституційний Суд України зазначав, що виконання судового рішення є невідокремним складником права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012); обов'язкове виконання судового рішення є доконечною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та поновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави; визначений у законі порядок забезпечення державою виконання судового рішення має відповідати принципам „верховенства права“ (правовладдя) та справедливості, гарантувати конституційне право на судовий захист [перше речення абзацу восьмого, абзац чотирнадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019].

Європейський суд із прав людини так само наголосив на тому, що право на справедливий суд, гарантоване кожному пунктом 1 статті 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби „національна юридична система дозволяла, щоб остаточне, зобов'язальне судові рішення залишалось таким, що не породжує юридичних наслідків на шкоду одній зі сторін. Не можна припустити, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції ґрунтовно описував процесуальні гарантії, що їх надано учасникам судового процесу, а саме: справедливий, прилюдний і

швидкий розгляд справи, не захищаючи виконання судових рішень; якщо тлумачити статтю 6 як таку, що стосується виключно доступу до суду та здійснення судочинства, це означало б привести до стану, несумісного з принципом правовладдя, що його Договірні держави зобов'язалися додержувати, ратифікувавши Конвенцію“ [рішення у справі *Шмалько проти України/Shmalko v. Ukraine* від 20 липня 2004 року (заява № 60750/00), § 43].

Конституційний Суд України зазначає, що з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов'язок держави забезпечити також обов'язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

6.2. У Рекомендації Rec(2003)16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у ділянці адміністративного права, ухваленій 9 вересня 2003 року, наголошено: „Держави-члени мають забезпечити, щоб адміністративні органи виконали судові рішення в межах розумного строку. Для того, щоб надати цим рішенням цілковитої ефективності, ці органи повинні вжити всіх потрібних заходів відповідно до приписів актів права“ (пункт II. 1.a); „у випадках невиконання адміністративним органом судового рішення має бути встановлено відповідну процедуру, завдяки якій це рішення буде виконано, зокрема, за допомогою судової заборони або накладення штрафу (*coercive fine*)“ (пункт II.1.b).

В Україні після набрання чинності у 2016 році змінами до Конституції України щодо правосуддя, унесеними Законом № 1401, на конституційному рівні встановлено, що контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (частина третя статті 129¹ Конституції України).

Конституційний Суд України зазначає, що судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом в юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення, особливо в разі, коли таке судове рішення ухвалено на користь особи в юридичному спорі супроти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб.

Держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дозволить особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами.

7. Статтею 383 Кодексу, приписи якої оспорує Заявник, встановлено один із механізмів судового контролю в адміністративному судочинстві за виконанням судового рішення, ухваленого на користь особи, а саме: порядок визнання протиправними рішень, дій або

бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду.

Відповідно до цього порядку особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду (частина перша статті 383 Кодексу).

У такій заяві, зокрема, мають бути зазначені: відомості про набрання рішенням законної сили та про наявність відкритого касаційного провадження: інформація про день пред'явлення виконавчого листа до виконання; інформація про хід виконавчого провадження (пункти 6, 7, 8 частини другої статті 383 Кодексу).

Тобто особа-позивач може звернутися із заявою про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду, тільки після того, як рішення суду було ухвалено та набрало законної сили.

7.1. Наслідки розгляду судом заяви про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду, визначено частиною шостою статті 383 Кодексу: за відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача суд залишає заяву без задоволення, а за наявності підстав для задоволення заяви суд ухвалює ухвалу порядком статті 249 Кодексу.

Стаття 249 Кодексу унормовує порядок ухвалення окремих ухвал суду.

Тобто за наслідками розгляду заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, суд ухвалює: ухвалу про залишення заяви без задоволення (у разі невстановлення протиправності відповідних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача) чи окрему ухвалу (у разі встановлення протиправності відповідних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача).

7.2. Стаття 293 Кодексу, що нею унормовано питання права на апеляційне оскарження, установлює, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити апеляційним порядком ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, визначених статтею 294 Кодексу, а оскарження ухвал суду, які не визначені статтею 294 Кодексу, окремо від рішення суду не допускається (частина друга).

Тобто статтею 294 Кодексу визначено вичерпний перелік ухвал, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду.

До таких ухвал належать окремі ухвали (пункт 23 частини першої статті 294 Кодексу). Право на апеляційне оскарження окремих ухвал також визначено приписами частини сьомої статті 249 Кодексу.

Натомість право на апеляційне оскарження ухвали про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, ні приписами статті 294, ні приписами частини шостої статті 383 Кодексу не встановлено.

Наслідком такого нормативного регулювання стало те, що особу-позивача, на користь якої суд ухвалив рішення, тобто захистив її порушені права, свободи, інтереси, та яка домагається виконання такого рішення суду відповідачем - суб'єктом владних повноважень, позбавлено права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду, якою її вимоги щодо визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду, не задоволено.

7.3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі Заявника питання, Конституційний Суд України звертає увагу на те, що згідно з частиною третьою статті 293 Кодексу „заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду“ (перше речення).

Конституційний Суд України констатує, що такий юридичний механізм не може бути застосований до ухвали про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, оскільки останню суд може ухвалити лише після того, як рішення суду було ухвалено та набрало законної сили. Тому саме апеляційне оскарження ухвали про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, є тим юридичним механізмом, що дозволить, по-перше, виправити можливу судову помилку суду першої інстанції, по-друге, домогтися виконання суб'єктом владних повноважень - відповідачем рішення суду і, як наслідок, поновити права, свободи, інтереси особи-позивача, якщо їх порушено. Такий висновок ґрунтовано на тому, що приписи розділу IV „Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах“ Кодексу не визначають інших дієвих механізмів для особи-позивача домогтися реального виконання суб'єктом владних повноважень - відповідачем судового рішення, ухваленого на користь такої особи.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу, унеможлижуючи апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не забезпечують обов'язковості виконання судового рішення та дієвості судового контролю за його виконанням, а отже, не забезпечують права особи на судовий захист.

Конституційний Суд України вважає, що законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив права на апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, діяв свавільно, оскільки не врахував її юридичних наслідків для особи-позивача та не запровадив інших дієвих механізмів захисту і поновлення порушених прав, свобод, інтересів особи-позивача, яка судовим порядком домагається виконання судового рішення, ухваленого на її користь.

7.4. Конституційний Суд України, проаналізувавши оспорювані приписи Кодексу, також констатує, що законодавець визначив неоднаковий обсяг процесуальних можливостей (прав) сторін адміністративного процесу щодо права на апеляційне оскарження ухвал, ухвалених за наслідками розгляду заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, надавши суб'єктові владних повноважень право на апеляційне оскарження окремої ухвали і не встановивши для особи-позивача права на апеляційне оскарження

ухвали про залишення без задоволення зазначеної заяви, чим поставив особу-позивача в гірше процесуальне становище порівняно з відповідачем - суб'єктом владних повноважень, знівельовавши мету діяльності адміністративних судів, визначену частиною п'ятою статті 125 Конституції України.

7.5. Конституційний Суд України неодноразово висловлював юридичні позиції щодо приписів процесуальних кодексів, якими неоднаково визначено обсяг права на апеляційне оскарження судових рішень залежно від результатів розгляду певного питання.

У Рішенні від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що „відсутність можливості апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду в такому самому порядку, як і ухвали щодо повороту виконання рішення суду, не узгоджується з принципом справедливості та визначеними в <...> статті 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом“; „ухвала суду щодо повороту виконання рішення стосується прав та інтересів однієї зі сторін, які відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом повинні мати рівні процесуальні можливості на поновлення своїх прав, порушених виконанням такого рішення, шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції як щодо повороту виконання рішення суду, так і про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду“ (абзац четвертий, перше речення абзацу п'ятого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України також констатував: „Ухвали місцевого господарського суду, постанови апеляційної інстанції про відмову у змінах способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови впливають на виконання судових рішень та забезпечення відновлення захищених судом прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом сторони повинні мати рівні процесуальні можливості відновлення вказаних прав і свобод, зокрема шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції <...> як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у цих змінах” (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012).

З урахуванням зазначеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що нормативне регулювання, визначене оспорюваними приписами Кодексу, якими для особи-позивача не встановлено права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, ставлячи особу-позивача в суттєво гірше процесуальне становище порівняно з відповідачем - суб'єктом владних повноважень, не забезпечує рівних процесуальних можливостей особі-позивачу захистити свої права, свободи, інтереси судовим порядком.

7.6. Конституційний Суд України висновує також, що законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив для особи-позивача права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не виконав головного обов'язку, покладеного на нього приписами частини другої статті 3 Конституції України, оскільки законодавчо не встановив дієвого судового контролю за виконанням судового рішення, не забезпечив права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантій його реалізації, як-от: рівність

усіх учасників судового процесу перед законом і судом, право на апеляційний перегляд справи, обов'язковість судового рішення, що є неодмінними вимогами правовладдя як засади конституційного ладу в Україні, вираженої через формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України).

Конституційний Суд України констатує, що приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу в тім, що вони унеможливають апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не відповідають частині другій статті 3, частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, частині п'ятій статті 125, пунктам 1, 8, 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України в тім, що вони унеможливають апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України.

2. Приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України в тім, що вони унеможливають апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України, визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести нормативне регулювання, установлене приписами частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)
Рішення Конституційного суду України від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023

Прийняття від 01.03.2023

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-23>

Законодавство України
станом на 17.09.2025

чинний

v002p710-23

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2023 — 2023 р., / № 1-2 /, стор. 94
- Офіційний вісник України від 04.04.2023 — 2023 р., № 33, стор. 399, стаття 1769, код акта 117307/2023

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини щодо
відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу
України про адміністративні правопорушення**

**м. Київ
23 листопада 2018 року
№ 10-р/2018**

Справа № 1-12/2018(3911/15)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Шевчука Станіслава Володимировича - головуєчого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Запорожця Михайла Петровича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Тупицького Олександра Миколайовича - доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції

України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача Тупицького О.М., Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Лутковську В.В., Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова А.О., представника Верховного Суду України Гриціва М.І., представника апеляційного суду міста Києва Васильєву М.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають положенням частини першої статті 8, частини першої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, прийнятого Верховною Радою Української РСР 7 грудня 1984 року за № 8073-X, (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122) зі змінами (далі - Кодекс).

Згідно із вказаними положеннями Кодексу постанови місцевого загального суду про застосування адміністративного арешту набирають законної сили та виконуються негайно після їх винесення. Автор клопотання зазначає, що оспорювані положення Кодексу нівелюють ефективність апеляційного оскарження постанов місцевого загального суду про застосування адміністративного арешту, оскільки "таке оскарження не гарантує ефективного відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини" у разі постановлення судами першої інстанції "помилкових і неправосудних рішень".

У процесі розгляду Конституційним Судом України цієї справи було прийнято Закон України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" від 2 червня 2016 року № 1401-VIII, згідно з яким положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України щодо забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, про невідповідність якому приписів частини першої статті 294, статті 326 Кодексу стверджує автор клопотання, зазнало змін та є пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Під час конституційного провадження було внесено зміни до оспорюваних положень Кодексу. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб" від 16 березня 2017 року № 1952-VIII частину першу статті 294 Кодексу після цифр "32" доповнено словом та цифрами "або 32¹", а назву та частину першу його статті 326 після слів "адміністративного арешту" - словами "та арешту з утриманням на гауптвахті". Законом України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII у частині першій статті 294 Кодексу слова "а також постанов, прийнятих за результатами розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185³ цього Кодексу" виключено.

У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає за потрібне перевірити оспорювані норми Кодексу на відповідність зазначеному положенню Основного Закону України у новій редакції.

2. Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. У Конституції України зазначено, що Україна є, зокрема, демократичною, правовою державою (стаття 1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а її головним обов'язком є утвердження і забезпечення прав і свобод людини; держава відповідає перед людиною за свою діяльність (стаття 3).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу, її норми є нормами прямої дії; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (стаття 8 Основного Закону України).

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Згідно з Основним Законом України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22); права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються, зокрема, судоустрій, судочинство та статус суддів.

До основних засад судочинства згідно з Конституцією України належать, у тому числі, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення, а також обов'язковість судового рішення (пункти 8, 9 частини другої статті 129).

Основним Законом України встановлено, що суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов'язковим до виконання (частина перша статті 129¹); юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення (частина третя статті 124).

За юридичною позицією Конституційного Суду України право на судовий захист як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя; відсутність такої можливості обмежує це право, яке за змістом частини другої статті 64 Конституції України не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (абзац п'ятнадцятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002); правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003). Отже, право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя.

Відповідно до принципу верховенства права держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки.

2.2. У главі 3 "Адміністративне стягнення" Кодексу визначено юридичну природу адміністративного стягнення як міри відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, встановлено основні й додаткові види адміністративних стягнень, а також передбачено, що виключно суди повноважні призначати такі стягнення, як оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті (статті 23, 25, 28, частини п'ята, шоста статті 30, статті 30¹, 31, 32, 32¹). Так, за статтею 32 Кодексу адміністративний арешт як найсуворіше з основних адміністративних стягнень призначає районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд (суддя) лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб; його не можна застосовувати до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, а також до неповнолітніх осіб, до інвалідів першої і другої груп.

Призначення адміністративного арешту передбачено Кодексом за адміністративні правопорушення: у галузі охорони праці і здоров'я населення (частина перша статті 44); що посягають на власність (частини перша, друга статті 51); на транспорті, в галузях шляхового господарства і зв'язку (частина четверта статті 121, стаття 122⁴, частини друга, третя статті 123, стаття 130, частина четверта статті 140); що посягають на громадський порядок і громадську безпеку (статті 173, 173², частина друга статті 173³, частина третя статті 178); що посягають на встановлений порядок управління (стаття 185, частина друга статті 185¹, частина друга статті 185³, стаття 185¹⁰, частина друга статті 187, стаття 204¹).

Встановлений Кодексом порядок відбування адміністративного арешту передбачає, що осіб, підданих такому арешту, тримають під вартою в місцях, визначених органами Національної поліції, та піддають особистому огляду, використовують на фізичних роботах без виплати заробітної плати за місцем постійної роботи за час перебування під адміністративним арештом (частина перша статті 327, частини перша, третя статті 328). Отже, застосування адміністративного арешту пов'язане з тимчасовим обмеженням низки конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема гарантованого частиною першою статті 29 Основного Закону України права на свободу та особисту недоторканність.

2.3. Згідно з частиною першою статті 294 Кодексу постанова судді у справах про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, за винятком постанов про застосування стягнення, передбаченого статтею 32 або 32¹ Кодексу.

Водночас у Кодексі безпосередньо не встановлено моменту набрання законної сили постановою про застосування адміністративного стягнення, передбаченого статтею 32 Кодексу. Також у законодавчих актах України не визначено поняття набрання судовим рішенням законної сили, а містяться лише норми, з яких впливають деякі його сутнісні ознаки. Зокрема, в Конституції України передбачено, що у разі набрання законної сили

певними судовими рішеннями повноваження народного депутата України, судді припиняються (пункт 2 частини другої, частина п'ята статті 81, пункти 3, 5 частини сьомої статті 126, пункти 4, 5 частини першої статті 149¹). За частиною другою статті 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України; обов'язковість (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. Імперативні приписи щодо обов'язковості до виконання судових рішень, які набрали законної сили, містяться й у всіх процесуальних кодексах України (частина перша статті 18 Цивільного процесуального кодексу України, частина перша статті 18 Господарського процесуального кодексу України, частина друга статті 14 Кодексу адміністративного судочинства України, частина друга статті 21 Кримінального процесуального кодексу України).

Отже, за змістом пункту 9 частини другої статті 129, частини першої статті 129¹ Конституції України у зв'язку з її пунктом 2 частини другої, частиною п'ятою статті 81, пунктами 3, 5 частини сьомої статті 126, пунктами 4, 5 частини першої статті 149¹ набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, з настанням якої виникають, змінюються чи припиняються певні правовідносини, а таке рішення набуває нових властивостей. Основною з цих властивостей є обов'язковість - сутнісна ознака судового рішення як акта правосуддя.

Встановлене частиною першою статті 294 Кодексу правило, за яким набрання законної сили постановою місцевого загального суду відбувається не раніше закінчення строку на її апеляційне оскарження, забезпечує юридичну визначеність і стабільність у суспільних правовідносинах, оскільки за частиною восьмою цієї статті така постанова може бути скасована чи змінена апеляційним судом. Порядок набуття обов'язковості постановою місцевого загального суду про застосування адміністративного арешту є законодавчим винятком із цього правила.

У главі 25 Кодексу, яка містить основні положення щодо виконання постанов про накладення адміністративних стягнень, ці постанови поділяються на такі, що підлягають виконанню: з моменту їх винесення (частина перша статті 299); залежно від реалізації права на їх оскарження (частина друга статті 299). Існування причинного зв'язку між обов'язковістю судового рішення та його виконанням дає змогу визначити момент набрання законної сили постановою суду у справі про адміністративне правопорушення виходячи з її належності до одного з двох вказаних видів.

За статтею 326 Кодексу постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті виконується негайно після її винесення. Зі змісту цього припису та положення частини першої статті 294 Кодексу щодо постанов про застосування стягнення, передбаченого статтею 32 Кодексу, випливає, що постанови місцевого загального суду про адміністративний арешт набирають законної сили в момент їх винесення та виконуються негайно.

2.4. Кодексом також передбачено процедуру реалізації конституційного права на апеляційний перегляд справ про адміністративні правопорушення, певні юридичні гарантії, процесуальні строки та юридичні наслідки такого перегляду (частина перша статті 285,

частина друга статті 287, частини друга, третя, четверта, восьма статті 294, частина друга статті 296). Так, копія судової постанови вручається або надсилається особі, щодо якої її винесено, протягом трьох днів. Упродовж десяти днів з дня винесення постанови особа може подати апеляційну скаргу до місцевого суду, який у триденний строк надсилає цю скаргу разом із матеріалами справи до апеляційного суду. Суддя апеляційного суду має здійснити апеляційний перегляд справи протягом двадцяти днів з дня її надходження до суду. Розглянувши апеляційну скаргу, апеляційний суд може, зокрема, скасувати постанову та закрити провадження у справі. Скасування постанови про адміністративний арешт із закриттям справи про адміністративне правопорушення має наслідком відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконним накладенням цього стягнення.

Порівняння процесуальних строків, передбачених Кодексом для реалізації права на апеляційне оскарження постанови суду у справі про адміністративне правопорушення, з тривалістю адміністративного арешту, встановленою статтею 32 Кодексу, дає підстави для висновку, що набрання законної сили постановою місцевого загального суду про застосування адміністративного арешту з моменту її винесення та негайне звернення її до виконання можуть призвести до того, що піддана такому арешту особа відбуде його повністю ще до перегляду справи апеляційним судом. Отже, у випадку незаконного застосування адміністративного арешту неможливо буде ні запобігти негативним індивідуальним наслідкам такої судової помилки, ні відновити в судовому порядку порушене право на свободу та особисту недоторканність. Можна буде лише відшкодувати заподіяну таким порушенням шкоду, як це передбачено частиною другою статті 296 Кодексу.

Таким чином, оспорювані положення Кодексу фактично знижують ефективність судового захисту на стадії апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт, чим звужують зміст прав, гарантованих частиною третьою статті 8, частинами першою, другою статті 55, пунктом 8 частини другої статті 129 Основного Закону України.

2.5. Конституційний Суд України зазначав, що звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням (абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

Відповідно до частини першої статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Згідно з юридичними позиціями Конституційного Суду України обмеження прав і свобод є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009); обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Оцінюючи за вказаними критеріями встановлене оспорюваними положеннями Кодексу обмеження конституційних прав на судовий захист та апеляційний перегляд справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт, Конституційний Суд України виходить з того, що цей вид адміністративного стягнення за суворістю подібний до встановленого статтею 60 Кримінального кодексу України покарання у виді арешту. Кожна з цих мір відповідальності пов'язана з тимчасовим обмеженням права на свободу та особисту недоторканність. До обмеження такого права призводить і застосування санкцій у вигляді громадських та виправних робіт (статті 30¹, 31 Кодексу, статті 56, 57 Кримінального кодексу України).

У статті 1 Кодексу вказано, що його завданнями є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів юридичних осіб, встановленого правопорядку, запобігання правопорушенням тощо. Подібними є завдання Кримінального кодексу України. Суспільні інтереси щодо виконання зазначених завдань забезпечуються не лише встановленням і реалізацією юридичної відповідальності за посягання на відповідні об'єкти права, а й дотриманням прав притягнутих до цієї відповідальності осіб. Так, публічні (суспільні) інтереси щодо невідворотності відповідальності за вчинення правопорушення забезпечуються Конституцією України, зокрема, через обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129, частина перша статті 129¹ Конституції України), а індивідуальні права та інтереси - через можливість інстанційного оскарження такого рішення (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України). Справедливий баланс між суспільними інтересами та індивідуальними правами й інтересами полягає, в тому числі, у дотриманні конкретизованого процесуальним законом правила, за яким рішення місцевого загального суду про встановлення міри відповідальності за вчинення правопорушення набирає законної сили та звертається до виконання після закінчення строку на його апеляційне оскарження (частина перша статті 294 Кодексу, частина перша статті 532 Кримінального процесуального кодексу України). Саме в такому порядку набувають обов'язковості судові рішення про застосування санкцій, аналогічних за суворістю адміністративному арешту.

Конституційні гарантії обов'язковості судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129, частина перша статті 129¹ Основного Закону України) у справах про адміністративні правопорушення забезпечені не лише приписом статті 298 Кодексу, згідно з яким постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами. За ухилення від виконання судового рішення у таких справах положенням частини першої статті 382 Кримінального кодексу України встановлено кримінальну відповідальність, максимальний обсяг якої - три роки позбавлення волі - значно перевищує накладене адміністративне стягнення.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України не вбачає у набранні законної сили постановами про застосування адміністративного арешту та виконанні цих постанов до закінчення строку на їх апеляційне оскарження такої суспільної необхідності, яка виправдовувала б пов'язане з цим обмеження прав на судовий захист та апеляційний перегляд справи, та вважає, що таке обмеження не узгоджується з принципом верховенства права, не відповідає критеріям розумності, пропорційності, обґрунтованості.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини першої статті 294, статті 326 Кодексу, якими передбачено, що постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту набирає законної сили в момент її винесення та виконується негайно, встановлюють обмеження прав на судовий захист та апеляційний перегляд справи, гарантованих частиною третьою статті 8, частинами першою, другою статті 55, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України. Зазначене обмеження конституційних прав не є пропорційним, обґрунтованим або суспільно необхідним та не узгоджується з принципом верховенства права. Таким чином, оспорювані положення частини першої статті 294, статті 326 Кодексу суперечать приписам статті 8, частин першої, другої статті 55, частини першої статті 64, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):
 - положення частини першої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яким встановлено, що постанови про застосування стягнення, передбаченого статтею 32 цього кодексу, набирають законної сили з моменту їх винесення;
 - положення статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яке передбачає, що постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту виконується негайно після її винесення.
 2. Положення частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.
 3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.
- Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та інших офіційних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення
Рішення Конституційного суду України від 23.11.2018 № 10-р/2018

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

vo1op710-18

Набрання чинності від 23.11.2018

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v010p710-18>

Публікації документа

- **Вісник Конституційного Суду України** від 2019 — 2019 р., № 1, стор. 66
- **Офіційний вісник України** від 04.01.2019 — 2019 р., № 2, стор. 129, стаття 60, код акта 92759/2018

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія
Євгеновича щодо відповідності Конституції України
(конституційності) окремих приписів пункту 2 частини
дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246
Кодексу адміністративного судочинства України (щодо
особових даних у судовому рішенні)**

Київ
19 квітня 2023 року
№ 4-р(П)/2023

Справа № 3-79/2021(189/21, 394/21)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання),
Городовенко Віктор Валентинович (доповідач),
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович,
Первомайський Олег Олексійович,
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Городовенка В.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Лубінець Д.В., виконувач обов'язків Голови Верховного Суду Смокович М.І., а також науковці: Київського національного університету імені Тараса Шевченка - доктор юридичних наук, доцент Задирака Н.Ю.; Національного університету „Львівська

політехніка“ - доктор юридичних наук, професор Ковальчук В.Б., доктор юридичних наук, професор Личенко І.О., доктор юридичних наук, доцент Забокрицький І.І.; Національного університету „Києво-Могилянська академія“ - кандидат юридичних наук, доцент Іщенко Ю.В.; Ужгородського національного університету - доктор юридичних наук, професор Рогач О.Я.; Національного університету „Одеська юридична академія“ - доктор юридичних наук, професор Біла-Тіунова Л.Р.; Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна - доктор юридичних наук, професор Серьогін В.О., Конституційний Суд України

установив:

1. Сиротенко С.Є. звернувся до Конституційного Суду України з клопотаннями перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) окремі приписи Кодексу адміністративного судочинства України (далі - Кодекс), а саме:

- пункту 2 частини дев'ятої статті 171, за яким про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначає, зокрема, „або місце проживання (для фізичних осіб)“;

- пункту 4 частини п'ятої статті 246, за яким у резолютивній частині рішення зазначають, зокрема, „або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб)“, „реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності“.

Автор клопотання твердить, що „обсяг обов'язкової для повідомлення інформації має бути, в усякому разі, домірним (пропорційним), викликатися та співставлятися з легітимними цілями, не свідчити про наявність зловживань публічної влади“; „у відносинах заявника та публічної влади щодо його персональних даних як фізичної особи первинною є саме воля заявника (надавати чи не надавати згоду на збирання, обробку, зберігання, використання та поширення персональних даних у тому числі в межах судового провадження)“.

Сиротенко С.Є. вважає, що оспорювані приписи Кодексу суперечать приписам статей статей 3, 8, 22, 23, 32 Конституції України.

1.1. Зі змісту конституційних скарг Сиротенка С.Є. та долучених до них документів і матеріалів впливає таке.

Сиротенко С.Є. перебуває на обліку в Державній податковій службі України як фізична особа-підприємець і є платником єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Сиротенко С.Є. звернувся до Харківського окружного адміністративного суду з позовом до Головного управління Державної податкової служби у Харківській області про визнання протиправним та скасування „рішення <...> про застосування штрафних санкцій та нарахування пені за несплату (неперерахування) або несвоєчасну сплату (неперерахування) єдиного внеску“. Харківський окружний адміністративний суд рішенням від 20 серпня 2020 року позов задовольнив. Сиротенко С.Є. не погодився з тим, що в резолютивній частині вказаного рішення суду зазначено його реєстраційний номер облікової картки платника податків, та звернувся з апеляційною скаргою до Другого апеляційного адміністративного суду, який постановою від 3 лютого 2021 року залишив її без задоволення, а рішення суду першої інстанції - без зміни. Суд апеляційної інстанції

зазначив, зокрема, що „докази того, що позивач обліковується за прізвищем, ім'ям, по батькові і серією та номером діючого паспорта в матеріалах справи відсутні та не спростовується позивачем“, судом першої інстанції відповідно до вимог частини п'ятої статті 246 Кодексу „вірно зазначено в резолютивній частині рішення відомості щодо належного позивачу реєстраційного номеру облікової картки платника податків“. Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду ухвалою від 31 березня 2021 року відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою Сиротенка С.Є., оскільки її подано на судові рішення, які не підлягають касаційному оскарженню.

Харківський окружний адміністративний суд рішенням від 20 січня 2020 року задовольнив інший позов Сиротенка С.Є. до Головного управління Державної податкової служби у Харківській області про визнання протиправними дій, які стосувалися „направлення <...> вимоги про сплату боргу (недоїмки) <...> для її примусового виконання. <...> автоматичного нарахування <...> пені та штрафної санкції за несвоєчасну сплату платежу з єдиного внеску“. Сиротенко С.Є. подав до цього суду заяву про виправлення описок в ухвалі про відкриття провадження в адміністративній справі від 23 вересня 2019 року за зазначеним позовом та у вказаному рішенні „шляхом виключення з них відомостей належного позивачу реєстраційного номеру облікової картки платника податків та адреси місця проживання“. Харківський окружний адміністративний суд ухвалою від 4 лютого 2021 року відмовив Сиротенку С.Є. у задоволенні його заяви. Другий апеляційний адміністративний суд постановою від 7 липня 2021 року залишив зазначену ухвалу без зміни та вказав, зокрема, що „докази того, що позивач обліковується за прізвищем, ім'ям, по батькові і серією та номером діючого паспорта в матеріалах справи відсутні та не спростовується позивачем“; Харківський окружний адміністративний суд в ухвалі про відкриття провадження в адміністративній справі від 23 вересня 2019 року, рішенні від 20 січня 2020 року дотримав вимог Кодексу „щодо змісту вказаних судових рішень“. Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду ухвалою від 5 серпня 2021 року відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою Сиротенка С.Є., оскільки її подано на судові рішення, які не підлягають касаційному оскарженню.

Сиротенко С.Є. твердить, що з огляду на висловлену ним незгоду щодо зазначення в судових рішеннях його місця проживання та реєстраційного номера облікової картки платника податків суди не мали достатніх підстав указувати ці дані в таких рішеннях, тому що це, на його думку, „не переслідувало легітимної цілі та не було необхідним у демократичному суспільстві“, оскільки в матеріалах справ „наявний належний обсяг інформації та письмових доказів в цілях ідентифікації заявника, у тому числі в аспекті виконання судового рішення“.

Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що внаслідок застосування судами оспорюваних приписів Кодексу „мало місце втручання в його особисте життя та зазнало порушення гарантоване статтею 32 Конституції України його право на особисте (приватне життя)“.

2. Розв'язуючи порушені в конституційних скаргах Сиротенка С.Є. питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Відповідно до статті 3 Конституції України „людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю“; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

У Конституції України встановлено: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“; Конституція України має найвищу юридичну силу; „закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй“ (частини перша, друга статті 8); „при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод“ (частина третя статті 22); конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, установлених Конституцією України (частина перша статті 64).

Виключно закони України визначають, зокрема, права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункти 1, 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Згідно зі статтею 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, установлених Конституцією України; „не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини“ (частини перша, друга).

Відповідно до Конституції України „права і свободи людини і громадянина захищаються судом“; „кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб“ (частини перша, друга статті 55); однією з основних засад судочинства є обов’язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов’язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частини перша, друга статті 129¹).

2.2. Конституційний Суд України виходить із того, що відповідно до статті 8 Конституції України у її взаємозв’язку з приписами частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України „верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб втручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним.

У Рішенні Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 наголошено, що „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх установлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов’язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права“ (абзац перший підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини).

2.3. У низці рішень Конституційний Суд України висловив юридичні позиції щодо правомірності втручання в конституційне право особи на недоторканність особистого і сімейного життя.

Конституційний Суд України в Рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 наголосив, що „право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб“ (друге речення абзацу четвертого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини), та дійшов висновків, що „положення частини другої статті 32 Основного Закону України передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка займає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї). Такими підставами є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. <...> збирання, зберігання, використання та поширення державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами конфіденційної інформації про особу без її згоди є втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини“ (абзаци третій, четвертий пункту 5 мотивувальної частини).

У Рішенні Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018 указано, що „втручання у конституційне право особи на приватне і сімейне життя шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке втручання вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України“ (абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

2.4. Юридичні позиції Конституційного Суду України стосовно конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя посутньо відповідають приписам актів міжнародного права щодо запобігання свавільному втручанням в особисте і сімейне життя особи, зокрема приписам статті 12 Загальної декларації прав людини (1948 р.), статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) (далі - Конвенція), пункту 1 статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), статті 9 Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (1981 р.).

2.5. Конституційний Суд України, розв'язуючи порушені в конституційних скаргах Сиротенка С.Є. питання, ураховує приписи статті 8 Конвенції та практику їх тлумачення й застосування Європейським судом з прав людини, юрисдикцію якого визнала Україна.

За статтею 8 Конвенції кожен має право на непорушність свого приватного і сімейного життя („*the right to respect for his private and family life*“), свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть утручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюють відповідно до приписів права („*in accordance with the law*“) і воно є потрібним у демократичному суспільстві в інтересах національної та

громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Європейський суд з прав людини наголошував, що „як зберігання органами публічної влади інформації, що стосується приватного життя особи, так і її використання є втручанням у право на непорушність приватного життя, захищене пунктом 1 статті 8 Конвенції“; «головне питання полягає в тому, чи це втручання було виправданим за пунктом 2 статті 8, зокрема чи воно було „відповідно до приписів права“ („*in accordance with the law*“) та „потрібним у демократичному суспільстві“ щодо однієї з цілей, зазначених у цьому пункті» [рішення у справі Пантелеєнко проти України / *Panteleyenko v. Ukraine* від 29 червня 2006 року (заява № 11901/02), § 56, § 59].

З огляду на практику оцінювання правомірності втручання у право на непорушність приватного і сімейного життя Європейський суд з прав людини у рішенні у справі *L.B. v. Hungary* від 9 березня 2023 року (заява № 36345/16) підкреслив, що:

- «поняття „приватне життя“ широко трактується і не має вичерпного визначення. Воно може охоплювати багато аспектів особистісної та суспільної тотожності („*identity*“) людини» (§ 102);

- „перелік винятків щодо права особи на непорушність її приватного життя, зазначених у пункті 2 статті 8, є вичерпним, їх установлення є обмеженим“ (§ 108);

- «утручання вважатимуть „потрібним у демократичному суспільстві“ для досягнення правомірної мети, якщо воно слугує „нагальній суспільній потребі“ і, зокрема, якщо підстави, що їх навели органи влади держави на виправдання, є „доречними та достатніми“, і якщо воно є домірним щодо поставленої правомірної мети» (§ 115);

- «простір обдумування („*the margin of appreciation*“), що його надають компетентним національним органам, змінюється залежно від характеру питань і вагомості інтересів у контексті справи <...>. Простір обдумування тяжітиме до звуження, де право, що його розглядають у справі, має вирішальне значення для ефективного здійснення особою особистих або провідних прав. Якщо йдеться про особливо важливий аспект буття або тотожності особи, простір обдумування буде обмеженим» (§ 118);

- „захист особових даних має істотне значення для здійснення особою свого права на непорушність приватного і сімейного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. Національне право має забезпечувати належні гарантії, щоб запобігти будь-якому використанню особових даних, що є несумісним із гарантіями, установленними статтею 8 Конвенції“ (§ 122).

2.6. Конституційний Суд України вважає, що конституційне право особи на недоторканність особистого і сімейного життя не є абсолютним і законодавець може визначати обмеження щодо реалізації цього права, зокрема у вигляді збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та за умови дотримання принципу домірності під час установлення зазначених обмежень.

3. Конституційний Суд України в Рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 щодо питання конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя наголосив, що „перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є

вичерпним“ (абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини); „інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) - це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини“ (абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

3.1. Аналіз чинного юридичного регулювання, визначеного, зокрема, законами України „Про інформацію“, „Про захист персональних даних“, „Про доступ до публічної інформації“, „Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання“, „Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні“, Податковим кодексом України, Положенням про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 29 вересня 2017 року № 822 зі змінами, свідчить про те, що такі відомості, як місце проживання чи перебування (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб), - це особові (персональні) дані, за якими можна ідентифікувати або конкретно ідентифікувати особу та які можна розцінювати як конфіденційну інформацію про неї.

3.2. Конституційний Суд України зауважує, що в окремих приписах пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу законодавець визначив обмеження щодо реалізації конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя у вигляді вимоги зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, фактично установивши в такий спосіб можливість збирання, зберігання, використання та поширення судами відомостей про фізичних осіб, за якими можна прямо чи опосередковано ідентифікувати таких осіб без їхньої згоди. Зазначені обмеження є правомірними, якщо їх встановлено оспорюваними приписами Кодексу лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини і вони відповідають принципів домірності, застосованому для оцінювання правомірності втручання держави у права людини, та не порушують сутності конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

3.3. В Інструкції Європейського парламенту і Ради [ЄС] 2016/679 від 27 квітня 2016 року щодо захисту фізичних осіб стосовно оброблення особових даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальна інструкція захисту даних) указано, що «„особові дані“ („*personal data*“) означають будь-яку інформацію стосовно фізичної особи, яку ідентифіковано або яку можуть піддати ідентифікації („суб'єкт даних“); фізичною особою, що її піддають ідентифікації, є особа, яка може бути ідентифікована безпосередньо або опосередковано, зокрема на підставі певного ідентифікатора, як-от: ім'я,

ідентифікаційний номер, дані про місце перебування, мережевий ідентифікатор, або за одним чи кількома елементами, що вказують на її фізичну, фізіологічну, генетичну, розумову, економічну або суспільну тотожність» (підпункт 1 пункту 4).

4. Конституційний Суд України, перевіряючи оспорювані приписи Кодексу на відповідність Конституції України, виходить із того, що в частині другій статті 32 Конституції України йдеться про національну безпеку, економічний добробут та права людини, в інтересах яких можуть бути встановлені обмеження конституційного права особи на недоторканність особистого і сімейного життя.

З огляду на це Конституційний Суд України у цій справі пов'язує оцінювання правомірності втручання держави у вказане конституційне право щодо встановлення вимоги зазначати в судових рішеннях особові дані сторін відповідно до оспорюваних приписів Кодексу з одним із винятків, що визначений частиною другою статті 32 Конституції України, - „в інтересах <...> прав людини“. Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України.

4.1. Конституційний Суд України в аспекті забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист наголошував, зокрема, що:

- „право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя“ (друге речення абзацу восьмого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018);

- «забезпечення державою виконання судового рішення як невід'ємної складової права кожного на судовий захист закладено на конституційному рівні у зв'язку із внесенням Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII змін до Конституції України та доповненням її, зокрема, статтею 129¹, частиною другою якої передбачено, що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. <...> обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання» [абзаци сьомий, восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019].

Також Конституційний Суд України вказував, що „Конституція України закріпила основні засади судочинства <...>. Ці засади є конституційними гарантіями права на судовий захист“ (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011); „гарантуючи відповідно до частини першої статті 55

Основного Закону України право особи на судовий захист, Конституція України визначає основні засади судочинства, метою закріплення яких є, зокрема, забезпечення неупередженості здійснення правосуддя судом, відповідність винесеного рішення верховенству права, а також своєчасне, ефективне та справедливе поновлення особи в правах протягом розумних строків“ (абзац восьмий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Отже, для реалізації конституційного права на судовий захист, що є гарантією захисту, утвердження та здійснення інших конституційних прав і свобод, потрібно на законодавчому рівні визначити належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи.

4.2. Кодекс викладено в новій редакції Законом України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. Згідно з пояснювальною запискою до проекту Закону України про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (реєстр. № 6232) його метою „є нормативне врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді“.

Унаслідок таких законодавчих змін оспорюваними приписами Кодексу встановлено вимогу зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, що сприятиме швидкій та однозначній ідентифікації сторін на всіх стадіях судового провадження, включно з виконанням судового рішення, підвищуватиме ефективність здійснення адміністративного судочинства, забезпечуватиме судовий захист та обов'язковість виконання судових рішень.

Оцінюючи мету ухвалення окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу, Конституційний Суд України вбачає її правомірність у підвищенні ефективності судового захисту в Україні та впорядкуванні реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника - права на виконання судових рішень.

4.3. Конституційний Суд України, перевіряючи оспорювані приписи Кодексу на відповідність вимозі доречності, також звертає увагу, що відповідно до приписів статті 2 Кодексу завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне розв'язання судом спорів у сфері публічно-правових відносин для ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (частина перша); основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є, зокрема, верховенство права; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; обов'язковість судового рішення (пункти 1, 2, 4,5 частини третьої).

Конституційний Суд України констатує, що використання в адміністративному провадженні таких особових даних, як місце проживання сторін (для фізичних осіб), потрібне для однозначної ідентифікації сторін на стадії відкриття судового провадження та встановлення судом їх адміністративної процесуальної дієздатності, правильного розв'язання питання предметної юрисдикції та територіальної юрисдикції (підсудності), забезпечення належного інформування сторін про хід розгляду справи; зазначення таких особових даних в ухвалі суду про відкриття провадження у справі потрібне передусім для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав, зокрема прав на надання відзиву на позовну заяву (відзив), відповіді на відзив, заперечення, на оскарження судових рішень, здійснення яких може вимагати належного повідомлення сторін за місцем їх проживання чи перебування (для фізичних осіб). Тому установлена окремим приписом пункту 2 частини дев'ятої статті 171 Кодексу вимога зазначати в ухвалі суду про відкриття провадження у справі місце проживання сторін (для фізичних осіб) потрібна для реалізації особою права на судовий захист загалом.

Вимога зазначати в резолютивній частині судового рішення місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, установлена окремими приписами пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу, обумовлена передусім тим, що за приписами статті 373 Кодексу „виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції“ (абзац перший частини першої); „виконавчий лист, а у випадках, встановлених цим Кодексом, - ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом“ (частина третя). Згідно з приписами статті 4 Закону України „Про виконавче провадження“ у виконавчому документі зазначають, зокрема, адресу місця проживання чи перебування (для фізичних осіб) стягувана та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків боржника (для фізичних осіб - платників податків) (пункт 3, абзац другий пункту 4 частини першої).

Зазначення в резолютивній частині судового рішення особових даних відповідно до окремих приписів пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є потрібним для того, щоб забезпечити безпомилкове та своєчасне виконання судового рішення, а порушення цієї процесуальної вимоги може значно ускладнити або й зовсім унеможливити його виконання у зв'язку з тим, що виконавець не зможе однозначно ідентифікувати боржника.

Отже, у сучасній системі права України окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу спрямовано на забезпечення дієвості та ефективності здійснення судами правосуддя та виконання судових рішень, що є потрібним для захисту, утвердження та реалізації конституційних прав і свобод людини загалом.

Конституційний Суд України звертає увагу на те, що в адміністративному судочинстві (як і в інших видах судочинства) висунуто низку вимог до змісту судових рішень (ухвал, рішень, постанов), зокрема й вимогу зазначати в них відповідно до оспорюваних приписів Кодексу такі особові дані, як місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, що потрібно передусім з огляду на юридичну природу таких рішень як офіційних судових документів.

Ухвала суду про відкриття провадження у справі є фактично вихідним процесуальним документом суду, з якого починається розгляд справи і вручення якого обумовлює можливість здійснення низки процесуальних прав та обов'язків сторін, тому визначеність і повнота такого документа, зокрема зазначення місця проживання сторін (для фізичних осіб) згідно з окремим приписом пункту 2 частини дев'ятої статті 171 Кодексу, є важливими для забезпечення судового захисту загалом.

Водночас рішення суду, у резолютивній частині якого відповідно до окремих приписів пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу обов'язково зазначають місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, суд ухвалює іменем України, воно є обов'язковим до виконання, тому висунуті на законодавчому рівні вимоги до змісту такого рішення повинні сприяти його якості, визначеності, прозорості, зрозумілості, а також тому, щоб публічні органи і суспільство сприйняли таке рішення як акт справедливого судочинства, що підлягає безпомилковому виконанню й гарантує реалізацію конституційного права на судовий захист та поновлення порушених прав і свобод людини.

У Висновку Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про якість судових рішень від 18 грудня 2008 року № 11 підкреслено, що „будь-який присуд за судовим рішенням або виданий на його підставі має бути викладений зрозуміло й однозначно, щоб швидко спричинити юридичні наслідки або у випадку судового наказу - чинити або не чинити, або здійснити виплату чогось - щоб його можна було швидко виконати. <...> Щонайперше присуд має, коли це доречно, бути сформульований так, щоб його можна було виконати - це означає, що рішення має містити резолютивну частину, де було б чітко, без будь-якої можливості його невизначеності або плутанини, викладено покарання, обов'язки або накази, що їх ухвалив суд. Незрозуміле рішення, що його можна тлумачити по-різному, підриває ефективність і дієвість судового процесу та довіру до нього“ (пункти 53, 55).

Конституційний Суд України зауважує, що встановлена окремими приписами пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є потрібним засобом для забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема права на виконання судових рішень, та дотримання основних засад судочинства.

4.4. Конституційний Суд України зазначає, що суспільна користь від процесуальних правил, установлених оспорюваними приписами Кодексу, полягає в забезпеченні ефективного і злагодженого функціонування в Україні адміністративного судочинства та системи виконання судових рішень, а отже, реалізації конституційного права на судовий захист. Зазначення особових даних осіб, які є сторонами справи, у судових рішеннях відповідно до оспорюваних приписів Кодексу спрямоване не на те, щоб завдати шкоди особистому життю та приватним інтересам таких осіб, а на їх швидку та однозначну ідентифікацію для виконання судами завдань адміністративного судочинства. Водночас потрібно досягти обґрунтованого балансу між вимогами публічних інтересів та захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

4.4.1. Конституційний Суд України звертає увагу на практику Європейського суду з прав людини, за якою „натепер на міжнародному рівні та, зокрема, між державами - членами Ради Європи досягнуто консенсусу щодо фундаментальних принципів захисту даних і відповідних засадничих процедурних гарантій, що їх включено до національного права, щоб виправдати потребу будь-якого можливого втручання. <...> національне право держав-учасниць має, зокрема, забезпечувати, щоб особові дані, що є предметом спору, стосувалися справи та не були надмірними стосовно цілей, задля яких їх збирають та зберігають, та такими, що їх мають зберігати у формі, що дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це потрібно для цілей зберігання, а збережені дані мають бути ефективно захищені від нецільового використання або зловживання <...>. Згідно з міжнародно визнаними принципами захисту даних <...> важливо, щоб застосовні приписи права містили чіткі й детальні правила, що визначають обсяг та застосування відповідних заходів, а також - мінімальні гарантії, що стосуються, *inter alia*, тривалості зберігання, використання, доступу третіх сторін, процедур збереження недоторканності й конфіденційності даних і процедур їх знищення, щоб можна було в такий спосіб забезпечити достатні гарантії від ризиків, спричинених зловживанням та свавільністю на кожному етапі їх оброблення <...>. Є різні важливі етапи, на яких можуть поставати питання за статтею 8 Конвенції, зокрема під час збирання, зберігання, використання та передання даних. На кожному етапі мають бути належні та достатні гарантії, що відображають принципи, що їх вироблено в застосовних інструментах щодо захисту даних, для того, щоб виправдати втручання відповідно до статті 8“ [рішення у справі Суріков проти України / *Surikov v. Ukraine* від 26 січня 2017 року (заява № 42788/06), § 74].

4.4.2. Конституційний Суд Латвійської Республіки в Рішенні від 11 жовтня 2018 року № 2017-30-01, яким визнано конституційним нормативний припис щодо вимоги зазначати в позові місце проживання відповідача, наголосив, що право на недоторканність приватного життя („the right to inviolability of private life“) включає різні ділянки: „воно захищає фізичну та психічну недоторканність, честь і гідність, тотожність людини та її особові дані. Відомості про особу є складником змісту зазначеної концепції“ (підпункт 11.2 пункту 11), та, оцінюючи домірність утручання у вказане право, зазначив, що „є такі принципи захисту особових даних: додержання правовладдя, справедливості, мінімальності та анонімності. Ці принципи зобов'язують законодавця ухвалювати таке законодавство, що гарантує безпеку даних, а також установлює обґрунтовані обмеження щодо їх використання“ (пункт 18). У пункті 18 рішення цього суду вказано також, що „принцип правовладдя включає умову, згідно з якою використання та передання особових даних для цілей, відмінних від тих, для яких дані було отримано початково, може відбуватися лише за згодою особи або на підставі приписів права“ (підпункт 18.1); „принцип мінімальності означає, що оброблення особових даних заборонено, за винятком, коли це потрібно для досягнення значущих і попередньо чітко визначених цілей оброблення даних. А саме, ураховуючи важливість належного зберігання даних, використання даних дозволяється лише для виконання особливо важливих завдань з метою захисту юридично значущих інтересів“ (підпункт 18.2); „з об'єктивних причин принцип анонімності не може бути застосований до цієї ситуації, оскільки подання позову за заявленим місцем проживання відповідача є загальним принципом визначення судової юрисдикції в цивільному процесі“ (підпункт 18.2.3 підпункту 18.2); „принцип справедливості в ділянці захисту даних вимагає, щоб отримання та оброблення інформації здійснювалося в спосіб, який виключає надмірне втручання в приватне життя, автономію та недоторканність суб'єктів даних <...>. Принцип домірності

означає, що коли органи публічної влади обмежують права і правомірні інтереси особи, слід досягнути обґрунтованого балансу між інтересами особи та інтересами держави або суспільства. Законодавець повинен обґрунтовано зважити інтереси всіх заінтересованих сторін та ухвалити рішення, яке відповідатиме волі більшості, де інтереси осіб, яких воно стосується, будуть домірно враховані“ (підпункт 18.3).

4.4.3. Конституційний Суд України зазначає, що оспорювані приписи Кодексу узгоджуються із загальновизнаними принципами захисту особових даних, правовладдя, мінімальності, анонімності, справедливості. Цими приписами Кодексу не встановлено можливості оброблення визначених ними особових даних сторін для цілей інших, ніж ефективне виконання завдань адміністративного судочинства (тобто тих цілей, для яких ці дані надавали судам). Такі особові дані, як місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є мінімальним обсягом відомостей, потрібних для забезпечення судового захисту та обов'язкового виконання судових рішень. Зазначені особові дані не можуть бути анонімними принаймні з огляду на основні засади адміністративного судочинства та принципи судової юрисдикції. Вимога зазначати особові дані в судових рішеннях, встановлена оспорюваними приписами Кодексу, не спричиняє надмірного втручання в особисте життя сторін.

Конституційний Суд України, оцінюючи національне юридичне регулювання стосовно захисту особових даних, наголошує, що оспорювані приписи Кодексу не є надмірним втручанням в особисте життя сторін, їх додержання не допускає оброблення особових даних поза виконанням завдань адміністративного судочинства. Зі змісту приписів частини п'ятої статті 11 Кодексу, пункту 1, абзацу сьомого частини першої статті 7 Закону України „Про доступ до судових рішень“ убачається, що під час розкриття інформації щодо справи, визначеної частинами третьою, четвертою статті 11 Кодексу, не можуть бути оприлюднені такі відомості, як місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, реєстраційний номер облікової картки платника податків; ці відомості не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу; такі відомості замінюють літерними або цифровими позначеннями. Також зазначені відомості не може оголошувати суддя під час проголошення судового рішення (частина друга статті 250 Кодексу).

До того ж закони України встановлюють юридичну відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту особових даних (стаття 188³⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення); за порушення недоторканності приватного життя (стаття 182 Кримінального кодексу України).

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України зауважує, що встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

5. Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням

конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника - права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 55, 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), окремі приписи Кодексу адміністративного судочинства України:

- пункту 2 частини дев'ятої статті 171 „або місце проживання (для фізичних осіб)“;
- пункту 4 частини п'ятої статті 246 „або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб)“, „реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності“.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ДРУГИЙ СЕНАТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)

Рішення Конституційного суду України від 19.04.2023 № 4-р(II)/2023

Прийняття від 19.04.2023

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v004p710-23>

Законодавство України
станом на 17.09.2025

чинний

Публікації документа

- **Вісник Конституційного Суду України** від 2023 — 2023 р., / № 3-4 /, стор. 5
- **Офіційний вісник України** від 23.05.2023 — 2023 р., № 49, стор. 121, стаття 2737, код акта 118228/2023

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням товариства з
обмеженою відповідальністю „ДІД Конс“ щодо
офіційного тлумачення положень пункту 15 частини
першої статті 37 Закону України „Про виконавче
провадження“ у взаємозв’язку з положеннями частини
першої статті 41, частини п’ятої статті 124, пункту 9
частини третьої статті 129 Конституції України, статті
115 Господарського процесуального кодексу України,
пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу
шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України „Про заходи,
спрямовані на забезпечення сталого функціонування
підприємств паливно-енергетичного комплексу“
(справа про стягнення заборгованості з підприємств
паливно-енергетичного комплексу)**

**м. Київ
13 грудня 2012 року
№ 18-рп/2012**

Справа № 1-26/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича - головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича - доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю „ДІД Конс“ (далі - Товариство) щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України „Про виконавче провадження“ від 21 квітня 1999 року № 606-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 24, ст. 207) з наступними змінами (далі - Закон № 606) у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України (далі - Кодекс), пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“ від 23 червня 2005 року № 2711-IV (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 33, ст. 430) з наступними змінами (далі - Закон № 2711).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України „Про Конституційний Суд України“ стало конституційне звернення Товариства.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ є наявність неоднозначного застосування судами України положень Закону № 606 та Закону № 2711.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М.І. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Кабінету Міністрів України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, Міністерства юстиції України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету „Одеська юридична академія“, Національного університету „Юридична академія імені Ярослава Мудрого“, Конституційний Суд України

установив:

1. Товариство звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону № 606 у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9

частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Кодексу, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 в аспекті таких питань:

- чи обумовлена можливість зупинення виконавчого провадження на підставі пункту 15 частини першої статті 37 Закону № 606 та абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 характером заборгованості, а саме тим, що вона виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, та колом осіб, на яких поширюється дія Закону № 2711;

- чи є факт внесення підприємства до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості (далі - Реєстр) відповідно до Закону № 2711, безумовною підставою для зупинення виконавчого провадження.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території; обов'язковість рішень суду є однією з основних засад судочинства (частина четверта статті 13, частина перша статті 17, частина перша статті 55, частина п'ята статті 124, пункт 9 частини третьої статті 129).

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави.

Згідно зі статтею 115 Кодексу рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом № 606. Зі змісту статей 1, 2, 17, 18, 19, 25, 27, 37, 38 цього закону вбачається, що примусове виконання рішень судів України відбувається на підставі виконавчих документів, які є основою для відкриття державним виконавцем виконавчого провадження і проведення виконавчих дій. Законодавець також закріпив перелік підстав, що зумовлюють зупинення виконавчого провадження.

Конституційний Суд України вважає, що зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень полягає у відстроченні виконання судового рішення на певний строк, має відповідати принципу верховенства права та здійснюватися у випадках і на підставі, визначених законом.

3. Відповідно до пункту 15 частини першої статті 37, абзацу п'ятого частини другої статті 39 Закону № 606 виконавче провадження підлягає обов'язковому зупиненню у разі внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру на визначений Законом № 2711 строк дії процедури погашення заборгованості підприємствами паливно-енергетичного комплексу.

Зі змісту Закону № 2711 вбачається, що його прийнято з метою сприяння поліпшенню фінансового стану підприємств паливно-енергетичного комплексу, запобіганню їх банкрутству та підвищенню рівня інвестиційної привабливості через здійснення заходів, спрямованих на зменшення та/або розстрочення кредиторської та дебіторської заборгованостей шляхом застосування механізмів списання, взаєморозрахунків, реструктуризації, часткової оплати на умовах, визначених Законом № 2711; його дія поширюється на підприємства паливно-енергетичного комплексу, а також інших учасників розрахунків, які мають або перед якими є заборгованість, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, і види якої визначені у Законі № 2711 (преамбула, пункти 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 статті 1, частина друга статті 2).

Наведене дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що положення Закону № 2711 не регулюють правовідносини стосовно погашення заборгованості, не визначеної у пункті 1.4 статті 1, зокрема такої, яка не стосується неповних розрахунків за енергоносії.

Згідно з абзацом шостим пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 на строк участі підприємства паливно-енергетичного комплексу у процедурі погашення заборгованості підлягають зупиненню виконавчі провадження та заходи примусового виконання рішень щодо нього зі стягнення заборгованості, яка виникла до 1 січня 2012 року.

За законодавством України підприємства паливно-енергетичного комплексу мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, тому, на думку Конституційного Суду України, з метою створення умов для підтримання їх стабільного фінансово-економічного стану законом можуть встановлюватися особливості правового регулювання відносин у цій сфері. У зв'язку з цим зупинення проведення виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень про стягнення з таких підприємств, у разі їх внесення до Реєстру, заборгованості, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, є заходом, спрямованим на забезпечення життєво важливих суспільних інтересів.

Запроваджуючи названий механізм правового регулювання, законодавець установив, що не зупиняється здійснення щодо підприємств паливно-енергетичного комплексу, внесених до Реєстру, виконавчих дій, спрямованих на примусове виконання рішень про виплату заробітної плати, вихідної допомоги, інших виплат (компенсацій), що належать працівнику у зв'язку з трудовими відносинами, відшкодування матеріальної (майнової) шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, стягнення аліментів та рішень про стягнення заборгованості зі сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка виникла до 1 січня 2011 року, і заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України (частина третя статті 37 Закону № 606, абзац шостий пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711).

Конституційний Суд України вважає, що наведений перелік підстав, за яких не зупиняється виконавче провадження, не є вичерпним, оскільки підприємства паливно-енергетичного комплексу, внесені до Реєстру, залишаються суб'єктами господарських, трудових та інших правовідносин, не пов'язаних з розрахунками за енергоносії.

4. Аналіз первинної редакції Закону № 2711 вказує на те, що розрахунковою датою, тобто датою, на яку кожним учасником розрахунків фіксується сума кредиторської та дебіторської заборгованостей для погашення шляхом застосування механізмів, визначених Законом № 2711, встановлювалося 1 січня 2005 року (пункт 1.8 статті 1); строк дії процедури погашення заборгованості підприємствами паливно-енергетичного комплексу не міг перевищувати дев'яти місяців з дня видання Міністерством палива та енергетики України наказу про затвердження переліку підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості (пункт 3.4 статті 3).

Верховна Рада України періодично, вносячи зміни до Закону № 2711, встановлювала більш пізню розрахункову дату, а строк дії процедури погашення заборгованості неодноразово продовжувала. У зв'язку з цим Конституційний Суд України звертає увагу парламенту на необхідність встановлення передбачуваного правового регулювання суспільних відносин щодо розумних строків погашення підприємствами паливно-енергетичного комплексу заборгованості за енергоносії.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 95 Закону України „Про Конституційний Суд України“, Конституційний Суд України

вирішив:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 15 частини першої статті 37 Закону України „Про виконавче провадження“ від 21 квітня 1999 року № 606-XIV з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“ від 23 червня 2005 року № 2711-IV з наступними змінами треба розуміти так, що:

- обов'язкове зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень здійснюється лише щодо стягнення заборгованості, яка виникла через неповні розрахунки за енергоносії, та щодо учасників розрахунків, визначених Законом України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“;

- внесення юридичної особи, незалежно від форми власності, до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, не є підставою для зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень щодо стягнення з неї заборгованості, яка не стосується неповних розрахунків за енергоносії і не визначена Законом України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“ та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю „ДІД Конс“ щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України „Про виконавче провадження“ у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“ (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу)

Рішення Конституційного суду України від 13.12.2012 № 18-рп/2012

Прийняття від 13.12.2012

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-12>

Законодавство України
станом на 17.09.2025

чинний

v018p710-12

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2013 — 2013 р., № 1, стор. 5
- Офіційний вісник України від 29.12.2012 — 2012 р., № 98, стор. 13, стаття 3973, код акта 65069/2012

**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри
Василівни щодо відповідності Конституції України
(конституційності) положень частини другої статті 26
Закону України „Про виконавче провадження“ (щодо
забезпечення державою виконання судового рішення)**

м. Київ

Справа № 3-368/2018(5259/18)

15 травня 2019 року

№ 2-р(П)/2019

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича - головуєчого,
Городовенка Віктора Валентиновича - доповідача,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Лемака Василя Васильовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404-VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Городовенка В.В. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харківського національного університету внутрішніх справ, Національного університету „Одеська юридична академія“, Конституційний Суд України

установив:

1. Хліпальська В.В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) положення частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404-VIII зі змінами (далі - Закон), якими визначено розміри авансового внеску, який стягувачі мають сплатити при примусовому виконанні рішень, а також передбачено випадки звільнення стягувачів від сплати такого внеску.

Як зазначає Хліпальська В.В., відповідно до положень частини другої статті 26 Закону при примусовому виконанні ухваленого на її користь судового рішення, яким зобов'язано державний орган дати відповідь на письмовий запит про надання інформації, вона мала сплатити авансовий внесок у розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати. Хліпальська В.В. стверджує, що „через свій незадовільний майновий стан так і не змогла реалізувати свого права на примусове виконання судового рішення“. На підставі положень частини другої статті 26 Закону державний виконавець „відмовив у відкритті виконавчого провадження“, а суди всіх інстанцій, до яких вона зверталася, посилаючись на ці самі положення, не визнали такої відмови протиправною та не захистили її прав.

Автор клопотання вважає, що положеннями частини другої статті 26 Закону встановлено „нерівні умови відкриття виконавчого провадження: сприятливі для державних органів (не сплачують авансового внеску) і обтяжливі для звичайного громадянина (за винятком окремих пільгових категорій осіб)“.

Хліпальська В.В. зазначає, що „процес відновлення порушеного права громадянина повинен забезпечуватися державою“, особливо у випадку, „коли боржником, який не виконав судового рішення, є державний орган, а стягувачем, чиї права порушено, - малозабезпечена особа“.

Автор клопотання вважає, що внаслідок застосування положень частини другої статті 26 Закону в остаточному судовому рішенні у його справі - ухвалі Верховного Суду від 4 липня 2018 року - зазнали порушення права „на примусове виконання остаточного судового рішення, винесеного на його користь національними судами України“ і „на недопущення дискримінації за майновим станом“, тому ці положення слід перевірити на відповідність статті 3, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині другій статті 24, статтям 48, 56, частинам першій, другій статті 129¹ Конституції України.

До конституційної скарги долучено копії судових рішень у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, а саме рішення Львівського окружного адміністративного суду від 7 березня 2018 року, постанови Львівського апеляційного адміністративного суду від 30 травня 2018 року, ухвали Верховного Суду від 4 липня 2018 року.

2. Вирішуючи порушені у конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Відповідно до Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); права і свободи людини і громадянина

захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55); обов'язковість судового рішення є однією з основних засад судочинства (пункт 9 частини другої статті 129); суд ухвалює рішення іменем України, судові рішення є обов'язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частини перша, друга статті 129¹).

Конституційний Суд України послідовно наголошує у своїх рішеннях на зобов'язанні держави забезпечувати конституційні права і свободи:

- „конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі“ (абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012);

- „держава, виконуючи свій головний обов'язок - утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) - повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини“ (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Конституційний Суд України вказував, що судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина, і саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України (абзац п'ятнадцятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002); право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя (абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018). Отже, як випливає з наведеного, держава повинна повною мірою забезпечити реалізацію гарантованого статтею 55 Конституції України права кожного на судовий захист.

Конституційний Суд України неодноразово підкреслював, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012); невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом (перше речення абзацу другого пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012); право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень - складовою права на

справедливий судовий захист (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013).

Конституційний Суд України наголошує, що забезпечення державою виконання судового рішення як невід'ємної складової права кожного на судовий захист закладено на конституційному рівні у зв'язку із внесенням Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII змін до Конституції України та доповненням її, зокрема, статтею 129¹, частиною другою якої передбачено, що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Аналіз статей 3, 8, частин першої, другої статті 55, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України у їх системному зв'язку, наведених юридичних позицій Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання.

Конституційний Суд України враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом з прав людини (перше речення абзацу третього підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Конституційний Суд України, розвиваючи свою юридичну позицію щодо визначення обов'язкового виконання судових рішень складовою права на справедливий судовий захист, яка була сформульована з урахуванням положень пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція), бере до уваги практику застосування Європейським судом з прав людини положень вказаної статті Конвенції в аспекті розуміння позитивного обов'язку держави щодо забезпечення виконання судового рішення.

З практики Європейського суду з прав людини вбачається, що визначене статтею 6 Конвенції право на суд було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне обов'язкове судове рішення не виконувалося на шкоду одній зі сторін; і саме на державу покладено позитивний обов'язок створити систему виконання судових рішень, яка була б ефективною як у теорії, так і на практиці, і гарантувала б їх виконання без неналежних затримок; водночас ухиленням від виконання цього обов'язку є перекладення державою відповідальності за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження на особу, на користь якої ухвалене судове рішення; ефективний доступ до суду включає право на те, щоб рішення суду було виконане без невинуватених затримок; держава і її державні органи відповідальні за повне та своєчасне виконання судових рішень, які постановлені проти них (§ 43 рішення у справі „Shmalko v. Ukraine“ від 20 липня 2004

року, § 84 рішення у справі „Fuklev v. Ukraine“ від 7 червня 2005 року, § 64 рішення у справі „Apostol v. Georgia“ від 28 листопада 2006 року, §§ 46, 51, 54 рішення у справі „Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine“ від 15 жовтня 2009 року).

Європейський суд з прав людини вказав, що визнання владою заявника відповідальним за ініціювання виконавчих проваджень стосовно судового рішення на його користь і нехтування нею його фінансовим станом були надмірним обтяженням і призвели до обмеження його права на доступ до суду такою мірою, що знівелювало сутність цього права (§ 65 рішення у справі „Apostol v. Georgia“ від 28 листопада 2006 року).

Конституційний Суд України, беручи до уваги статті 3, 8, частини першу, другу статті 55, частини першу, другу статті 129¹ Конституції України, свої юридичні позиції щодо визначення виконання судового рішення складовою конституційного права на судовий захист, вважає, що держава, створюючи належні національні організаційно-правові механізми реалізації права на виконання судового рішення, повинна не лише впроваджувати ефективні системи виконання судових рішень, а й забезпечувати функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове судове рішення, у разі, якщо це рішення не виконується, у тому числі державним органом.

Конституційний Суд України наголошує, що визначений у законі порядок забезпечення державою виконання судового рішення має відповідати принципам верховенства права та справедливості, гарантувати конституційне право на судовий захист; невиконання державою позитивного обов'язку щодо забезпечення функціонування запроваджуваної нею системи виконання судових рішень призводить до обмеження конституційного права на судовий захист та нівелює його сутність.

2.2. Конституційний Суд України, дослідивши матеріали конституційної скарги та проаналізувавши положення частини другої статті 26 Закону, звертає увагу, що відповідно до цих положень початок примусового виконання органом державної виконавчої служби судового рішення немайнового характеру, боржником за яким є державний орган, пов'язаний з необхідністю сплати стягувачем авансового внеску у розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати, якщо стягувач не звільняється від сплати цього внеску у випадках, визначених Законом. Внаслідок несплати обов'язкового авансового внеску стягувачем примусове виконання судового рішення, ухваленого на його користь, не розпочнеться, тобто сплата авансового внеску є необхідною умовою початку примусового виконання судового рішення.

Конституційний Суд України вважає, що з огляду на статті 3, 8, частини першу, другу статті 55, частини першу, другу статті 129¹ Основного Закону України в аспекті гарантування на конституційному рівні права кожного на судовий захист та забезпечення державою виконання судового рішення відсутність у стягувача як особи, на користь якої ухвалене судове рішення, фінансової можливості сплатити авансовий внесок не повинна перешкоджати реалізації його права на виконання судового рішення, особливо коли боржником за цим рішенням є державний орган. У чинному правовому регулюванні має бути встановлений такий порядок сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалене судове рішення, який забезпечив би в усіх випадках і за будь-яких умов повне й своєчасне виконання такого рішення та його обов'язковість.

Визначенням положеннями частини другої статті 26 Закону обов'язкової сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалене судове рішення, як необхідної умови початку примусового виконання цього рішення органом державної виконавчої служби, покладено на цю особу фінансовий тягар забезпечувати функціонування впровадженої державою системи виконання судових рішень, що не гарантує доступу для кожної такої особи до вказаної системи, отже, не забезпечує в усіх випадках і за будь-яких умов повного та своєчасного виконання цього рішення, його обов'язковості.

Конституційний Суд України наголошує, що держава має позитивний обов'язок забезпечувати виконання судового рішення, проте визначенням положеннями частини другої статті 26 Закону правовим регулюванням щодо обов'язкового авансування початку примусового виконання судового рішення особою, на користь якої ухвалене це рішення, такий обов'язок держави перекладено на вказану особу, що нівелює сутність її конституційного права на судовий захист та суперечить положенням статей 3, 8, частин першої, другої статті 55, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404-VIII зі змінами.

2. Положення частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404-VIII зі змінами, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ДРУГИЙ СЕНАТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ (щодо забезпечення державою виконання судового рішення)
Рішення Конституційного суду України від 15.05.2019 № 2-р(II)/2019
Прийняття від 15.05.2019

Законодавство України
станом на 17.09.2025
чинний

Постійна адреса:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-19>

Публікації документа

- Вісник Конституційного Суду України від 2019 — 2019 р., № 3, стор. 27
- Офіційний вісник України від 21.06.2019 — 2019 р., № 47, стор. 162, стаття 1627, код акта 94747/2019

Секретареві Пленуму
Верховного Суду
Дмитру ЛУСПЕНИКУ

СЛУЖБОВА ЗАПИСКА

15.11.2024 колегія суддів Касаційного адміністративного суду розглянула касаційну скаргу Мельничука Михайла Анатолійовича на ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 у справі за позовом Мельничука Михайла Анатолійовича до Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області про зобов'язання вчинити певні дії.

При розгляді справи колегія суддів дійшла висновку, що частина друга статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статті 383 КАС України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

Відповідно до частини четвертої статті 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

З огляду на зазначене направляю ухвалу від 02.12.2024 про звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI..

Додаток: копія ухвали від 02 грудня 2024 року у справі №140/8660/20 (провадження №К/990/5506/24) на 5 аркушах.

Суддя

Олександр Стародуб

ВЕРХОВНИЙ СУД
№ 4267/0/22-24 від 03.12.2024
Підписання КЕП Стародуб Олександр Павлович
03.12.2024 11:01:23
3FAA9288358EC00304000000634226009082B600
дійсний з 11.04.2023 16:21:42 по 11.04.2025 16:21:42

ВЕРХОВНИЙ СУД
№ 4267/0/22-24 від 03.12.2024

УХВАЛА

02 грудня 2024 року

м. Київ

справа №140/8660/20

адміністративне провадження №К/990/5506/24

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

головуючий - Стародуб О.П.,

судді – Єзеров А.А., Чиркін С.М.,

розглянув в порядку письмового провадження касаційну скаргу Мельничука Михайла Анатолійовича на ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 (судді – Ільчишин Н.В., Бруновська Н.В., Кухтей Р.В.)

у справі за позовом Мельничука Михайла Анатолійовича до Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області про зобов'язання вчинити певні дії

встановив:

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому (з урахуванням заяви від 13.07.2020 про залишення частини позовних вимог без розгляду) просив:

- визнати протиправною бездіяльність відповідача, яка призвела до ненарахування та невиплати з 17.07.2018 щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи";

- зобов'язати відповідача провести з 17.07.2018 нарахування та виплату щомісячної грошової допомоги року в розмірі, що дорівнює 40% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року та виплачувати вказану допомогу надалі до настання обставин, з якими законодавство пов'язує виникнення, зміну чи припинення спірних правовідносин.

Рішенням Волинського окружного адміністративного суду від 28.08.2020 позов задоволено частково.

Визнано протиправною бездіяльність Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області щодо ненарахування та невиплати позивачу з 17.07.2020 щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" в розмірі, що дорівнює 40 процентів від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року.

Зобов'язано Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області провести із 17.07.2020 нарахування та виплату позивачу щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" в

розмірі, що дорівнює 40 процентів від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року.

В решті позовних вимог відмовлено.

Ухвалою Волинського окружного адміністративного суду від 01.11.2023 заяву позивача про визнання протиправними дій суб'єкта владних повноважень - відповідача на виконання рішення суду в адміністративній справі залишено без задоволення.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19.12.2023 апеляційну скаргу позивача залишено без руху на підставі частини 2 статті 298 КАС України та позивачу встановлено строк для усунення недоліків апеляційної скарги в частині сплати судового збору за подання апеляційної скарги.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27.12.2023 відмовлено у задоволенні клопотання позивача про усунення недоліків, в якій він просив прийняти апеляційну скаргу без сплати судового збору, та про звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності пп.7 п. 1, пп.7 п.2, пп.5 п. 3 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір". Цією ж ухвалою продовжено позивачу строк для усунення недоліків апеляційної скарги, визначених в ухвалі від 19.12.2023.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 апеляційну скаргу повернуто скаргнику, в зв'язку з неусуненням недоліків апеляційної скарги.

Постановою Верховного Суду від 15.11.2024 касаційну скаргу Мельничука Михайла Анатолійовича задоволено.

Ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 скасовано.

Справу №140/8660/20 направлено для продовження розгляду до Восьмого апеляційного адміністративного суду.

Ухвалюючи постанову Суд виходив з наступного.

Відповідно до статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Відповідно до статті 129-1 Конституції України суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Відповідно до частини першої статті 383 КАС України особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

Відповідно до пункту 9 частини другої статті 383 КАС України у такій заяві зазначається документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви

Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначено Законом України "Про судовий збір" (Закон № 3674-VI).

Відповідно до частини першої статті 3 Закону № 3674-VI судовий збір справляється, серед іншого, за подання до суду іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством.

Таке формулювання вказує на те, що за подання усіх заяв, які передбачені процесуальним законом, підлягає справлянню судовий збір.

Оскільки заява «про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду» передбачена процесуальним законом (стаття 383 КАС України), то за змістом частини першої статті 3 Закону № 3674-VI за її подання підлягає сплаті судовий збір.

Розміри ставок судового збору передбачено статтею 4 Закону № 3674-VI.

Водночас, ставка судового збору за подання заяви в порядку статті 383 КАС України статтею 4 Закону № 3674-VI не передбачена.

Таким чином, передбачена статтею 383 КАС України заява хоч і віднесена до числа об'єктів справляння судового збору, однак відсутність у Законі № 3674-VI відповідної ставки виключає можливість вимагати його сплати від позивача, що дозволяє зробити висновок про те, що за подання такої заяви судовий збір не підлягає сплаті.

Натомість, відповідно до підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду передбачено сплату судового збору в розмірі 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Зазначена норма не розрізняє ухвал, за які підлягає сплаті судовий збір, що вказує на те, що судовий збір підлягає сплаті за подання апеляційних скарг на усі без виключення ухвали суду першої інстанції, в т.ч. ухвали, прийняті в порядку статті 383 КАС України.

Відмовляючи у задоволенні клопотання про усунення недоліків апеляційної скарги та в подальшому повертаючи її, суд апеляційної інстанції виходив з того, що розмір ставок судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду передбачено Законом № 3674-VI і такі положення Закону стосуються подання апеляційних і касаційних скарг на всі без винятку ухвали адміністративного суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом № 3674-VI справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких постановляються відповідні ухвали.

Розв'язуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір” в контексті

необхідності сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду про залишення без розгляду скарги на бездіяльність виконавчої служби Конституційний Суд України в рішенні № 6-р(II)/2024 від 13.05.2024 (справа про обов'язковість судового рішення) дійшов наступних висновків:

“Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

Ураховуючи, що згідно з приписами Закону, що їх оспорує Лопушанський В.М., розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, Конституційний Суд України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя - захисту прав і свобод.”

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023 у справі № 3-27/2022(54/22) щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 КАС України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення), досліджуючи природу запровадженої статтею 383 КАС України процедури, дійшов наступних висновків:

«Статтею 383 Кодексу, приписи якої оспорує Заявник, встановлено один із механізмів судового контролю в адміністративному судочинстві за виконанням судового рішення, ухваленого на користь особи, а саме: порядок визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду.

...приписи розділу IV „Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах” Кодексу не визначають інших дієвих механізмів для особи-позивача домогтися реального виконання суб'єктом владних повноважень - відповідачем судового рішення, ухваленого на користь такої особи.»

Отже, на відміну від статті 447 ЦПК України, судовий контроль в порядку статті 383 КАС України хоч і здійснюється шляхом визнання протиправними вчинених на виконання рішення суду рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень – відповідача, однак за своєю природою такі заходи також є механізмом забезпечення виконання судових рішень.

Оскаржувана, у справі яка розглядається, ухвала стосується питань апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції з питань судового контролю за виконанням судового рішення в порядку статті 383 КАС України.

При цьому, можливість апеляційного оскарження, постановленої в порядку статті 383 КАС України ухвали суду, як і у наведеному вище рішенні Конституційного Суду України, також поставлена у залежність від сплати судового збору, що також створює необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду і є порушенням конституційних засад та принципів адміністративного судочинства.

Зважаючи на викладене суд дійшов висновку, що частина друга статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статті 383 КАС України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України, відтак не підлягають застосуванню під час розгляду цієї справи.

Натомість, застосовуючи положення частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, статті 129-1 Конституції України як норми прямої дії, з урахуванням юридичної позиції Конституційного Суду України в рішенні № 6-р(II)/2024 від 13.05.2024, суд дійшов висновку, що судовий збір не підлягає сплаті за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду поданої в порядку статті 383 КАС України заяви.

Відповідно до частини 4 статті 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

Зважаючи на такі висновки, Суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI.

Керуючись статтями 7, 243, 248 КАС України, Суд

ухвалив:

Звернутися до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI.

Ухвала набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді:

О.П. Стародуб

А.А. Єзеров

С.М. Чиркін

Секретареві Пленуму
Верховного Суду
Дмитру ЛУСПЕНИКУ

СЛУЖБОВА ЗАПИСКА

08.04.2025 колегія суддів Касаційного адміністративного суду розглянула касаційну скаргу Подоляка Віталія Остаповича на ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024 у справі № 260/9470/23 за позовом Подоляка Віталія Остаповича до Головного управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії.

Під час розгляду справи колегія суддів дійшла висновку, що частина друга статті 3, підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону №3674-VI в тім, що вони уможливліють справляння судового збору під час подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду заяви про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

Відповідно до частини четвертої статті 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

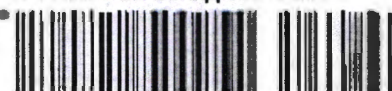
З огляду на зазначене направляю копію постанови від 08.04.2025, в якій колегія суддів вирішила, зокрема, звернутись до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI.

Додаток: копія постанови від 08.04.2025 у справі №260/9470/23 (провадження №К/990/23696/24) на 7 аркушах.

Служба
ВЕРХОВНИЙ СУД
№ 2503/0/22-25 від 09.04.2025
Підписання КЕП Рибачук Андрій Іванович
09.04.2025 09:32:25
3FAA9288358EC0030400000018972B00E974C100
дійсний з 11.09.2023 09:36:00 по 11.09.2025 09:36:00

ВЕРХОВНИЙ СУД
№ 2503/0/22-25 від 09.04.2025

Андрій Рибачук

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

08 квітня 2025 року
м. Київ
справа № 260/9470/23
адміністративне провадження № К/990/23696/24

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

судді-доповідача - Рибачука А.І.,

суддів: Бучик А.Ю., Коваленко Н.В.,

розглянувши у порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами в суді касаційної інстанції адміністративну справу №260/9470/23

за позовом Подоляка Віталія Остаповича до Головного управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області (далі – ГУ ПФУ) про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії, провадження у якій відкрито

за касаційною скаргою Подоляка В.О.

на ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024, ухвалену судом у складі колегії суддів: головуючої судді – Бруновської Н.В., суддів: Хобор Р.Б., Шавеля Р.М.

УСТАНОВИВ:

I. РУХ СПРАВИ

1. В жовтні 2023 року Подоляк В.О. звернувся до суду з позовом, в якому просив суд:

визнати протиправними дії ГУ ПФУ щодо обмеження максимальним розміром перерахованої пенсії у зв'язку з нарахуванням та виплатою щомісячної доплати в розмірі 2000 грн відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 №713 "Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб" (далі – постанова №713);

зобов'язати ГУ ПФУ здійснити перерахунок та виплату пенсії з урахуванням щомісячної доплати в розмірі 2000 грн відповідно до постанови №713 без обмеження максимального розміру пенсії з урахуванням раніше виплачених сум.

2. Рішенням Закарпатського окружного адміністративного суду від 29.12.2023 позов задоволено.

3. 24.04.2024 позивач подав до суду першої інстанції заяву про встановлення судового контролю за виконанням рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 29.12.2023.

4. Ухвалою Закарпатського окружного адміністративного суду від 13.05.2024 заяву позивача про встановлення судового контролю за виконанням рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 29.12.2023 у справі № 260/9470/23 залишено без задоволення.

5. Не погодившись із зазначеною ухвалою позивач подав апеляційну скаргу.

6. Ухвалою судді Восьмого апеляційного адміністративного суду від 05.06.2024 апеляційну скаргу позивача залишено без руху та надано йому строк для усунення недоліку апеляційної скарги шляхом надання документа про сплату судового збору.

7. 18.06.2024 судом апеляційної інстанції винесено оскаржувану ухвалу про повернення апеляційної скарги, яка вмотивована тим, що скаржник у встановлений судом строк виявленого недоліку апеляційної скарги не усунув – не надав суду документа про сплату судового збору за подання апеляційної скарги.

8. 20.06.2024 до Верховного Суду через підсистему "Електронний суд" надійшла касаційна скарга Подоляка В.О., у якій, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення ним норм процесуального права, скаржник просить скасувати ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024 та направити справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

9. Верховний Суд ухвалою від 10.07.2024 відкрив касаційне провадження за вказаною касаційною скаргою та витребував матеріали справи із суду першої інстанції.

II. ОЦІНКА СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ

10. Повертаючи апеляційну скаргу Подоляка В.О., суд апеляційної інстанції виходив з того, що ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 05.06.2024 його апеляційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення недоліку апеляційної скарги шляхом надання до суду документа про сплату судового збору. Разом з тим, скаржник недолік апеляційної скарги у встановлений судом строк не усунув, тому суд апеляційної інстанції дійшов висновку про наявність підстав для повернення апеляційної скарги.

III. ДОВОДИ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ

11. Скаржник у касаційній скарзі посилається на те, що оскаржувана ухвала суду апеляційної інстанції постановлена судом з порушенням положень частини другої статті 132 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України) та положень Закону України від 08.07.2011 №3674-VI "Про судовий збір" (далі – Закон № 3674-VI), що призвело до ухвалення незаконного судового рішення про повернення апеляційної скарги.

Так, скаржник зазначає, що Законом № 3674-VI не передбачено вимоги щодо сплати судового збору за звернення із заявою в порядку статті 382 КАС України (щодо встановлення судового контролю за виконанням судового рішення).

На думку скаржника, за відсутності законодавчо встановлених ставок судового збору за звернення до суду із такою заявою, на нього не поширюється обов'язок сплати судового збору за звернення до суду з такою заявою, а тому, відповідно, він не повинен сплачувати судовий збір за подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, прийняту за результатами розгляду заяви про встановлення судового контролю.

IV. ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

12. Верховний Суд, перевіrivши доводи касаційної скарги, виходячи з меж касаційного перегляду, визначених статтею 341 КАС України, а також надаючи оцінку правильності застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та дотримання ним

норм процесуального права, дійшов таких висновків.

13. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

14. Пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України серед основних засад судочинства закріплює забезпечення права на апеляційний перегляд справи. Цим конституційним положенням кореспондують норми статті 14 Закону України від 02.06.2016 № 1402-VIII "Про судоустрій і статус суддів" і статті 13 КАС України.

15. Відповідно до частини першої статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

16. Згідно з частиною першою статті 293 КАС України учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції.

17. Вимоги щодо форми та змісту апеляційної скарги встановлені статтею 296 КАС України, за змістом частини п'ятої якої до апеляційної скарги додається, зокрема, документ про сплату судового збору.

18. Відповідно до частини другої статті 298 КАС України до апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених статтею 296 цього Кодексу, застосовуються положення статті 169 цього Кодексу.

19. Відповідно до приписів пункту 1 частини четвертої статті 169 КАС України позовна заява повертається позивачеві, якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк.

20. Таким чином, ненадання скаржником документа про сплату судового збору є підставою для залишення апеляційної скарги без руху, а у разі неусунення такого недоліку підставою для повернення апеляційної скарги.

21. Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначені Законом №3674-VI.

22. Відповідно до статті 1 Закону № 3674-VI судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

23. Об'єктами справляння судового збору є процесуальні дії, за які справляється судовий збір, визначені у статті 3 Закону № 3674-VI. Так само ця норма визначає процесуальні документи, за подання яких судовий збір не справляється (частина друга статті 3 цього Закону) і в цьому переліку немає заяви про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

24. Водночас у частині другій статті 4 Закону № 3674-VI не встановлено ставки судового

збору за звернення із заявою про встановлення контролю за виконанням судового рішення.

25. За змістом підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI ставка судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на ухвалу суду встановлена на рівні одного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

26. Отже, приписами зазначеної норми Закону № 3674-VI встановлено ставку судового збору за подання до суду апеляційних та касаційних скарг на всі без винятку ухвали суду першої інстанції, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом № 3674-VI справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами яких виносяться відповідні ухвали.

27. Враховуючи те, що ключовим питанням в межах доводів та вимог касаційної скарги є питання необхідності сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатом розгляду заяви про встановлення судового контролю, колегія суддів вважає за необхідне зазначити наступне.

28. Конституційний Суд України, аналізуючи приписи Основного Закону України щодо обов'язковості виконання судових рішень, неодноразово наголошував на потребі визначити на законодавчому рівні належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства, що їх установлено в Конституції України, та які уможливають забезпечення судового захисту, поновлення порушених прав і свобод особи.

29. Так, Конституційний Суд України вказував, що виконання судового рішення охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13.12.2012 № 18-рп/2012); "обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання" (абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15.05.2019 № 2-р(II)/2019).

30. Крім того, в Рішенні від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023 Конституційний Суд України вказав на те, що судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення; держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси.

31. Колегія суддів зазначає, що невиконання державою обов'язку щодо забезпечення

виконання судового рішення суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129-1 Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

32. Для належного та своєчасного виконання судових рішень в адміністративних справах суд повинен здійснювати контроль за їх виконанням, про що детально зазначено в розділі IV "Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах" КАС України, у якому визначено повноваження адміністративного суду з питань контролю за виконанням судових рішень.

33. Судовий контроль за виконанням судового рішення, метою якого є забезпечення своєчасного захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, окрім розв'язання судом низки процесуальних питань, охоплює також і контроль, під час якого оцінюється законність дій суб'єкта владних повноважень, який зобов'язаний виконати рішення суду, тобто він спрямований на недопущення зловживань з боку такого суб'єкта владних повноважень чи його посадової особи під час вчинення дій (прийняття відповідних рішень) на виконання рішення суду. Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи, може призвести до невиконання державою позитивного обов'язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України.

34. Подання особою, на користь якої ухвалено судові рішення, заяви в порядку статті 382 КАС України про встановлення судового контролю за виконанням такого рішення спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої заяви - на запобігання негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце під час розгляду зазначеної заяви.

35. Виконання судового рішення є умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист. Визначена статтею 382 КАС України процедура судового контролю за виконанням судового рішення спрямована на забезпечення обов'язкового виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення, без гарантування яких неможливо забезпечити право кожного на судовий захист. Відповідно, можливість апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції, постановленої за результатом розгляду заяви про встановлення судового контролю, без будь-яких несправедливих обмежень та надмірних перешкод є запорукою реального та своєчасного виконання судового рішення та сприяє підвищенню довіри до судової влади.

36. Особа, яка отримала на свою користь судові рішення, враховуючи конституційний принцип обов'язковості судового рішення, закріплений у пункті 9 частини першої статті 129-1 Основного Закону України, не повинна сплачувати судовий збір за звернення до

суду з вимогою забезпечити виконання судового рішення (встановлення судового контролю), яке набрало законної сили, якщо законом прямо не встановлено обов'язок сплати такого збору.

37. Отже, на переконання колегії суддів, частина друга статті 3, підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону №3674-VI в тім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду заяви про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

38. Відповідно до частини четвертої статті 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

39. Враховуючи наведене, колегія суддів зазначає, що особа, яка звернулась до суду із заявою про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення, не повинна сплачувати судовий збір за оскарження ухвали, постановленої за результатом розгляду такої заяви.

40. При цьому, Верховний Суд вже розглядав касаційну скаргу, ключовим в якій було питання необхідності сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції з питань судового контролю за виконанням рішення суду.

41. Так, у постанові Верховного Суду від 15.11.2024 у справі №140/8660/20 зазначено, що частина друга статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статті 383 КАС України (визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду), є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України, у зв'язку з чим суд дійшов висновку, що судовий збір не підлягає сплаті за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду поданої в порядку статті 383 КАС України заяви.

42. З огляду на викладене, колегія суддів констатує, що суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про наявність підстав для повернення апеляційної скарги у зв'язку з ненаданням скажником документа про сплату судового збору, оскільки останній не повинен сплачувати судовий збір за подання апеляційної скарги на ухвалу, прийняту за результатом розгляду заяви про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

43. Відповідно до частин першої-третьої статті 242 Кодексу адміністративного судочинства України рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм

матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

44. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 349 Кодексу адміністративного судочинства України суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду.

45. Відповідно до частини першої статті 353 КАС України підставою для скасування ухвали судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду є неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі.

46. За таких обставин ухвала Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024 підлягає скасуванню, а справа №260/9470/23 направленню до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду на стадії вирішення питання щодо відкриття апеляційного провадження.

47. Зважаючи на висновки, яких суд касаційної інстанції дійшов у ході касаційного перегляду цієї справи, враховуючи приписи частини четвертої статті 7 КАС України, колегія суддів вважає за необхідне звернутись до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI

Керуючись статтями 341, 345, 353, 356 КАС України, Верховний Суд -

УХВАЛИВ:

Касаційну скаргу Подоляка Віталія Остаповича задовольнити.

Ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024 скасувати.

Справу №260/9470/23 направити для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Суддя-доповідач

А.І. Рибачук

судді

А.Ю. Бучик

Н.В. Коваленко

Категорія справи № 140/8660/20: Адміністративні справи (з 01.01.2019); Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики, зокрема зі спорів щодо; управління, нагляду, контролю та інших владних управлінських функцій (призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат) у сфері відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, з них; загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з них; громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Надіслано судом: 15.11.2024. Зареєстровано: 19.11.2024. Забезпечено надання загального доступу: 19.11.2024.

Дата набрання законної сили: 15.11.2024

Номер судового провадження: К/990/5506/24

Верховний
Суд

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

15 листопада 2024 року

м. Київ

справа № 140/8660/20

адміністративне провадження № К/990/5506/24

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

головуючий - Стародуб О.П.,

судді - Єзеров А.А., Чиркін С.М.,

розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 (судді - Ільчишин Н.В., Бруновська Н.В., Кухтей Р.В.)

у справі за позовом ОСОБА_1 до Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області про зобов'язання вчинити певні дії

ЗМІСТ ПОЗОВНИХ ВИМОГ

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому (з урахуванням заяви від 13.07.2020 про залишення частини позовних вимог без розгляду) просив:

- визнати протиправною бездіяльність відповідача, яка призвела до ненарахування та невиклати з 17.07.2018 щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи";

- зобов'язати відповідача провести з 17.07.2018 нарахування та виплату щомісячної грошової допомоги року в розмірі, що дорівнює 40% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року та виплачувати вказану допомогу надалі до настання обставин, з якими законодавство пов'язує виникнення, зміну чи припинення спірних правовідносин.

ЗМІСТ РІШЕНЬ СУДІВ ПОПЕРЕДНІХ ІНСТАНЦІЙ

Рішенням Волинського окружного адміністративного суду від 28.08.2020 позов задоволено частково.

Визнано протиправною бездіяльність Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області щодо ненарахування та невиклати позивачу з 17.07.2020 щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" в розмірі, що дорівнює 40 процентів від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року.

Зобов'язано Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації Волинської області провести із 17.07.2020 нарахування та виплату позивачу щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства, встановленої статтею 37 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" в розмірі, що дорівнює 40 процентів від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 01 січня календарного року.

В решті позовних вимог відмовлено.

Стягнуто за рахунок бюджетних асигнувань відповідача на користь позивача судовий збір в розмірі 840,80 грн.

24.10.2023 до суду першої інстанції від позивача надійшла заява, подана в порядку статті 383 КАС України.

Ухвалою Волинського окружного адміністративного суду від 01.11.2023 заяву позивача про визнання протиправними дій суб'єкта владних повноважень - відповідача на виконання рішення суду в адміністративній справі залишено без задоволення.

Не погодившись із прийнятим судовим рішенням, позивач подав апеляційну скаргу.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19.12.2023 апеляційну скаргу залишено без руху на підставі частини 2 статті 298 КАС України та позивачу встановлено строк для усунення недоліків апеляційної скарги в частині сплати судового збору за подання апеляційної скарги.

21.12.2023 до Восьмого апеляційного адміністративного суду найшло клопотання позивача про усунення недоліків апеляційної скарги, в якому він просив прийняти апеляційну скаргу без сплати судового збору.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27.12.2023 відмовлено у задоволенні клопотання позивача про усунення недоліків та про звернення до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності пп.7 п. 1, пп.7 п.2, пп.5 п. 3 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір". Цією ж ухвалою продовжено позивачу строк для усунення недоліків апеляційної скарги, визначених в ухвалі від 19.12.2023.

Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 апеляційну скаргу повернуто скаргнику, в зв'язку з неусуненням недоліків апеляційної скарги.

ДОВОДИ ОСОБИ, ЯКА ПОДАЛА КАСАЦІЙНУ СКАРГУ, ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СПРАВИ

Позивач не погодився з рішенням суду апеляційної інстанції про повернення апеляційної скарги та звернувся з касаційною скаргою.

Обґрунтовуючи касаційну скаргу, позивач покликається на те, що процесуальним засобом забезпечення належного та своєчасного виконання судового рішення є судовий контроль, який здійснюється виключно судом, підстави та порядок здійснення якого визначено нормами статті 383 КАС України.

На думку позивача, сплата судового збору за апеляційну та касаційну скарги позбавляє стягувача можливості оскаржити ухвалу суду першої інстанції, яка винесена з порушенням норм матеріального та процесуального права, щодо встановлення контролю за виконанням судового рішення, що є порушенням Конституції України і надає можливість боржнику не виконувати рішення суду.

Покликаючись на необхідність відступлення від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду та необхідність звернення до Конституційного Суду України, позивач просить скасувати ухвалу суду апеляційної інстанції від 29.01.2024 про повернення апеляційної скарги і справу направити до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Відповідач не скористався правом подати відзив на касаційну скаргу.

ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Відповідно до статті 129-1 Конституції України суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Відповідно до частини першої статті 383 КАС України особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

Відповідно до пункту 9 частини другої статті 383 КАС України у такій заяві зазначається документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви.

Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначено Законом України "Про судовий збір" (Закон № 3674-VI).

Відповідно до частини першої статті 3 Закону № 3674-VI судовий збір справляється, серед іншого, за подання до суду іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством.

Таке формулювання вказує на те, що за подання усіх заяв, які передбачені процесуальним законом, підлягає справлянню судовий збір.

Оскільки заява «про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду» передбачена процесуальним законом (стаття 383 КАС України), то за змістом частини першої статті 3 Закону № 3674-VI за її подання підлягає сплаті судовий збір.

Розмір ставок судового збору передбачено статтею 4 Закону № 3674-VI.

Водночас, ставка судового збору за подання заяви в порядку статті 383 КАС України статтею 4 Закону № 3674-VI не передбачена.

Таким чином, передбачена статтею 383 КАС України заява хоч і віднесена до числа об'єктів справляння судового збору, однак відсутність у Законі № 3674-VI відповідної ставки виключає можливість вимагати його сплати від позивача, що дозволяє зробити висновок про те, що за подання такої заяви судовий збір не підлягає сплаті.

Натомість, відповідно до підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду передбачено сплату судового збору в розмірі 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Зазначена норма не розрізняє ухвал, за які підлягає сплаті судовий збір, що вказує на те, що судовий збір підлягає сплаті за подання апеляційних скарг на усі без виключення ухвали суду першої інстанції, в т.ч. ухвали, прийняті в порядку статті 383 КАС України.

Відмовляючи у задоволенні клопотання про усунення недоліків апеляційної скарги та в подальшому повертаючи її, суд апеляційної інстанції виходив з того, що розмір ставок судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду передбачено Законом № 3674-VI і такі положення Закону стосуються подання апеляційних і касаційних скарг на всі без винятку ухвали адміністративного суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом № 3674-VI справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких постановляються відповідні ухвали.

Розв'язуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір” в контексті необхідності сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду про залишення без розгляду скарги на бездіяльність виконавчої служби Конституційний Суд України в рішенні № 6-р(II)/2024 від 13.05.2024 (справа про обов'язковість судового рішення) дійшов наступних висновків:

„Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

Ураховуючи, що згідно з приписами Закону, що їх оспорує ОСОБА_2, розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, Конституційний Суд України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя - захисту прав і свобод.”.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023 у справі № 3-27/2022(54/22) щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 КАС України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення), досліджуючи природу запровадженої статтею 383 КАС України процедури, дійшов наступних висновків:

«Статтею 383 Кодексу, приписи якої оспорує Заявник, встановлено один із механізмів судового контролю в адміністративному судочинстві за виконанням судового рішення, ухваленого на користь особи, а саме: порядок визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду.

...приписи розділу IV „Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах” Кодексу не визначають інших дієвих механізмів для особи-позивача домогтися реального виконання суб'єктом владних повноважень - відповідачем судового рішення, ухваленого на користь такої особи.»

Отже, на відміну від статті 447 ЦПК України, судовий контроль в порядку статті 383 КАС України хоч і здійснюється шляхом визнання протиправними вчинених на виконання рішення суду рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача, однак за своєю природою такі заходи також є механізмом забезпечення виконання судових рішень.

Оскаржувана, у справі яка розглядається, ухвала стосується питань апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції з питань судового контролю за виконанням судового рішення в порядку статті 383 КАС України.

При цьому, можливість апеляційного оскарження, постановленої в порядку статті 383 КАС України ухвали суду, як і у наведеному вище рішенні Конституційного Суду України, також поставлена у залежність від сплати судового збору, що також створює необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду і є порушенням конституційних засад та принципів адміністративного судочинства.

Зважаючи на викладене суд дійшов висновку, що частина друга статті 3 та підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674-VI, які уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статті 383 КАС України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України, відтак не підлягають застосуванню під час розгляду цієї справи.

Натомість, застосовуючи положення частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, статті 129-1 Конституції України як норми прямої дії, з урахуванням юридичної позиції Конституційного Суду України в рішенні № 6-р(II)/2024 від 13.05.2024, суд дійшов висновку, що судовий збір не підлягає сплаті за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду поданої в порядку статті 383 КАС України заяви.

Відповідно до частини 4 статті 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

Зважаючи на викладене суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону № 3674-VI.

Керуючись статтями 7, 242, 341, 345, 349, 353, 356, 359 Кодексу адміністративного судочинства України,

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити.

Ухвалу Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.01.2024 скасувати.

Справу №140/8660/20 направити для продовження розгляду до Восьмого апеляційного адміністративного суду.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді:

О.П. Стародуб

А.А. Єзеров

С.М. Чиркін